

**ЛЕМКІВСКІЙ
КАЛЕНДАР**

1996

1996
ЛЕМКІВСКІЙ
КАЛЕНДАР

'СТОВАРИШЫНЯ ЛЕМКІВ
ЛІГНИЦЯ - КРЕНИЦЯ
1996

Редакція загальна і технічна —
Петро Трохановський

Графіка обкладинки —
Богдан Трохановський

Комп'ютеровий склад —
Петро Клинковський
Даміан Трохановський

По переступним році зас ся - на щестя - стрічаме

Тото речене "на щестя" має подвійний вимір. Щестя на порозі Нового Рока жычыме сой завсе, бо николиш го неє за дуже. Стрічаме ся в родині, серед близьких і дальших знаємых, а то і серед тих, на яких щестю нам за барз не залежыт - і щопаме ся, стискаме до потріску.

Наш редакційний (ци лем?) вимір щестя видиме в тым, що за миняком якій трафил ся нам по двох видах - в 1993 і 1994 роках - календарях, ідеме до Вас з річником 1996! Тішыме ся окропочні, - же зас ідеме, але такожі одчуваме в собі потребу висповідання ся під чугом перед Тобом, Народе. Же чом? Же чом не видали мы »Лемківського Календаря« на 1995 рік?! Правда, за сучасном типовидком, тлумачат ся лем слабы. Ми зас не чусме ся слабы. Та де там, та одкале, з якої сторони? Але висповідати ся треба. Треба, бо люде ся довідують, повторяют заєдно тото короткє слово - чом?

Чом? Чиста проза жыття. Редактор в часі подорожы - і в такій формі треба працювати - стратил такожі половину матеріалів до реченого календаря. Не було уж коли одтворити ци придбати новы матеріалы. Треба ся було покірно піддати злословістям жыття і з едном маленьком надійшом раз іщи признати - што оно вчыт; о тым уж знаме од давна.

Што іщи речы? Хыбаль тото найважнійше:

Вішткого Вам доброго в Новжм 1995 Році. На щестя, на здоровля - на долю чловечу!

**ГОЛОВНИЙ ЗАРЯД
СТОВАРИШЫНЯ ЛЕМКІВ
І РЕДАКЦІЯ
ЛЕМКІВСКОГО КАЛЕНДАРЯ**

Новий Рік

I.

Тристо шістдесят і п'ят дни!
Где сте ся поділи?
Із вас кождий єдинкій раз
Токмо сме виділи.

Згынул, сchezнул доєден з них,
На вікі стратил ся,
Одкаль пришол - в моря, в бездны
Віков - навратил ся.

Та най ідуть, одкаль пришли,
І мы там підеме,
Во вічності непонятної
Разом ся зыйдеме.

Многи в тых днях почынули,
Многи ся родили,
Многи в любви ся споіли,
Многи повадили.

Боже! Ты владієш часом,
Днями і ночами,
Небом, земльюв і ззвіздами,
Всіма народами.

Провади же рускє племя,
Бы в тым Новым Годі
Твою славу розширяло
Во своїм народі.

II.

Уже старий год проминул,
А новий настає,
В новим годі старе сонце
На небі остане.

В новим годі ачай старе
Сонце омолодне,
І ограй Русинове
Серденько холодне.

Ах Ты Боже! Ты владієш
Солнцем і звіздами,
Прикаж сонцю, бы нас гріло,
Світлило над нами.

Помилуй Господи бідну
Русиньску сироту!
Оддалъ од ней тисячлітню
Народну хворому.

Просьвіти нас, бы сме свою
Познали родину,
Щастливую будучности
Дожыли годину.

Допоможи Ты, Господи!
Бы в тым Новым Годі
Русины Тобі служаще
Жыли в любви, в згоді.

Абы каждый тілко діпал
Про народ, як може.
О то просят всі Бескідці
Тебе Отче Боже.

Многи уже проминули
Для нас смутны годы,
В которых ся веселили
Інши все народы.

Все туземны, а і чужы
Квітли народности,
А Русины до днес іщи
Нищы, без годности.

Даст Бог вшытко, што не было,
Же колиси буде,
Не зуфайте, Бога просте
Мої добры люде.

Не мыслите што уж вшытко
Выдал Господ з неба,
Всемогущий - Він імієт
І то што нам треба.

Мы надійов все плеканы,
Надія нам мами,
Она каже і надале
Просити а ждати.

Ждайте а кріпко віруйте,
Што Отец із неба
Поміч пошле своїм дітям
В найбільшої потребі.

Не даст камін ани змью
Сынови своїому,
Котрий о хліб і о рибу
Помолит ся Йому.

Мы, Русины все з надійов
Жыли, умерали,
Хоц і вшытко нам отняли,
Мы надію мали.

Будме вірны все надії,
Так як нашы діды,
А надія розвеселит
Смутныі Бескіды

З надійов і бідний рольник
Оре, сіє, косит,
А надія ёму плоды
Богато приносит.

З надійом мы, милы братя,
В тым то Новым Годі,
Сійме сім'я народности
Во рускым народі.

Уже ідут для Русинів
Щастя, славы годы,
Славте Бога, рід милуйте
Русины молоды!

РІК 1996 ЄСТ:

1996-ым, умовным, роком од народження Ісуса Христа. Літочисління од той події через долги століття хіснуване було лем через християн. За взгляду на великий прогрес на європейським і американським континентах в новожитих часах, християнський календар опанував такої цілий съвіт і в медженародних зносинах, в меньший ци більший мірі єст хіснуваний во вшытых державах;

7504-5-ым роком візантійской ери,

6709-ым роком юліяньского періоду,

5756-ым роком за жыдівским числіньом початку съвіта,

1414-ым роком магометанськой ери.

З ЧОГО ВЫНИКАТ РІЖНИЦЯ ДАТЫ ВЕЛИКОДНЯ?..

...Коли Великден буде разом з "польським"? Ци то ся сходит з переступними роками? Такы і подібны зъвіданя задаваны сут в нашым середовиску барз часто.

Великден і вшыткы звязаны з ним съвіта не мають сталой даты. Згідні з постановом I-го Вселенського Собору в Нікеї (325 р.) ден Великодня належыт съвіткувати в першу неділю по полни місяця, яка виступує по весняним рівноденстві, значыт по 21 марта. Коли тата полня выпаде в неділю, Великден одкладат ся на наступну неділю. З того выникат, што Великден не може быти скорше од 22 марта, ани пізнійше од 25 квітня, бо якбы полня наступила, повіджме, 20 марта, то было бы то іщи перед весняним рівноденством, і наступна полня выпала бы на 18 квітня, а неділя по ній могла бы быти найдальше 25 квітня.

Зато, же східня церковня практика іщи од апостольських часів допушала можливіст съвіткування Великодня не скорше як по трьох днях по жыдівской Пасхі, а західня Церков практикує съвіткування Великодня і разом з жыдівском Пасхом, виходить часто значна розбіжніст в даті съвіткування Великодня через православну і католицку Церкви.

Быват акуратні так: коли перша полня по 21 марта ст. ст. припадат пізнійше нач 7 квітня, Великден быват разом, коли зас перша весняна полня выпаде медже 21 марта нового і старго стылю, товды Великден в західній Церкви съвіткує ся скорше.

СКОРОЧЕНИЙ КАЛЕНДАР НА 1996 РІК

Дн	СІЧЕН					ЛЮТИЙ				МАРЕЦ			
Пн	1	8	15	22	29	5	12	19	26	4	11	18	25
Вт	2	9	16	23	30	6	13	20	27	5	12	19	26
Ср	3	10	17	24	31	7	14	21	28	6	13	20	27
Чт	4	11	18	25		1	8	15	22	29	7	14	21
Пт	5	12	19	26	2	9	16	23	1	8	15	22	29
Сб	6	13	20	27	3	10	17	24	2	9	16	23	30
Нд	7	14	21	28	4	11	18	25	3	10	17	24	31

Дн	КВІТЕН					МАЙ				ЧЕРВЕЦ			
Пн	1	8	15	22	29	6	13	20	27	3	10	17	24
Вт	2	9	16	23	30	7	14	21	28	4	11	18	25
Ср	3	10	17	24		1	8	15	22	29	5	12	19
Чт	4	11	18	25		2	9	16	23	30	6	13	20
Пт	5	12	19	26	3	10	17	24	31	7	14	21	28
Сб	6	13	20	27	4	11	18	25		8	15	22	29
Нд	7	14	21	28	5	12	19	26	2	9	16	23	30

Дн	ЛІПЕЦ					СЕРПЕН				ВЕРЕСЕН			
Пн	1	8	15	22	29	5	12	19	26	2	9	16	23
Вт	2	9	16	23	30	6	13	20	27	3	10	17	24
Ср	3	10	17	24	31	7	14	21	28	4	11	18	25
Чт	4	11	18	25		1	8	15	22	29	5	12	19
Пт	5	12	19	26		2	9	16	23	30	6	13	20
Сб	6	13	20	27		3	10	17	24	31	7	14	21
Нд	7	14	21	28		4	11	18	25	1	8	15	22

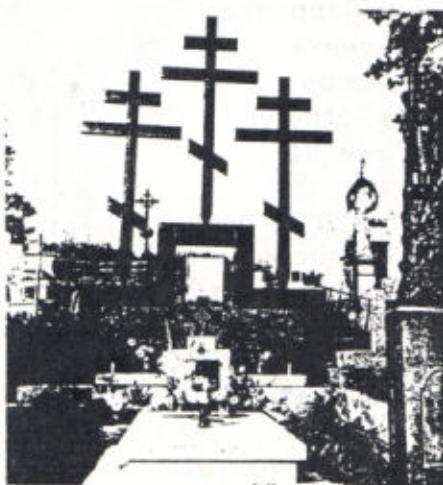
Дн	ЖОЛТЕН					ЛИСТОПАД				ГРУДЕН			
Пн		7	14	21	28	4	11	18	25	2	9	16	23
Вт	1	8	15	22	29	5	12	19	26	3	10	17	24
Ср	2	9	16	23	30	6	13	20	27	4	11	18	25
Чт	3	10	17	24	31	7	14	21	28	5	12	19	26
Пт	4	11	18	25		1	8	15	22	29	6	13	20
Сб	5	12	19	26		2	9	16	23	30	7	14	21
Нд	6	13	20	27		3	10	17	24	1	8	15	22

СІЧЕН

Нс	Сс	Свята православны і греко - кат.	Дн
1	19	Ілії, Тимофія, Григория, Боніфатія	Пн
2	20	Ігнатія Богоносця, Даниела, Філогонія	Вт
3	21	Юлиянії, Петра, Темістокля, Прокопа	Ср
4	22	Анастазії, Євтихіана, Хрисогона, Євода	Чт
5	23	Евариста, Нифонта, Павла	Пт
6	24	Євгенії, Клавдії; Велия - Сьв. Вечер	Сб
7	25	РОЖДЕСТВО ХРИСТОВЕ	Нд
8	26	Собор Пресв. Богородиці, Йосифа	Пн
9	27	Первомуч. Арх. Штефана, Тевдора	Вт
10	28	Йосифа, Якова, Никанора, Агафії, Домни	Ср
11	29	Марка, Теофіля, Йоана, Тадея	Чт
12	30	Зотика, Тимона, Анисії, Філарета	Пт
13	31	Меланії Римлянки, Геласія, Гая	Сб
14	1	НОВИЙ РІК , Обр. Госп., Василя В.	Нд
15	2	Сильвестра, Серафима, Юлиянії	Пн
16	3	Малахії, Гордія	Вт
17	4	Афтанасія, Теокіста, Зосимы, Ахілы	Ср
18	5	Григорія, Щедрій Вечер	Чт
19	6	БОГОЯВЛІНЯ ГОСПОДНЄ - ЙОРДАН	Пт
20	7	Собор Св. Йоана Крестителя	Сб
21	8	Неділя по Богоявленю , Юрія	Нд
22	9	Петра, Филипа, Євстратія, Самея	Пн
23	10	Григорія, Дометіяна, Маркіана, Павла	Вт
24	11	Тевдосія, Михала, Даниила, Миколая	Ср
25	12	Сави, Татіяни, Александра, Терапонта	Чт
26	13	Якова, Максима, Стратоніка	Пт
27	14	Ніни, Агнії, Теодула, Штефана	Сб
28	15	Павла, Гавриїла, Прохора	Нд
29	16	Дамаскіна Болгарского, Леонілі	Пн
30	17	Антонія, Ахілы, Тевдосія	Вт
31	18	Афтанасія, Кирила, Максима, Маркіана	Ср

ІСТОРИЧНЫ ДАТЫ

- 3.01.1566 — Свящ. Вартоломій Лісковацький закупил од кметя Йоана Руссовича поле в Завадці Рыманівській, яке мало становити парохіальну дотацію.
- 6.01.1846 — В Києві заложено Кірило-Мефодіївське Братство пропагуюче ідеї панславізму. Панславізм выдумал Словак І. Геркель (1826 р.), спопуляризували Я. Колляр і М. Погодін.
- 30.01.1946 — Староста новосандецького повіту видал заряджання о проведенню статистичного виказу однієї почуття народової принадлежності Лемків.
- 31.01.1886 — В родині Тимофія Сандовича в Ждыни вродился син Максим, в 1994 році канонізований як Священно-мученик Максим.

Памятник
»Лемківська Голгофа«
на місці спочинку
Священномуученика
Максима
в Ждыни,
поставлений
з нагоды
Його канонізації
в 1994 році,
стараньем
Михала Сандовича

Записки

ЛЮТИЙ

Нс	Сс	Свята православны і греко - кат.	Дн
1	19	Макария, Арсена, Марка, Євфрасії	Чт
2	20	Евтимія Вел., Інны, Євсевія, Лаврентія	Пт
3	21	Максима Ісповідника, Євгена	Сб
4	22	Нед. о Мит. і Фар., Тимофія Апостола	Нд
5	23	Климента, Агатангела, Павлина	Пн
6	24	Ксені, Агафії, Тимофія, Анастазія	Вт
7	25	Григорія Богослова, Януарія, Филипа	Ср
8	26	Ксенофонта, Аркадія, Тевдора Студита	Чт
9	27	Перенесіння Мощи Йоана Златоустого, Тита	Пт
10	28	Єфрема Сирийского, Паладія	Сб
11	29	Нед. о Блудным Сыні, Лаврентія, Луки	Нд
12	30	Трьох Святителів, Іполіта	Пн
13	31	Афанасії, Віктора, Никифора	Вт
14	1	Трифона, Феліцитати і Перпетуї,	Ср
15	2	Срітення Господнє - Грімниці	Чт
16	3	Симеона і Анни, Адрияна	Пт
17	4	Сидоря, Миколая Студийского, Іадора	Сб
18	5	Неділя Мясопустна, Тевдосія, Агафії	Нд
19	6	Доротеї, Христини, Фотія	Пн
20	7	Партенія, Луки	Вт
21	8	Тевдора, Захарія, Сави	Ср
22	9	Никифора, Інокентія, Панкратія	Чт
23	10	Прохора, Валентини і Павлы	Пт
24	11	Тевдоры, Димитрія, Власія	Сб
25	12	Неділя Сиропустна, Мелетія, Антонія	Нд
26	13	Мартиніана, Світланы, Штефана	Пн
27	14	Кирила Учителя Славяньского, Аксентія	Вт
28	15	Онисима, Пафнутия, Євсевія	Ср
29	16	Памфіла, Валента, Флавіана, Павла	Чт

ІСТОРИЧНЫ ДАТЫ

- 5.02.1626 — Грамотом з того дня єпископ краківській Марцін Шишковскі заборонил ставляти новы церкви і покликувати съященників в Мушыньским Ключы.
- 6.02.1936 — Выдано декрет "Kongregacji dla Kościoła Wschodniego" о покликаню в Фльоринці монастыря о.о. Студітів - як опоры против пошырюючому ся на Лемковині православію.
- 28.02.1686— Перевезено до Мушыны матриял з розобраной церкви в Тыличу і поставлено з него костел.

Церков Св. Космы і Даміана в Тыличу, поб. за пароха Штефана Гарбера (1743)

Записки

МАРЕЦЬ

Нс	Сс	Святы православны і греко - кат.	Дн
1	17	Тевдора Тирона, Єрмогена	Пт
2	18	Лева, Космы, Флавіана	Сб
3	19	Неділя 1 Вел. Посту, Архіпа, Филимуна	Нд
4	20	Корнилия, Агафона, Садока	Пн
5	21	Тимофія, Євстафія, Йоана, Тевдора	Вт
6	22	Маврикія, Фотина, Тевдора, Филипа	Ср
7	23	Поликарпа, Александра, Йоана	Чт
8	24	Еразма Печерского, Йоана	Пт
9	25	Тараса, Прп. Отців Києво - Печерських	Сб
10	26	Нед. 2 Вел. Посту, Порфірія, Севастіяна	Нд
11	27	Прокопа, Титы, Фалалея	Пн
12	28	Василя, Маріны, Миколая, Проферія	Вт
13	29	Касияна Римлянина, Протерія, Маріны	Ср
14	1	Євдокії, Антонія, Нестора	Чт
15	2	Арсена, Євфалії, Феодота, Агафона	Пт
16	3	Євтропія, Зенона, Йоана	Сб
17	4	Неділя 3 Вел. Посту, Герасима, Юліяна	Нд
18	5	Марка, Конона, Іраїди	Пн
19	6	Константина, Теофіля, Аркадія	Вт
20	7	Еміліяна, Василя, Єфрема, Павла	Ср
21	8	Лазаря, Феофілакта, Єрма	Чт
22	9	Кесарія, Тараса, Василя	Пт
23	10	Павла, Кондрата, Анастазії	Сб
24	11	Неділя 4 Вел. Посту, Шефрона, Євфімія	Нд
25	12	Теофана, Григорія, Семана	Пн
26	13	Никифора, Христины, Александра	Вт
27	14	Венедыкта, Ростислава	Ср
28	15	Нікандра, Агапія, Мануїла	Чт
29	16	Савина, Трофима, Александра	Пт
30	17	Алексія, Макара	Сб
31	18	Неділя 5 Вел.Посту, Кирила, Трофима	Нд

ІСТОРИЧНЫ ДАТЫ

- 3.03.1876 — Вродил ся ёп. Йосафат Коциловскій, головний децидент насильного "усъвідомлювання" Лемків, што было єдном з причын повороту до православія.
- 9.03.1946 — Вмер Гіадор Стрипскій, закарпатскій фільольо'г, поета і перекладач, член Румуньской Академії Наук.
- 12.03.1936 — Вмер в Рыманові о.др Василий Масцюх, Apostольскій Адміністратор Лемковины.
- 17.03.1946 — Вмер в Гутиську (Тернопільска область) Михал Орисик, найбільший лемківський різбар.
- 25.03.1786 — Вродил ся Йоан Форгаший-Бережанин, перший фільольо'г котрий звернул увагу на бесіду Підкарпатской Руси, автор "Руско-угорской граматыкы" (1833).

»Лемко« —
найбарже
знана
різба
Михала
Орисика

Записки .....

К В І Т Е Н

Нс	Сс	Святы православны і греко - кат.	Дн
1	19	Хризанта, Дарії, Інокентія	Пн
2	20	Сергія, Сави, Світланы	Вт
3	21	Якова, Томы, Кірила	Ср
4	22	Василя, Доросиды, Ісаака	Чт
5	23	Никона, Василя, Македона	Пт
6	24	Лазарьова Субота, Захара, Штефана	Сб
7	25	Вхід Госп. до Єрус., Благов. Пресв. Бог.	Нд
8	26	Анны, Аллы, Ларисы	Пн
9	27	Матроны, Мануїла, Тевдосия	Вт
10	28	Іларіона, Штефана, Іоны	Ср
11	29	Страстний Четвер, Марка, Кірила, Йоана	Чт
12	30	Велька Пятниця, Шефрона, Зосимы	Пт
13	31	Велька Субота, Іоны, Інокентія	Сб
14	1	ВОСКРЕСЕНІЄ ХРИСТОВЕ, ВЕЛИКДЕН	Нд
15	2	Великодній Понедільок, Поликарпа,	Пн
16	3	Великодній Віторок, Тевдосії, Нектарія	Вт
17	4	Йосифа, Григорія, Зосимы	Ср
18	5	Платона, Марка, Агафона	Чт
19	6	Мефодія, Єремії, Євтихія	Пт
20	7	Юрия, Даниила, Руфима	Сб
21	8	Томина Неділя, Іродиона, Фелонта	Нд
22	9	Євпсихія, Вадима, Маріава, Дисана	Пн
23	10	Терентія, Максима, Якова, Зинона	Вт
24	11	Антипи, Йоана, Григорія, Варсонофія	Ср
25	12	Василя, Міни, Зенона	Чт
26	13	Артемона, Томайды, Кристента	Пт
27	14	Мартина, Антонія, Йоана, Євстафія	Сб
28	15	Неділя Мироносиц, Трофима, Василисы	Нд
29	16	Агафії, Ірины, Галины	Пн
30	17	Семана, Адрияна, Александра	Вт

ІСТОРИЧНЫ ДАТЫ

- 10.04.1896 — Вмер о.др Юлиян Пелеш, професор Львівського Університету, автор численних наукових прац, м.ін. "Історії Східної Церкви", родом з Бортного.
- 18.04.1896 — Вродил ся в Вороблику Королівським Орест Турковським, композитор і музикольо', викладал в Америці.
- 24.04.1646 — В ужгородським замку 63 съященників Підкарпатской Руси (бл. 10 %) зложило на руки Ягєрского Єпископа присягу вірності Папі Інокентійові X - неофіційне проголошыня Ужгородской Унії (см. допис, стор 54).
- 26.04.1846 — Вродил ся Іван Верхратський, український дослідник нашого фольклору, автор праці "Про говір галицких лемків".

Др. Юлиян
Пелеш
в шатах
греко-кат.
єпископа;
од 1891 рока
єпископ
перемишльський.

Записы

М А Й

Нс	Сс	Святы православны і греко - кат.	Дн
1	18	Йоана, Віктора, Северина	Ср
2	19	Христофора, Анатоніна	Чт
3	20	Тевдора, Григория, Анастазия	Пт
4	21	Януария, Максиміана, Сократа	Сб
5	22	Неділя Розслабленого, Клиmenta	Нд
6	23	Юрия Побідоносця, Александры, Анатолия	Пн
7	24	Савы, Леонтія, Єлісаветы	Вт
8	25	Марка, Македонія, Сильвестра	Ср
9	26	Василя, Глафіры, Йоанікія	Чт
10	27	Семана, Євлогія, Штефана	Пт
11	28	Кирила, Максима, Виталия	Сб
12	29	Неділя Самарянки, Филимона, Артима	Нд
13	30	Якова, Максима, Ігнатія	Пн
14	1	Єремії, Пафнутия, Макара	Вт
15	2	Бориса і Гліба, Михаїла	Ср
16	3	Тимофія, Тевдосія, Маври, Петра	Чт
17	4	Пелягії, Никиты, Еразма	Пт
18	5	Ірины, Якова	Сб
19	6	Неділя Шліпородженого, Іова, Калимаха	Нд
20	7	Акакія, Нила, Авіва	Пн
21	8	Йоана, Арсена, Пимена	Вт
22	9	Перенесіня мощи Св. Миколая, Христофора	Ср
23	10	Вознесеніє Господнє, Симона, Кyпriяна	Чт
24	11	Кирила і Мефодія Учyt. Славяньских	Пт
25	12	Денезія, Епифана, Германа	Сб
26	13	Неділя Святих Отців, Гликерії	Нд
27	14	Леонтія, Никиты	Пн
28	15	Пахомія, Icaii	Вт
29	16	Єфрема, Касияна, Модеста	Ср
30	17	Андроника, Штефана	Чт
31	18	Теодота, Александры, Петра, Юлії	Пт

ІСТОРИЧНЫ ДАТЫ

- 7.05.1946 — В Новым Санчы одбыла ся конференция в справі пересеління тых Лемків (2570 осіб - за спорядженым списком), котры "спілпрацуют" з украінськым підпольем. Акция не повела ся завдякы інтервенцыі командуючого війск асистенцийных.
- 16.05.1926 — Принял ёпископскій сан Григорий Лакота; як помічник ёп. Коциловскаго мал свою велику участ в подіях на Лемковині 20-30-ых років.
- 22.05.1926 — Вмер Василь Яворскій, діяч Сандеччыны украінськой опції (походил з Бойківщыны); в 1901 р. заложыл за свой фонды, конкуренцийну для Руской Бурсы, Украінскую Бурсу в Новим Санчы.
- 29.05.1696 — Гр. Любомірскій затвердил о.Ілії Вислоцькому привілегію на основання приходства в Лабовій (унійны привілегій).

Будинки Руской Бурсы в Новым Санчы

Записы .....

Ч Е Р В Е Ц

Нс	Сс	Святы православны і греко - кат.	Дн
1	19	Партикія, Корнилия, Йоана	Сб
2	20	ДЕН ПРЕСЬВ. ТРОЙЦІ, СОШ. СВ. ДУХА	Нд
3	21	Ден Святого Духа, Константина	Пн
4	22	Василя, Йоана, Владімірія, Софії	Вт
5	23	Михала, Євфросинії, Леонтия	Ср
6	24	Симеона, Штефана, Тевдора	Чт
7	25	Йоана, Терапонта	Пт
8	26	Карпа, Аверкія, Олени	Сб
9	27	Неділя 1 по ССД, Терапонта, Ніла	Нд
10	28	Никиты, Ігнатія, Єлікониды	Пн
11	29	Тевдосії, Йоана, Давида	Вт
12	30	Романа, Богдана, Якова	Ср
13	31	Єремії, Філософа	Чт
14	1	Юстина, Харита, Агапіта	Пт
15	2	Никифора, Йоана, Юліянії	Сб
16	3	Неділя 2 по ССД, Клавдія, Іпатія, Лукіана	Нд
17	4	Митрофана, Силана, Северія	Пн
18	5	Доротея, Константина, Ігоря	Вт
19	6	Вісаріона, Теклі, Сусанни	Ср
20	7	Марії, Артемія, Клавдії	Чт
21	8	Тевдора, Єфрема, Зосимы	Пт
22	9	Кирила, Марты, Марії, Теклі	Сб
23	10	Неділя 3 по ССД, Тимофія, Александра	Нд
24	11	Вартоломія, Варнавы, Єфрема	Пн
25	12	Онуфрия, Петра, Арсена, Теофіля	Вт
26	13	Аквилі, Антонини, Анны, Савы	Ср
27	14	Єлісея, Мефодія, Мстислава	Чт
28	15	Іоны, Єроніма, Модеста, Амоса	Пт
29	16	Тихона, Євтропія	Сб
30	17	Неділя 4 по ССД, Мануїла, Ізмаїла	Нд

Л И П Е Ц

Нс	Сс	Святыя православны і греко - кат.	Дн
1	18	Леонтия, Іпатия, Теодула	Пн
2	19	Юды, Варлаама, Зосимы, Паісія	Вт
3	20	Мефодия, Інны, Левкія	Ср
4	21	Терентия, Юлияна	Чт
5	22	Євсевія, Зины, Юлиянії	Пт
6	23	Агрипіны, Артима, Євстахія	Сб
7	24	Нед. 5 по ССД, Рожд. Св. Йоана Хрестит.	Нд
8	25	Февронії, Петра, Денезія	Пн
9	26	Давида, Тихона, Йоана	Вт
10	27	Самсона, Мартина, Григорія	Ср
11	28	Сергія, Кира, Йоана	Чт
12	29	Свв. Первоверх. Апостолів Петра і Павла	Пт
13	30	Собор 12 Апостолів, Шефрана	Сб
14	1	Неділя 6 по ССД, Космы і Даміана	Нд
15	2	Фотія, Ювеналія	Пн
16	3	Анатолія, Марка, Александра	Вт
17	4	Андрія, Марты, Тевдора	Ср
18	5	Сергія, Анны, Кірилы	Чт
19	6	Сисона, Марина, Кірила	Пт
20	7	Томы, Германа, Євдокії	Сб
21	8	Неділя 7 по ССД, Прокопа, Теофіля	Нд
22	9	Панкратія, Тевдора, Александра	Пн
23	10	Антонія, Силуана, Аполона	Вт
24	11	Княгині Ольги, Євфимії	Ср
25	12	Тевдора, Гілярия	Чт
26	13	Гавриила, Штефана, Серапіона	Пт
27	14	Юста, Онісима, Штефана	Сб
28	15	Неділя 8 по ССД, Кн. Владіміря	Нд
29	16	Атиноґена, Павла, Валентини	Пн
30	17	Мар'ариты, Лазаря, Леоніда	Вт
31	18	Емілияна, Якынта, Йоана, Памви	Ср

ІСТОРИЧНЫ ДАТЫ

- 3.07.1976 — Вмер Семен Панько, писменник і перекладач на українській мові, медже інчима прозы бачваньских Руснаків.
- 13.07.1936 — Римський Престол іменувал на Апостольского Адміністратора Лемковин о. Якова Медвецького.
- 14.07.1976 — Вмер Орест Зілинський (правдиве назиско Кобаса - походил з Красної), фільольго', зберач лемківського фольклору.
- 16.07.1626 — Ерекция унійної парохії в Мохначці через краківського єпископа М.Шишковського.

Церков
Св. Арх. Михаїла
в Мохначці Нижній,
збудувана
в 1846 році,
за пароха
Йоана Чирняньского
(1818 - 1851)

Записки

С Е Р П Е Н

Нс	Сс	Святыя православны і греко - кат.	Дн
1	19	Серафима, Штефана, Паісия	Чт
2	20	Ілії, Афтаны, Аврама	Пт
3	21	Онуфрия, Онисима, Йоана, Семана	Сб
4	22	Неділя 9 по ССД, Марії Магдалины	Нд
5	23	Трофима, Теофіля, Аполінарія	Пн
6	24	Романа, Давида, Христини	Вт
7	25	Успіння Праведной Анны, Макарія	Ср
8	26	Єрмолая, Мойсея, Параксевы	Чт
9	27	Пантелеймона, Наума, Климента	Пт
10	28	Прохора, Никанора, Тимона	Сб
11	29	Неділя 10 по ССД, Каліника, Серафимы	Нд
12	30	Андроника, Валентина, Йоана, Поликарпа	Пн
13	31	Юліты, Євдокима	Вт
14	1	Соломії, Початок Маткобіжаного Посту	Ср
15	2	Штефана, Фокы, Никодима	Чт
16	3	Фавста, Антонія, Космы	Пт
17	4	Максимилияна, Євдокії, Єлевферія	Сб
18	5	Неділя 11 по ССД, Агфира, Понтія	Нд
19	6	Преображення Господнє, Спаса	Пн
20	7	Дометія, Митрофана, Наркіза	Вт
21	8	Мирона, Леоніда, Зосимы	Ср
22	9	Матвія, Антонія, Якова, Алексія	Чт
23	10	Лаврентія, Агапита, Романа, Сикста	Пт
24	11	Евлла, Василя, Тевдора, Сусанни	Сб
25	12	Неділя 12 ССД, Фотія, Александра	Нд
26	13	Максима, Іринея, Конкордії, Іполіта	Пн
27	14	Михея, Тевдосія, Маркеля	Вт
28	15	Успіння Пресвятої Богородиці	Ср
29	16	Херимона, Диоміда	Чт
30	17	Мирона, Алипія, Павла, Филипа	Пт
31	18	Фльора і Лавра, Іларіона	Сб

ІСТОРИЧНЫ ДАТЫ

- 4.08.1916 — Згынул на італіяньським фронті Михал Нестерак, поета (см. допис, стор. 94).
- 7.08.1906 — Вродил ся в Кыйові к/Бардийова Дезидерий Миллій, выдатний русиньський маляр.
- 14.08.1886 — Вродил ся в Костарівцях о. Михаїл Соболевський, долголітній парох Устя Руского, зберал наш фольклор, видал збірку "Лемківські пісні" (Київ, 1967).
- 14.08.1926 — Вродил ся в Фльоринці Й. Преосв. Адам, Єпископ Перемишльско-Новосандецький.
- 18.08.1636 — Перший писаний документ о заслуженym для лемківської культури роді Прислопських, - Ігнатій Лучковець дарує о. Петрови Прислопському лан ґрунту в Кам'яній на заложыня приходства.

*****
МИХАЛ НЕСТЕРАК

До приятеля

Чом же ти, друге, неспокійний,
Чом трептиши, ходиш як во сні,
І - нібы ж коли велької війни,
В тырвозі ждеш на перший бій.
Я знам - ты любов свою лишил
В далеким, тихым, рідним краю;
Надій, мрії пайтепійши
Без тебе весном розквітают.
Не трептій, не зовяне квіт,
Котрий глубоко в душы носиш
Од тамтых трепотливых літ.
Не жур ся, друге, хоц в неволі, -
Душы на стрямби не розрывай,

Вязниці скінчат ся даколи,
Вернеш де съвіт твій трепотливий.
І полний щестя підеши в люди,
Збудут ся вшытки твої сны;
А - быти може - і забудеш
Так другів, як неволі дні.
Лем знай, же был даколи хтоси,
Што твої болі в собі носид,
Што любил тебе, нібы брати
Душом плямінном, необятом.

Талергоф, 1914

*****

З а п и с к ы .....

В Е Р Е С Е Н

Нс	Сс	Святыя православны і греко - кат.	Дн
1	19	Неділя 13 по ССД, Андрия, Тимофія, Теклі	Нд
2	20	Самуїла, Севіра, Мемнона	Пн
3	21	Тадея, Теогнія, Агапія, Вассы, Аврамія	Вт
4	22	Агатоника, Афтанана, Евліялії, Афтанана	Ср
5	23	Іринея, Каліника	Чт
6	24	Священномуученика Максима	Пт
7	25	Вартоломія, Титы, Міны	Сб
8	26	Неділя 14 по ССД, Адрияна, Наталії	Нд
9	27	Савы, Пимена, Анфісі	Пн
10	28	Мойсея, Іова, Тевдосия, Анны	Вт
11	29	Усікн. Гл. Йоана Крестителя, Главосікы	Ср
12	30	Александра, Йоана, Христофора	Чт
13	31	Киприяна, Геннадія, Йоана	Пт
14	1	Семана, Марты, Поч. нового церк. року	Сб
15	2	Неділя 15 по ССД, Маманта, Руфины	Нд
16	3	Антима, Теоктиста, Василісы	Пн
17	4	Йосафа, Афтанана, Єрмонії	Вт
18	5	Захара, Єлизаветы, Раісы	Ср
19	6	Архіпа, Зинона, Макарія	Чт
20	7	Созонта, Макара, Онисифора	Пт
21	8	Рождество Пресвятої Богородиці	Сб
22	9	Неділя 16 по ССД, Йоакима і Анни	Нд
23	10	Минодоры, Павла, Пульхерії	Пн
24	11	Тевдоры, Сергія, Димитрія, Германа	Вт
25	12	Юлияна, Корнута, Тевдора	Ср
26	13	Ілії, Леонтія, Корнилія	Чт
27	14	Воздвижыня Ч. Кр. Госп. — Вздвига	Пт
28	15	Никиты, Тевдота, Максима	Сб
29	16	Неділя 17 по ССД, Євфимії, Людмили	Нд
30	17	Віри, Надії, Любови, Софії	Пн

ІСТОРИЧНЫ ДАТЫ

- 3.09.1836 — Вродил ся в Дошници Сильвестер Сембратович, доктор богословія, од 1863 префект духовной семінариї, од 1879 єпископ, од 1885 (по "абдикації" митр. Йосифа Сембратовича) галицкій митрополита.
- 4.09.1986 — Вмер в Зындроновій Миколай Буряк (походил зо Смеречного), народний поета - байкар.
- 5.09.1906 — Вродил ся Юрий Станинець, видний прозаїк Закарпаття
- 7.09.1866 — Вродил ся в Ганчовій Михайл Феціца, долголітній пашох Баниці, церковний і народний діяч.
- 24.09.1906 — Вродил ся в Тибаві к/Свялявы Андрий Карабелеш, видатний поета Підкарпатської Русі.

*****

МИКОЛАЙ БУРЯК

Кура і брылянт

*За стодолом собі кура
Съміття розгрібала,
І в тым съмітю, як то кура,
Пожывы глядала.*

*Нич не нашла, лем дороге
Зерно брылянтове,
Было оно там страчене
І ладне, як нове.*

*Кура його не цінила,
Хоц было выбране,
І з охотом бы го дала
За зерно ярчане.*

*Так даколи і для люди
Злы часы настают,
Же за малий кусок хліба
Золото отдают.*

*****

Записки

Ж О Л Т Е Н

Нс	Сс	Святы православны і греко - кат.	Дн
1	18	Євменія, Ариядны, Софії, Ірины	Вт
2	19	Трофима, Зосимы, Тевдора	Ср
3	20	Євстафія, Олега, Татияны	Чт
4	21	Кондрата, Євсевія, Мелетія	Пт
5	22	Йоны, Фокы, Теофана	Сб
6	23	Неділя 18 по ССД, Йоана, Андрия, Петра	Нд
7	24	Теклі, Владислава, Никандра	Пн
8	25	Євфросинії, Сергія, Пафнутия	Вт
9	26	Йоана Богослова, Єфрема	Ср
10	27	Марка, Зіни, Епифанії, Аристраха	Чт
11	28	Харитона, Александра, Вячеслава	Пт
12	29	Кіриака, Теофана	Сб
13	30	Неділя 19 по ССД, Григорія, Михала	Нд
14	1	Покров Пресвятої Богородиці	Пн
15	2	Киприяна, Юстини, Касияна, Давида	Вт
16	3	Денезія, Єлевферія, Йоана	Ср
17	4	Онисима, Аммона,, Елладія	Чт
18	5	Петра, Алексія, Йоны, Філіпа	Пт
19	6	Томы, Макара. Еротіїды	Сб
20	7	Неділя 20 по ССД, Сергія, Юлияна	Нд
21	8	Пелягії, Трифона, Таїсы	Пн
22	9	Якова, Максима, Петра, Авраама, Лота	Вт
23	10	Євлампія, Амвросія, Андрия, Теотекна	Ср
24	11	Філіпа, Теофана	Чт
25	12	Космы, Андроника, Мартина, Тараха	Пт
26	13	Карпа, Веніамина, Златы, Агафадора	Сб
27	14	Неділя 21 по ССД, Параскевы, Надара	Нд
28	15	Євфимія, Лукіана, Вівей	Пн
29	16	Льонгіна, Мала	Вт
30	17	Оси, Андрия, Леонтия, Євтропа	Ср
31	18	Луки, Йосифа	Чт

ІСТОРИЧНЫ ДАТЫ

- 6.10.1926 — Вмер Володимир Гнатюк, видатний український етнограф, дошлідник нашого фольклору; працювал і серед Руснаків Бачки.
- 15.10.1916 — Вмерла в Перемышли Клавдія Алексович, перша Лемкіня (походила з Красної) - писменниця; писала вершы, оповіданя - байки, драми.
- 27.10.1626 — "Stał się sąd wielki zagajony we wsi Klimkówce, w dziedzinie jegomości pana Jana Potockiego, pana dziedzicznego, w wigilią świętego Szymona i Judy apostołów."

Аnekdoty

- Няню, видите як наш кін чорний побіліл од сънігу?!
- Сыне, то не чудо, але кѣбы наш сивий кін од сънігу почорніл, то уж бы было чудо,
- Єден Мадяр, котрий уж тридцет років бывал во Відню, а єднак не міг ся навчыти по німецкы, од зlostи гварил: "Но, лем дураци тоты Німці. Тридцет років як медже нима бывам, іщы мя не розуміют.
- Ты Янкес, ты бы все мог дати хвалу Пану Богу, же тя не створил за барана.
- Та чом? — Ві гайст, чом?
- Бо пред долгым носом не міг быс ся пасти.

Записал Володимир Гнатюк в Великым Липнику (Спиш), 1899 р.

Записки .....

.....

.....

.....

ЛІСТОПАД

Нс	Сс	Святы православны і греко - кат.	Дн
1	19	Йоіла, Йоана, Клеопатры, Леонтия	Пт
2	20	Артима, Матроны, Зивины, Евода	Сб
3	21	Неділя 22 по ССД, Ілариона, Теофіля	Нд
4	22	Аверкія, Максимілияна, Єлісаветы	Пн
5	23	Якова, Ігнатія, Никифора	Вт
6	24	Ареты, Теофіля, Афтанаса, Сисона	Ср
7	25	Маркіана, Мартирія, Анастазія	Чт
8	26	Влкм. Димитрія Солунського	Пт
9	27	Нестора, Капітоліни, Марка	Сб
10	28	Неділя 23 по ССД, Параксевы, Терентія	Нд
11	29	Анастазії, Марії, Клавдія, Астерія	Пн
12	30	Зиновія, Зиновії, Юста, Марка, Анастазії	Вт
13	31	Стахія, Шпирідона, Никодима, Маври	Ср
14	1	Космы і Даміана, Йоана, Якова	Чт
15	2	Тевдотії, Маркіана, Афонія, Пігасія	Пт
16	3	Айталя, Акєпсима, Йосифа, Агапія	Сб
17	4	Неділя 24 по ССД, Йоанікія, Меркурия	Нд
18	5	Галактиона, Григорія, Патрова	Пн
19	6	Павла, Клавдії, Варлаама	Вт
20	7	Лазаря, Тевдота, Касінії, Зосимы	Ср
21	8	Собір Архістратига Михаїла	Чт
22	9	Онисифора, Матроны, Антонія	Пт
23	10	Ореста, Радиона, Константина	Сб
24	11	Неділя 25 по ССД, Вікентія, Віктора	Нд
25	12	Йоана, Ніля, Axii, Лева, Сави	Пн
26	13	Йоана Златоустого, Никифора, Германа	Вт
27	14	Филипа, Григорія, Юстиніана	Ср
28	15	Початок Різдвяного Посту, Авіва, Самона	Чт
29	16	Матвія, Фульвіана	Пт
30	17	Григорія, Никона, Лазаря, Михала	Сб

ІСТОРИЧНЫ ДАТЫ

- 6.10.1926 — Вмер Володимир Гнатюк, видатний український етнограф, дошлідник нашого фольклору; працувал і серед Руснаків Бачки.
- 15.10.1916 — Вмерла в Перемышли Клавдия Алексович, перша Лемкыня (походила з Красної) - писменниця; писала вершы, оповідання - байки, драми.
- 27.10.1626 — "Stał się sąd wielki zagajony we wsi Klimkówce, w dziedzinie jegomości pana Jana Potockiego, pana dziedzicznego, w wigilią świętego Szymona i Judy apostołów."

Анекдоты

- Няню, видите як наш кін чорний побіліл од сънігу?!
- Сыне, то не чудо, але кѣбы наш сивий кін од сънігу почорніл, то уж бы было чудо,
- Єден Мадяр, котрий уж тридцет років бывал во Відню, а єднак не міг ся наевчыти по німецкы, од злости гварил: "Но, лем дураци тоты Німці. Тридцет років як медже нима бывам, іцы мя не розуміют.
- Ты Янкес, ты бы все мог дати хвалу Пану Богу, же тя не створил за барана.
- Та чом? — Ві гайст, чом?
- Бо пред долгым носом не міг быс ся пасти.

Записал Володимир Гнатюк в Великым Липнику (Спиш), 1899 р.

Записки

ЛІСТОПАД

Нс	Сс	Святы православны і греко - кат.	Дн
1	19	Йоіла, Йоана, Клеопатры, Леонтия	Пт
2	20	Артима, Матроны, Зивины, Евода	Сб
3	21	Неділя 22 по ССД, Ілариона, Теофіля	Нд
4	22	Аверкія, Максимілияна, Єлісаветы	Пн
5	23	Якова, Ігнатія, Никифора	Вт
6	24	Ареты, Теофіля, Афтанаса, Сисона	Ср
7	25	Маркіана, Мартирія, Анастазія	Чт
8	26	Влкм. Димитрія Солунського	Пт
9	27	Нестора, Капітоліни, Марка	Сб
10	28	Неділя 23 по ССД, Параскевы, Терентія	Нд
11	29	Анастазії, Марії, Клавдія, Астерія	Пн
12	30	Зиновія, Зиновії, Юста, Марка, Анастазії	Вт
13	31	Стахія, Шпирідона, Никодима, Маври	Ср
14	1	Космы і Даміана, Йоана, Якова	Чт
15	2	Тевдотії, Маркіана, Афонія, Пігасія	Пт
16	3	Айталя, Акєпсима, Йосифа, Агапія	Сб
17	4	Неділя 24 по ССД, Йоанікія, Меркурия	Нд
18	5	Галактиона, Григорія, Патрова	Пн
19	6	Павла, Клавдії, Варлаама	Вт
20	7	Лазаря, Тевдота, Касінії, Зосимы	Ср
21	8	Собір Архістратига Михаїла	Чт
22	9	Онисифора, Матроны, Антонія	Пт
23	10	Ореста, Радиона, Константина	Сб
24	11	Неділя 25 по ССД, Вікентія, Віктора	Нд
25	12	Йоана, Ніля, Ахії, Лева, Сави	Пн
26	13	Йоана Златоустого, Никифора, Германа	Вт
27	14	Филипа, Григорія, Юстиніана	Ср
28	15	Початок Різдвяного Посту, Авіва, Самона	Чт
29	16	Матвія, Фульвіана	Пт
30	17	Григорія, Никона, Лазаря, Михала	Сб

ІСТОРИЧНЫ ДАТЫ

- 8.12.1986 — Вмерла на Україні Анна Драган, народна лемківська сьпівачка, родом з Розділя.
- 14.12.1856 — Вродил ся в Пакостові на Пряшівщині Іван Кызак, поета, автор шкільних підручників, редактор, видавеця парунадцетьюх календарів - альманахів.
- 18.12.1646 — В "Судовій книзі Климківського Кресу" наказує ся што: "każdy kmieć powinien dać po wiertlu owsa na każdy rok, i po sześciоро chleba, i po groszu proskorniej (...), tak temu popowi, jako i potomkom jego".
- 25.12.1926 — Вродил ся в Бортнім Федір Кузяк, знаний наш сучасний маляр, народний діяч і писменник - публіциста.

ІВАН КЫЗАК

Піснь о Отечестві

Люб, дітино, свою рідну країну!
Люб єй так, як отця, матір, родину.
Буд вірна ій аж до темного гробу,
Так в радісну, як і во смутну добу.
(...)
Можеш іти, вандрувати край сьвіта,
Цілий сьвіт для тя — мачоха сердита.
Тоска назад тя принесе, хоц вмерти;
Отчество люб, дітино, до смерти.

Записки

СКОРОЧЕНИЙ КАЛЕНДАР НА 1997 РІК

Дн	СІЧЕН				ЛЮТИЙ				МАРЦІ				
Пн	6	13	20	27	3	10	17	24	3	10	17	24	31
Вт	7	14	21	28	4	11	18	25	4	11	18	25	
Ср	1	8	15	22	29	5	12	19	26	5	12	19	26
Чт	2	9	16	23	30	6	13	20	27	6	13	20	27
Пт	3	10	17	24	31	7	14	21	28	7	14	21	28
Сб	4	11	18	25	1	8	15	22	1	8	15	22	29
Нд	5	12	19	26	2	9	16	23	2	9	16	23	30

Дн	КВІТЕН				МАЙ				ЧЕРВЕЦІ				
Пн	7	14	21	28	5	12	19	26	2	9	16	23	30
Вт	1	8	15	22	29	6	13	20	27	3	10	17	24
Ср	2	9	16	23	30	7	14	21	28	4	11	18	25
Чт	3	10	17	24	1	8	15	22	29	5	12	19	26
Пт	4	11	18	25	2	9	16	23	30	6	13	20	27
Сб	5	12	19	26	3	10	17	24	31	7	14	21	28
Нд	6	13	20	27	4	11	18	25	1	8	15	22	29

Дн	ЛІПЕЦІ				СЕРПЕН				ВЕРЕСЕН				
Пн	7	14	21	28	4	11	18	25	1	8	15	22	29
Вт	1	8	15	22	29	5	12	19	26	2	9	16	23
Ср	2	9	16	23	30	6	13	20	27	3	10	17	24
Чт	3	10	17	24	31	7	14	21	28	4	11	18	25
Пт	4	11	18	25	1	8	15	22	29	5	12	19	26
Сб	5	12	19	26	2	9	16	23	30	6	13	20	27
Нд	6	13	20	27	3	10	17	24	31	7	14	21	28

Дн	ЖОЛТЕН				ЛИСТОПАД				ГРУДЕН				
Пн	6	13	20	27	3	10	17	24	1	8	15	22	29
Вт	7	14	21	28	4	11	18	25	2	9	16	23	30
Ср	1	8	15	22	29	5	12	19	26	3	10	17	24
Чт	2	9	16	23	30	6	13	20	27	4	11	18	25
Пт	3	10	17	24	31	7	14	21	28	5	12	19	26
Сб	4	11	18	25	1	8	15	22	29	6	13	20	27
Нд	5	12	19	26	2	9	16	23	30	7	14	21	28

ЗНАЧЫНЯ ИМЕН, ІХ НАРОДНЫ ОДПОВІДНИКИ І КУЛЬТУРОВЕ ПОХОДЖЫНЯ

- Аарон - Гіркій, - єврейскіе
Авраам - Отець многих - євр.
Агафія (Афія, Гафа) - Добра - греке
Адам - Взятий од землі - євр.
Акакій (Акош) - Нешкідливий - гр.
Акила - Орел - римскіе
Акилина (Аквіля) - як выжье
Александра (Сандра) - Оборона люди - гр.
Александер (Сандер) - як в.
Алексій (Олекса, Лешко) - Помічник - гр.
Амвросій (Амроз, Амброз) - Солдакій - гр.
Анастазія (Настя) - Воскрешена - гр.
Андрій - Мужній, Одважний - гр.
Анна - Добро приносіча - євр.
Антоній - Нелюблічний ослів - гр.
Аполонія (Поля) - Нищытелька кораблів - гр.
Арсений (Арсен) - Вывыжненій - гр.
Афанасій і Афанасія (Афтан, Афта) - Безсмертний - гр.
Валентин (Валько) - Міцний - рим.
Варвара - Проста, Неокресана - рим.
Варнава - Сын потішыня - євр.
Вартоломій (Вархол) - Бородз-
- ник, Ведучий бородзу - євр.
Васілій (Василь) - Царскій - гр.
Венедикт - Благословеній - рим.
Веніамін (Беньо) - Сын Десниці (правої руки) - євр.
Вікентій (Вінцко) - Побіджаючий - рим.
Віктор - Побідитель - рим.
Висаріон (Бесарій) - Гористий - гр.
- Гаврил (Гаврил, Гаврило) - Кріпост Божа - євр.
Герасим - Чесній) - гр.
Георгій, Юрій (Юрко) - Управляючий землю - гр.
Гликерія (Глица) - Солодка - гр.
Григорій (Гриц, Грегор) - Живий, Быстрий - гр.
- Давид - Возлюбленій - гр.
Даміан (Демко) - До богыні Дамії належачий - гр.
Даниїл (Данько) - Суд Божий - євр.
Димитрій (Митро) - Овоч земний - гр.
Діонісій (Денис, Діньо) - До бoga Діоніса (Діоніоса) належачий - гр.
Доротей - Дар Божий - гр.
- Єва - Життя - євр.

- Євгеній - (Євген, Гыньо) - Благородний - гр.
 Євгенія - Благородна - гр.
 Євдокія (Явдоха) - Благословена - гр.
 Євсевій, Євсевія - Благочестивий, -а - гр.
 Євфросина (Єфроска) - Радіст - гр.
 Єкатерна (Катрена) - Правдива надія - гр.
 Єлена (Олена) Вибрана, Съвіча - гр.
 Єлисавета - Божа присяга - євр.
 Єлисей - Богом спасений - євр.
 Єміліян (Милько) - Приємний, мілій - гр.
 Єремія - Вывіжнений - євр.
 Захарій (Захар) - Памят Божа - євр.
 Зиновій - Благочестивий - гр.
 Ігнатій (Гнат) - Зроджений з огня - гр.
 Ірина - Mир - гр.
 Іриней - Мирний - гр.
 Іриній - Плаксивий - гр.
 Ісаак - Съміх - євр.
 Ісидор (Сидор) - Рівний дар - гр.
 Ісус - Спаситель - євр.
 Йоаким (Аким) - Воскресеніє Господнє - євр.
 Йоан (Ваньо) - Даючий побіду - євр.
 Йона - Голуб - євр.
 Йосиф (Осиф) - Умножыня - євр.
 Каліник - Побіджаючий - гр.
 Кікіlia (Cecylia) - Плачуча - гр.
 Климент - Милостивий - рим.
 Кондратій (Кундрат) - Штырі-угольний - рим.
 Косма - Украшыня - гр.
 Константин (Костьо) - Твердий - рим.
 Корнилій - Рогатий - рим.
 Ксеня - Чужа - гр.
 Лавр (Лавер) - Лаврове дерево - рим.
 Лазар - Поміч Божа - євр.
 Лариса - Солодка, Приємна - гр.
 Лев - Лев (зъвір) - гр.
 Лука (Укач) - При сході сонця народжений - рим.
 Макарій - Блаженний - гр.
 Максим - Превеликий - рим.
 Мануїл - Презначыня Боже - євр.
 Марія - Особлива - євр.
 Марина - Морска - рим.
 Марко - Вяднучий - рим.
 Матвій - Даруваний од Господа - євр.
 Меланія (Мелька) - Чорна - гр.
 Мефодій - Порядний - гр.
 Минодора (Дорка) - Місячний дар - гр.
 Михаїл (Михал) - Хто рівний Богу - євр.
 Мойсей - Взятий з води - євр.
 Наталія - Благородна - рим.
 Наркіс - Пригноблений - гр.
 Наум - Потіха - євр.
 Нестор - Сивий - гр.
 Никита(Мыкыта) - Побідитель гр
 Николай (Миколай) - Побіда люди

Онуфрий - Початок ціни - гр.
Орест - Жадаючий безмірно - гр.
Осия - Спасеніє. - євр.

Павел - Маленький - рим.
Параскєва (Параска) - Приготовлена - гр.
Пелагія - Морска - гр.
Петр (Петро) - Камін, Скала - гр.
Прокоп - Встигаючий - гр.
Платон - Широкоплечий - гр.

Савва (Сава) - Неволя - арав.
Самуїл - Випрошений од Бога - євр.
Сильвестер - Лісний - рим.
Симеон (Семан) - Послушний - євр.
Софія - Премудріст - гр.
Степан (Штефан) - Вінець, Корона - гр.
Сусанна - Білий квітко - євр.

Татіана (Таца) - Розказуюча - гр.
Текля - Родяча - гр.
Тимбфій (Тимко) - Почытаючий Бога - гр.
Тит (Тита) - Достойний - (?)

Феодор (Тевдор, Федір) - Дар Божий - гр.
Феодосій (Тевдосій) - Богом даний - гр.
Феофан (Теофан) - Богом явленій - гр.
Філіп - Люблячий коні - гр.
Фома (Тома) - Близнець - євр.
Христина (Крестина) - Помазана - гр.
Юліян, Юліянія (Улька) - Фалистий, -а - гр.
Юстин, Юстіна - Праведна - рим.
Яков (Яцко) - Зачынатель - євр.

НАЙЧАСТИЙШЕ УЖЫВАНЫ СЛАВЯНЬСКЫ ИМЕНА і іх (евтуальны) церковны одповідники

Богдан - Феодот	Вячеслав	Мирон
Богдана - Феодотія	Горазд	Олег
Боголюб - Теофіль	Добрыня - Агафон	Ольга
Божедар - Матфій	Доброслава - Агафія	Радослав - Едесій
Божедара - Феодора	Iгор	Ростислав
Борыс	Ізяслав	Славослав - Епифан
Боян	Любомир	Славомир
Віра	Любомира	Святослав
Вірослава - Вівся	Людмила	Чистослава - Агнія
Владимір	Миролюб - Іриней	Юрій - Георгій
Владислав	Мирослав	Ярополк
Всеволод	Мирослава - Ірина	Ярослав

ДЕСЯТИННЫ РІЧНИЦІ 1996 РОКА

- 796 — Карл Великий зламал потугу Аварів, які через з гором два століття панували на південно-західних предполях Карпат.
- 846 — Зачал своє панування в Великоморавії князь Ростислав; до своєї держави спровадил християнізаційну місію під проводом Кирила і Мефодія.
- 896 — Головна навала Угрів перешла через Карпати до Паннонії. В князівстві Хорватів Угри стрітилися з завзятым опором під проводом леґендарного князя Лаборца, який стояв з ними битву під градом Мак і згинув в тій битві.
- 906 — Остаточне падіння Великоморавської Держави під натиском Угрів.
- 1026 — Днешня Пряшівщина стала остаточно влучена до Угорської Держави.
- 1086 — Половці, нова кочовнича навала, передерлися за Карпати і спустошили в деякій мірі автономічні іщи дідини Хорватів.
- 1176 — Вступив на угорський трон Беля III, вмішався в княжі розгрывки Галицької Русі, переходячи парократно з війском наші Карпати.
- 1206 — Вдова по князю Романі (згинул під Завихостом в битві з Поляками) втікаючи з Галича зо синами Данилом і Васильком перед київським князем Рюриком, стрітила ся в Саноку з угорським королем Ґейзом.
- 1246 — Папа Інокентій IV відрядив посольство до Великого хана Монголів, хоча під іх пресиєм зъєднати сой князя Данила Галицького.
- 1256 — Князь Данило, як союзник Мадярів в борбі о наслідство по вимерлих Бабенбергах, вислав свої війска до Австрії.
- 1286 — Князь Лев відрядився на Малопольщу. В одвіті Лешко Чорний спустошив Перемышльщину.
- 1316 — Борба князів галицьких Андрія і Лева II з Татарами.
- 1356 — Король Казимір Великий повірят неякому Петрові осадження на маґдебурзьким праві села Мушинки.
- 1366 — Казимір Великий закладат містечко Яслиска, польський етнічний острів на Лемковині.
- 1376 — Владислав Опольczyk вибудувал костел поза валами міста Санока; о костелі в обрубі міста неє іщи відомости.

- 1426 — Льокация Яшковы на праві волоським.
- 1426 — Владислав Ягайло подарувал село Короликову (пізнійший Королик Волоскій) Анджеюві з Лубна, котрий о пару років продал добра перемишльському латинському єпископові Янушові.
- 1466 — Єлизавета Силадій властителька мукачівського замку і панства, мати славного короля Матвія Гуньяді потвердила давні вільноти Русинів.
- 1486 — Велика повін в порічах Дунайця і Попраду, стихія знищила такий до основ, м.ін. Мушыну.
- 1496 — До східних медж Лемковини (Костарівці, Пакошівка, Ялин) підышли Турки. Лишила ся по тій події памятка в назві сусідніх горбів - "Могили".
- 1516 — Льокация села Щавник на праві волоським.
- 1526 — Битва під Могачом. Угри утратили незалежність, а під Турциєю трафіла і част Підкарпатської Русі. Початок панування Габсбургів.
- 1536 — Перше писане джерело о церкви Св.Димитрія в Білцаревій; єдно з найстарших захованих.
- 1546 — Зигмунт Старий повірят Стечови Олескови зо Съвятковой льокацию села Незнайова; Михалови, сынови шолтыса з Маціни льокацию села над потоком Валенне.
- 1556 — Михал Васильович, сын саноцкого съвященника розпочал працу над перекладом на сучасний галицько-русський язык Євангелії. Забыток (однайдений в Пересопниці) є знаний під назвом Пересопницької Євангелії. На ній складают сучасні присягу президенты Україны.
- 1556 — Семигородський князь Георгій Баторій присудил мукачівським єпископам церковну власт над Грушівським монастирем, видним осередком нашої культури.
- 1566 — Великий пожар в Саноку, оцілілі лем муруваны будівлі.
- 1586 — Константинопольський Патріярх Єремія потвердил устав Братства Успенської Церкви во Львові і надал му привілію ставропігії. Львівска Ставропігія однограна величезну ролю в духовым, культурным жытю Галичини, в тым і Лемковини.
- 1596 — Великий пожар знищыл місто Мушыну, згоріли найстаршы писаны документы.
- 1596 — Брестиjsка Унія (читай допис на стор. 45)
- 1636 — Krakівскій єпископ Якуб Задзік розказаць заперти церков в Тыличу. Причиною той децизії был опір Русинів, котры

не хотіли ходити до новопобудуваного костела, попри яким "ani choragwi nieta komu nosić". Краківські єпископи, до яких належал Мушинський Ключ прагнули привести Русинів до єдності найпростішом дорогом, тота через унію здавала ся за далека.

- 1646 — Ужгородска Унія (постановы унії были офіційні приняты в 1649 році) - чытай допис на стор. 54.
- 1676 — Туркы зруінували Манявскій Скыт, найбарже знаний осередок монастычного жыття Карпатской Руси.
- 1686 — Вмер Йоаннікій Зейкань выдатний православний єпископ Підкарпатской Руси, до кінця жыття завзато поборювал унію.
- 1696 — В печатні Грушівского монастыря надруковано в церковно славянськым языку "Буквар" і "Молитвослов".
- 1706 — Перша унійна візитация сіл Лемковины через о. Йоана Короликовского, пароха Устияновой, з доручыня Перемышльского Єпископа Юрия Винницкого.
- 1706 — Вмер в Пряшові Де Камеліс, унійний єпископ, знаний з просвічености, выдал "Казуіську" і "Катехизис".
- 1716 — На Мукачівську Єпископію (з наречыньом Єпископа Севастийского - Рим не узнавал іщи офіційні мукачівского єпископства) поставлено Іоаніка Бізанция; народ не любил го за спілпрацю з Ягєрскы латинським єпископом.
- 1746 — Перши посеління карпатских Русинів в Бачці.
- 1746 — Єпископ Мукачівський Малуїл Ольшавський выдал "Начало писмен дітем" к наставленію на латинском язиці". В заложеній через єпископа о два рокы скорше духовній семінарії викладано руском мовом.
- 1766 — Польский сойм признал свободу віроісповідань і позволил однавляти розваляючи ся церкви.
- 1776 — В Австрії введено цензуру для рукописи і заграничных книг
- 1776 — Установлено Галицку Шкільну Комісію і видано імператорске рішыння однісні рівных прав до науки. Для галицко-русского насеління реалізация постанов перетягнула ся о парунадцет років.
- 1776 — Державным рішынью наказано Львівскій губернії обороняти греко-католицкій обряд і установити згоду медже латинниками і греко-католиками.
- 1786 — Вмер в Полянах Суровичных о. Григорий Поляньский, освічений парох, остстній з роду тамтышніх Поляньских.

- 1786 — Вродил ся Йоан Форғашій-Бережанин, історик і фільольго', автор першого опису діалектів Підкарпатської Русі.
- 1796 — Михаїла Балуданьского, по обороні докторської праці, покликано на декана юридичного факультету Будапештанського Університету.
- 1796 — Вродил ся в Бортнім Тома Поляньський, докторбогословія, од 1859 перemyшльський єпископ. (см. допис, стор. 60)
- 1806 — Одновічно Львівску Митрополію; першим митрополитом віденський уряд назначив перемышльського єпископа Антонія Ангеловича.
- 1806 — Перший в Австрії список парохіальних доходів; для бідніших парохів (понижче 100 гульденів річного доходу) установлено допоміжну поміч (тзв. кон'гуру).
- 1816 — Вродил ся Михаїл Копистянський, автор випущеного в 1859р. "Молитвословця", котрим - за съвідчыньом - др М. Малиняка - послугувано ся в лемківських дяківських школах.
- 1816 — В Перемышли приступлено до організування Дякоучительського Інституту.
- 1816 — Вродил ся в селі Фольварк (тепер Страняни) на Спишу Петро Кузняк, од 1855 до 1892 рока головний учитель конфесійної школи в Руським Керестурі. Його іменем названо там комплекс шкіл (основной і середньой).
- 1816 — З ініціативи лемківських съвященників - м.ін. Мирона Мышковского - заложено в Перемышли видавничє товариство маюче на ціли поширення правд віри і моральности в народі.
- 1816 — Вмер Мукачівський Єпископ Михаїл Брадач; на єпископській престіл вступив Алексій Повчий.
- 1826 — Вродил ся о. Йоан Наумович, видатний церковний і супільній діяч, головний підсудний в процесі 1882 р., якій допровадил до "абдикації" митр. Йосифа Сембраторовича.
- 1836 — Соймовий закон зменьшил паньшину і обмежив шляхти право карати лем до трьох днів арешту, заказуючи єдночасні мучити підданых під каром 200 золотих риньских.
- 1836 — В Руським Керестурі панувала епідемія холери, вмерло бл. 600 люди.
- 1836 — Вродил ся в Дошиці Сильвестер Сембраторович, од 1883 рока Галицький Митрополита.
- 1846 — Повстання польських селян під проводом Якуба Шелі. Лемковини дітхнуло лем спорадичні, але лишило по собі пам'ят в народних переказах і писменництві.

- 1846** — В Липску видало брошурку Я. Головацького п.н. "Zusände der Russinen in Galizien, von Hawrylo Rusyn", в котрий автор радит австрійським властям одпerte ся на руским народі.
- 1846** — На Римський Престол вступил Пій (Pius) IX, якого начальному думком было зъєднання східних Церкви з Римом; онедолга видал тематичну енцикліку і піднял задуманы стараня. Значучу ролю в тій акції одограл галичанин Владімір Терлецький, якій скорше перешол на латинство. Долголітні стараня, як знаме, не принесли ефектів. В 1863 Терлецький вступил до нашого монастиря в Красnym Brodі.
- 1856** — О. Йоан Раковський зачал видавати в Пешті "Церковную газету".
- 1856** — Вродил ся Олімпій Поляньський (в Яблінці Нижній к/Турки, де його отець был парохом), писменник.
- 1856** — Вышли завершальны державны розпоряджыня, для вой. львівского (10.05) і краківського (25.08) одн. адміністраційных залежності, - як наступство ліквідації панщины, і втрати через пануючы версты власти над селянами.
- 1856** — Рим признал митр. Михаілови Левицькому, як первому унійному єрархови, званя кардинала.
- 1866** — Війна австрійско - пруска. Брали в ній очевидні участ, як австрійськы воякы, і Лемкы.
- 1866** — На Мукачівське Єпископство вступил Стефан Панкович, взятий мадярон, дужыл до знесіння кирилиці, заказувал духовенству передплачувати руску пресу.
- 1866** — Видано уставу о радах громадських як постановляючых і надзераючых органах в селах. Перше таке право належало зобраню вшyткx селян.
- 1866** — Галицький Сойм на своїх III і IV сесіях винює дуже нових постанов, м.ін. о праві надавання парафій (т.зв. презенты), о обовязку шкільної науки діти в віку 6-12 років.
- 1866** — Намістником Галичыны назначено гр. А. Голуховського. За него введено язык польський до судів, шкіл і адміністарції.
- 1866** — В Ужгороді заложено Літературне Общество Св. Василия; не діждал того часу ініціатор заміру Александр Духнович (вмер в 1865 р.).
- 1866** — Вродил ся Маластові Маркіан Шкірпан; в 1902 р., як василиян, виїхал на місия до Бразилії, де трудил ся 39 років.
- 1876** — Зачала ся освободительна война балканських народів спід турецкого ярма. Брали в ній участ і Лемкы. Як воен-

- ний кореспондент перебувал там Владімір Щавинський.
- 1876 — Товариство ім. Михаїла Качковского перенесло свій заряд з Коломої до Львова.
- 1876 — Оддано до ужытку колей тарнівско - лелюхівську. Заховал ся народний переказ, що на одтинку Грибів - Новий Санч мала она переходити через Фльоринку, Білцареву, Богушу і Королеву Руску, а не грибівськими серпентинами. Не стало ся так, бо була бы то для Руснаків за велика чест.
- 1876 — Вродил ся драматург Сіон Сильвай; його творы граны были на народных сценах Підкарпатской Руси і тішыли ся великим популярністю.
- 1886 — Євгеній Фенцик зачал видавати на Підкарпатской Руси газету "Листок".
- 1886 — В Америці (Шенандоа) посьвячено першу греко-католицьку церков для наших емігрантів. В 1896 р. было уж 29 съянщеників, в тым 5 з Галичыны, 5 з Пряшівщыны і 19 з Мукачівской Єпархії.
- 1896 — Вмер Юліян Пелеш (уродженец Бортного - 1843), доктор богословія, од 1870 префект львівської духовной семінарії, од 1885 єпископ (од 1889 - в Перемышли), автор численных науковых прац, в тым "Історії Східньої Церкви".
- 1896 — Народна Партия Угорского Сойму, складаюча ся з представители немадярских народности, видала кірилицьом брошуро домагаючи ся народового рівноуправніня. Принята была через Русинів з захоплін'ом, за винятком духовенства, в більшості уж змадяризуваного.
- 1916 — Вмер Михаїл Бальог, великий патріота народовец, заложитель Руской Бурсы в Сиготі, видачний борец против мадяризациі Підкарпатской Руси.
- 1916 — (серпень) Зачал ся II Віденський Процес на якым суджено 24 галичан; з Лемковины підсудными были: др Семан Булік, о. Гавриїл Гнатишак (вмер в вязници в часі процесу), Федор Гнатишак, о. Роман Прислопський, др Александр Гассай, др Ярослав Сьокало, Димитрий Вислоцкій (Гунянка), Іван Андрейко, Федор Мохнацкій, Александр Мілянич, Методій Трохановский, о. Тевдосій Дуркот, Миколай Громосяк.
- 1926 — Початок масовых поворотів Лемків до православія.
- 1936 — Ротаціі на становиску завідуючого Алостольськом Адміністр. Лемковины; отруто Ал.Адм. В.Маслюха, по ю роткым урядуваню о. Й.Поляньского, выбрано о.Я.Медвецкого.

- 1946 — Повітовы Земски Уряды (PUZ) довірили зарядам ғмінним утворити рольны комісіі і підлігаючы ім в громадах підкомісіі в цілі поділу на Лемковині "ziemi leżącej odłogiem".
- 1946 — Вертали домів "добровольці" Красной Армії; в більшості припадків не пішли они за своіма родинами на Україну.
- 1956 — Покликано Українське Суспільно-Культурне Товариство, чым замірено заспокоїти і "выхъткы" потребы Лемків. Значне оживлення в лемківським культурним руху на Землях Західніх.
- 1966 — В Лісцю акtywno діє Лемківскій Народний Хор заложений через Ярослава Трохановского.
- 1986 — IV Лемківска Ватра, першыраз одбыла ся в Бортнім.

Powietrze tu rzeźwe i lekkie, w ludziach nie znać pośpiechu, nawet krowy ze stoickim spokojem ignorują prawa innych użytkowników drogi. Na razie trudno zauważycь, by przybycie niezwyczajnej liczby gości zakłócało właściwy temu zakątkowi rytm życia, a przecież zjechali ludzie z najróżniejszych miejsc i części Polski, stoją autokary i samochody z zagranicznymi rejestracjami - po Hańczowej Bartne będzie miejscem, gdzie zapłonie "łemkowska Watra". Czwarta. Już, czy dopiero?

To, co Łemków gromadzi w lipcowej ulewie (jak poprzednio), w skwarze południowych godzin i wilgotnym zimnie - ma znamiona troskliwie podtrzymywanej więzi plemiennej, siły spójnej wyższej ponad trudy podróży, niewygody biwakowania pod gołym niebem. Jeszcze przed zapaleniem Watry namioty gesto pokryły zbocze, które rzeźbą przypomina grecki amfiteatr, na dole zbita z desek scena i wielkie, okolone kamieniami palenisko. Tu nowoprzybyli szybko rozpoznają w tłumie znajome twarze, swojacy witają się uściskiem, serdecznym "dobry den" - podobni w gestach i sposobie bycia, choć odmiennie dźwięczy w ich ustach łemkowska mowa.

Oni mówią o sobie "Łemko" i wiedzą, jaki jest sens gromadzenia się w miejscu i czasie osobnym, wiedzą, jakie owoce tej "biesiady" zabiorą tam, gdzie ich rzucił nietaskawy los.

Anna Szopińska, »Dunajec« 31/1986

МИРОСЛАВ ВОРГАЧ

БРЕСТИЙСКА УНІЯ 1596 РОКА

ІІНЧЫ СПОМИНЫ З ІСТОРИИ

Ци сме в стані повісті як давно тому в чловечий голові зявіло ся звідання: одкаль ся взял на тій КРАС-ПЛАНЕТІ, кым єст і передовшыткым што ся діє з ним по його остатнім тхніню? Ци ся дознаме коли чловек зачал потрібувати до жыття чогоси ішы окрем іджыня, кавальця теплой скоры на хырбеті, або мягкого місця до спання. На жаль выясніння тых проблемів тоне деси в глубокій темряві віків. Єдно выдає ся певним — нашы протоплясты зачали ся над тым задумувати недолго по тым як престало іх уж бавити скаканя по деревах, а до ходжыня по землі старчыло (о диво!) двох кінчын. Хтіл не хтіл, руки лишали ся товды свободны, а не од гнешка відомо, же як ся по челі подрапати то одраз якоси легше ся думат. Ріжні собі певні тот съвіт вокруг тлумачыли, ріжні виділи в ним чловече племя, найважнійше же од той поры жытю зачынал быти надаваний якисий глубший сенс. Тисячы років минуло, соткы людських поколінь пришло і зышло з того съвіта,нич за-

вдякы писаному слову мож было хоц даякы з давных мітів і подань познати. По чати одкрила ся правда о духовій стороні бытування давных люди, о іх постеріганю жыття, але і смерти. Одкрила ся краса і мудріст сумерийских, єгипетских, цельтийских, а пізнійже тіж ізраильских ци грецьких і римських мітів. Але то лем очывидні маленька част того што вартат вымінити.

Помалы творили ся першы велики релігійны сыстэмы, котры старали ся найти одповіди на вшытки звіданя якы собі доталь чловек ставлял. Барз долго были то сыстэмы політейстычны, тэн. такы де появлялося дуже богів, а каждый з них занимал ся лем якысом ёдном ділянком жыття, або навет лем ёдным містом ци селом. Початок релігіям монотеїстычным (тэн. таким в которых єст лем ёден Бог) дал юдаізм — віра вызнавана через Жыдів в Палестыни, з котром стрітили ся Римляне по опануванню той державы в I віку п.н.е. З ньой то выводят ся християнство — релігія найбарже универсальна

в своїм характері, котра з часом ширила ся з Палестини в трьох головних регіонах: Менший Азії, північно-західній Африці і Європі. Уж в I століті н.е. християнство дотерло на Балканській і Аренінській Пілострів. Через три вікі Церков християнська не могла ся свободні розвивати. Перешлідування тирвало до 313 рока, коли то в тзв. міанським едикті цисар Константин Великий признал християнам рівны права з інчима віруючими. Онедолга нова віра стала ся пануючом в цілым Римським Цисарстві. В 395 році наступил остаточний поділ Імперії на част західню і східню. З того часу історія обох часті Цисарства зачынат іти якби в інчі сторони, а тყыт ся то тіж помалы і Церкви Христової. В церковній адміністрації осередки діяння перших апостолів висувають ся на перше місце. Єрусалим по його знищенню через Тита (*Titus*) в 70 р стратил свое значення, а курателю над церковними провінціями справували: Рим над Європом, Антиохія над Меншом Азійом і Александрия над Африком. На Заході, де наїзди германських племен нищат цілу політичну і організаційну структуру Цисарства (476р.), в силу зачынат роснути Церков, а найважнішом інітітуційом стає ся єпископство Риму заложене през Апостола Петра. Натоміст на

Сході таких єпископств, о котрих відомо же були заложені через апостолів є пару. Одталь і мож зрозуміти авторитет яким в цілій праві християнській Європі обдарений остал єпископ Риму, називаючий себе Папом, в одріжнію од східних єпископів — Патріархів.

Єпископ римський Дамазий (366-384) впровадил на окрісління садыбы своєї єпархії термін "Апостольска Столиця", а вшыткіх інчих єпископів зачал называть не "братми" а "сынаами". Патріархія Константинопольська (по славянським Царградська) повстала по перенесенню до Візантії в 330 р. столиці Цисарства, з того тіж взгляду з часом набрала она великого значення на Сході. Значення того зросло особливі по занятію Єрусалимі (637 р.), Антиохії (638р.) і Александриї (640 р.) през музулманів. В VI в. єпископ Царграду приняв титул Екуменічного Патріарха над вшыткими провінціями Сходу. Треба сднак зазначити, же не означало то стислого підпорядкування східних Церкви єдному єпископству — мало лем характер гоноровий. Екуменічний Патріарх мусіл тіж рахувати ся з таким важним політичним осередком які была столиця Візантії і цисарська власт. Тымчасом Папа римський не будучи обмежений ани сильном цисарському властю ани інчима конкуренційними

єпископствами міг ішти взміцнити свою позицію. Зрозуміле же не стрітило ся то з добрым приняттям на Сході. На жаль до той амбіциональної рывалізації медже обома церковными осередками з часом дішли тіж обрадови і догматични ріжници. В 796 р. на синоді західних єпископів до слів «Вірую»: «і Духа Святого што од Отця походить» додано «і Сына». Вправді долго ішти стосувано «Вірую» без додатку, але в кінці нова версия стала ся фактом на Заході в початках XIII в. Хоць ріжници ся поглубляли, Христова Церков лішала ся цілій час неподілена. Долго єднак стан такій не міг ся утримати. В західнім Костелі штораз виразніше ставало ся стремління папы до піпорядкування собі організаційні цілого християнського світу і зачали за тим іти аргументи черпаны з Біблії. Перше зорвання наступило ішти в 867 р. коли паріарха Фотий шмарил клятву на папу за того, же він тримал сторону вигнаного з Візантії попереднього патріархы Ігнатія. Ігнатій вернул ішти до влади а Собор в Царграді в 869/870 р. признал му канонічну рацию. В 977 р. коли Ігнатій вмер, зас патріархом остал Фотій. Справа тягнула ся навет по його смерти (891 р.).

В тым менше-більше часі (863) прибыли на Великы Моравы братя Константин (Кирил) і Мефодий. Походили з маке-

доњского Солуня а запросил іх великоморавський князь Ростислав. Оба братя доконали величезной праці, перевели службу божу на славяньський язык, створили славяньську азбуку (тзв. глаголицу) і шырили християнство серед місцевої людности в тым серед наших предків Білых Хорватів, которых част жила під пануваньем великоморавського князя.

По смерти в 885 р. Мефодия (Кирил вмер як монах в Рімі в 869 р.) славяньска літургія на Моравах ся не утримала. Зле наставління німецьких єпископів до учеників Кирила і Мефодия справило, же вшытки они мусіли одтамаль втікати. Ідея Братів єдняк перетирвала, славяньска азбука осталася упрощена (тзв. кирилиця), а релігіна література в тым языку розвивала ся всяди там, де трафили місіонаре — вихованкове Св. Братів.

В 988 р. рускій князь Володимір Великий приняв християнство з Візантії. Недолго потім в Кыеві повстала митрополія а в XI в. Кыїв стал ся важним культуровым і писменничним центром.

В 1054 р. наступило остаточне зорвання медже патріархом Царграду а папом Риму. Для Церкви Східної принялося окрісління Церков православна, для Костела Західного — Костел католицкій. На початку

Просьвітителі Славян Кирил і Мефодій — ікона греків

XIII в. Візантії загрозила смертельна небезпека — опанування през музулманів. Вправді на поміч пришло "рицерство" з Європи, але не оказало оно зрозумління і поваги для матеріальної і духовної культури християнського Сходу. Нищено бібліотеки, крадено вшеляки цінності, мордувано духовних — медже християнами Сходу і Заходу виростла пропаст, которая тінню легла на наступні століття.

Таюче роздрібнена Київська Русь мусіла ся змагати з татарско-монгольським навалом. Тот тяжкий час в історії Руської Церкви старал ся використати папа, котрий през дыпломатичны натискы хотіл позыскати Русь і узажнити ёй організаційні од Риму. Такы пробы мали місце през цілий XIII вік, але принесли они або короткотривалы, або не принесли жадных результатів. В 1274 р. візантійський цісляр Михал VIII Палеольо згодил ся узнати супремацию Риму і підписал тзв. Ліоньску унію. Николи не вошла она єднак в жыття, бо не приняли ёй духовны і вірны. Подібным результатам закінчыло ся піписаня в 1439 р. тзв. Фльорентийской унії през православных єпархів і цісляря. Мало то місце недолго пред занятъем Царграду през Турків (1453 р.), а єпархія мала надію на зорганізування през Захід выправы в обороні Східного Цисарства.

Нелегко было і Церкви на Руси. В 1344 р. польський король Казимир Великий прилучыл до Польщы землі саноцку і перемышльську, ав 1349 р. цілу Галицьку Русь. Київ і пілнічно-західні землі давной Руси заняла Литва. Церков, котра зачала зазнавати лем утиску і перешлідувань, з часом штораз барже мусіла власті в залежністі од римо-католицкого короля, а навет од римо-католицкой єрахii. Руска шляхта если хотіла утримати свій маєток, штораз барже польонізувала ся одходячы од своій віры. Ламаний был соборовий канон о не втручаню ся сьвітской власти в справы Церкви — король і польськы князі вызначали єпископів, архімандритів і ігуменів. Провадило то до морального упадку Східньої Церкви на руских землях забраных през Польщу. През першу половину XVI в. католицкій Костел на Заході і в Польщы змагал ся з реформаційными рухами і занятий был своіма проблемами. Уж єднак скоро нову ідею унії зо Східњом Церквом піднял папа Григорий XIII (1572-1582), котрий в 1573 р. заложыл Грецку Конгрегацию. Заняла ся она тлумачыњом римского катихізму на грецкій і інчы східні языкы.

Тоты ідеі не нашли послуху в тых краях де політычна властыла в руках православных. Інакше справа выглядала в

Польща, де унія Східної Церкви з Римом була атракційна. Думка о зближенню ци навет поєднаню православної Церкви і католицького Костела не была чуджа некоторим величким православним діячам того часу (н.п. Константинови Острожському) ци православній шляхті і съященникам. Єднак унію виділи они на засадах рівності, што як ся оказалось было не до погодження з централістичними стремліннями Риму. Част православної єпархії притігали до унії факт же Рим ішов на значне уступство — домагаються лем од них узnanня першеньства папы і приняття постанов соборів які одбыли ся на Заході по VII Вселенським Соборі. Польща зо своєї стороны обіцяла зrівнати в правах духовенство православне з католицьким, а єпископам признати сенаторські кресла. Працю над справом унії приспішено по 1589 р., коли то в Москві утворено Патріархат. Польща зdeцидувані поперала планы Риму боячи ся же московська паріархія буде хотіла підпорядкувати собі київську митрополію.

Під конец 1595 р. папа Климентий VIII приняв присягу на вірніст Римові од владыки луцького К. Терлецького і владыки володимирського І. Потія. Барз скоро ся єднак вказало же унія має дуже противників серед вірних. Незважаючи на сесе король

Зигмунт III Ваза наказал скликати синод, на котрим затверджено бы унію. В жолтни 1596 рока в Бресті Литовським розпочал ся собор, на котрий приїхали зарівно прихильники як і противники унії.

Зо стороны православної прибули: екзархи патріархів Царграду і Александриї Никифор і Кирил (Лукаріс), митрополита Бельградській Лука, владыка львівський Гедеон Балабан і перемышльський Михал Копистенький, пару архімандритів з Балкан, ігумены і съященники (понад 200 осіб). Окрем того присутні были представителі вірних. Сторону уніятську презентувало п'ятьох єпископів, митрополита М. Рагоза, трьох архімандритів і парунадцет съященників. Не было єднак представителів зо стороны вірних. За взгляду на токо, же противники унії з Римом не были впущені на проунійний синод, зобрали ся они осібно. На православним соборі стверджено же льокальний синод не в праві сам децидувати о унії з Римом без згоди патріархі Константинополя і собору цілої Східної Церкви. Тымчасом на унійним синоді принято декларацію о получиню з римо-католицьким Костелом і шмарено клятву на вшyткxих участників православного собору. Поділ Східної Церкви в Річпосполитії стал ся фактом.

Більшіст вірних вороже однесла ся до унії, патронувал ім воєвода київській князь К. Острожський. Але унія мала протектора в державі, о чим інформувал в універсалі з жовтня 1596 рока польський король. По стороні православія оповіли ся Козаки, з котрими Річ Посполита мусіла тепер провадити тяжкі змагання. Іщы барже скомплікувало то внутрішні стосунки в державі. Опозиція против унії була серед вірних на тілко сильна, же польський король не міг здіецидувати ся на знищенні єй силом. Православія було єднак виняте спід права, ввязніци замучено екзарху Никифора, сотки монахів противних унії вигнано з монастирів.

Аж в 1620 р. патріарха Єрусалиму Теофанес, котрий приїхал в таємниці до Києва висвятив митрополиту і шестию співбратам. В тот спосіб одродила ся православна єпархія, хоць не узнато того факту зо сторони короля. Зміна наступила коли рядити зачал в Польщі Владислав IV — узнал він православну Церков, але єдночасно паралельно існувала уж Церков уніяцька. Наступні роки не принесли поправи в положенню православної Церкви. Брестська унія викликала правдиву бурю в полемічній літературі, в Соймі, зачало тіж доходити до киркавых потычок медже православним а уніяцьким Русинам.

нами. В 1676 р. польський Сойм заборонил контактів православної Церкви в Річ Посполитії з патріархом Царграду. Тым самим очи православних зачали звертати ся на московську державу. Результат був такій же о десят років пізніше Польща мусіла пристати на oddання східніх київських земель Московщині. Митрополита Кийова і московській монарх розточ�ли од товды опіку над православними в Польщі.

В 1692 році дішло до касації православного єпископства в Перемишлі, в 1700 р. во Львові, а в 1702 р. в Луцку. Не легке життя мала тіж уніяцька Церков, котрий назуву змінено в 1784 р. на Церков греко-католицьку. Рим консеквентні одходил од брестських умов і латынізувал обряд. В 1839 році на соборі в Полоцку вірні Церкви греко-католицької, котри по заборах нашли ся в Російській Імперії, приняли постанову о повороті до православія і оддали ся Рускому Синодові. Не обило ся при тым без натисків і перешлідувань прихильників унії зо сторони царату. Коли в 1905 р. цар Миколай II оголосил тзв. маніфест о толеранці, част уніяців перешла до Костела, але в обряді латинським і барз скоро цілковито сплюнізувала ся.

В 1926 р. розпочал ся масовий поворот до православія

Лемків. Стало ся то недолго по тым як рим наказал виведіння зо служби божої слова "православний". Зас против себе станили люди того самого языка і культури.

Релігія то матерія барз деликатна. Неє ту місця на насильство, нетolerанцію ци не-навист. Неє для нас розумнійшол дороги як захованя «status quo», як шанування одмінних поглядів і вірувань. І од того треба зачати. Єдна і друга Церков вчыт любови до другого человека. Ци часом той любови не забракло уж деси в перших віках християнства?

Не єст іщи неществом то-то, же люди сут релігійні поді-

лены. Нещестя зачынят ся товды, коли з причин релігійных чловек стає ся для человека ворогом. Ци направду не даст ся того змінити?

Мирослав Воргач

ЛІТЕРАТУРА:

1. E. Jastrzębska, *Sztuka wczesnochrześcijańska*, Warszawa 1968;
2. T. Chyczewska-Hennel, *Świadomość narodowa szlachty ukraińskiej i kozacko-ukraińskiej od schyłku XVI w. do połowy XVII w.*, Warszawa 1985;
3. Історія України, опрац. І.Кріп'якевич, М.Терлецький, Львів 1991;
5. L. Moszyński, *Wstęp do filologii słowiańskiej*, Warszawa 1984;
6. W. Serczyk, *Historia Ukrainy*, Wrocław - Warszawa - Kraków 1990

Querela wójta, ławników i wszystkiej gromady tak religiej greckiej w unijej będących, jako też i katolików ze wsi JKM Prusieka

Deposuerunt lacrimosam querellam przed nami lustratorami na popa Jacka Paszkowicza, cerkwie ich prusieckiej schismatyka i od wiary Chrystusowej odszczepieńca, który pod pretekstem jakoby unit wstąpił do tej cerkwi, potym wywarwszy swoje w cerkwi postępkie, nie dbając nic na klątwy kościelne katolickie rzymskie, śmie i waży się opowiadać w cerkwi prusieckiej, nie tak jako za popa unito było, postępkie schismatyczne opowiadać i naucać i one roszerzać; (...) A teraz za opanowaniem nieczystym sposobem tej cerkwi dla odległości kościoła katolickiego rzymskiego i cerkwi dalekiej uniackiej muszą z dziećmi do chrztu, także i dla ślubów do inszej parafijej tak uniaci, jako i księża katoliccy jeździć.

(Lustracja województwa ruskiego 1661-1665, Ossolineum 1970, str. 260)

Прусік (Просік) - село на східній Лемковині, недалеко Санока

Л о г о с

(уриваки)

Рімлянинови, матрінови, лютеранінови, кальвінови, турчинови і прочим поганом, яко і уніяцінови-отступникови глаголет ся сіс всім. Которое сіс? (...)

Сам Христос укріпил мя был, єгда хотіша звірі римські главу мою оголити от власов, і брады, і уса — да хожду, яко покуса. Може не знане вам або і не разумно, что пишу діяння злая римлян.

Видівши они — пек ім од наших! — же ани на іх страх, ани на прошеніс, на моленіс не дбах нич а нич умыслиша злым духом своїм призвати уніата владыку. I призвавши до полат Волошиновского Іосифа і панов своіх, на імя Лазар Тамаша Жігмонта, прозвищем Борнеміса, дворника і префектуша (...) і мене в претор представиша пред собою... Тамо поставиша на столі мою чест і безчестіс в єдно.

I позіхнув, отворил уста своя мой владыка: «Ото видиши красивых, чесных патров і панов пред собою. Что ж ты гадащ, мыслиши, на світі живучі?! Цезар німецкий, кроль польский, інші монархи велики панове, все сут панежніщи, і мы з ними юж. Дай ми руку свою на тое, же бысь з нами у єдності оставал і ты!»

Не ізволих посовіту іх. Они мене, ухвативши, приведоша к столу своєму в полаті і даша владыщи до рук стригалию свою, ножиці, рекоша: «Обстризи ему власы вся, браду і главу, еще же не лиши і уса, да будет простаком, хлопом, панищу робити, а не поповати».

Просит мя владыка: «Небоже, не чиши срамоту в стыд сам себі, опамятайся, что ти ся стало?! Послухай всіх нас, у честі людской і ты будеш із нами».

Не ізволила душа моя временній славы. Ізволих терпінієм, яко осужденік, молчачи, стояще пред ними ждати от Господа Бога помоще; і «дадет всім боліщимся его».

Яко юродивый или буй Христа ради, аз начах слезы проливати, капли дождевная очеса моя іспущаху. В той же час, тое видівши, оні панове римські рекоша: «Дайте ему покой, не творите тое! Что ему дано, не ізнимайте вы із него, священство, точію не дайте под нашу властью поповати. Аще буде нашим, дайте. Шкода, квар, Мигаль поп, тебе! Чему не хочеш наш остать?!» (...)

Они сице о май мыслиша: еще молодый, еще не знает правду всю. Нех ся учит, научится папу знати, яко інші отцем назвати, святым чоловіком. Не спал он із мосю мамою, же бых отцем его звал, ані го не виділ, таїже міні даст остию. Оплакта его не хощу, ані гроший его.

ЛЮБОМИР ВОРГАЧ

УЖГОРОДСКА ЦЕРКОВНА УНІЯ

В історії кожного народу сут ріжни даты. Єдны съвідчат о славных выдаринях, други зас гварят о темных сторонах минулости.

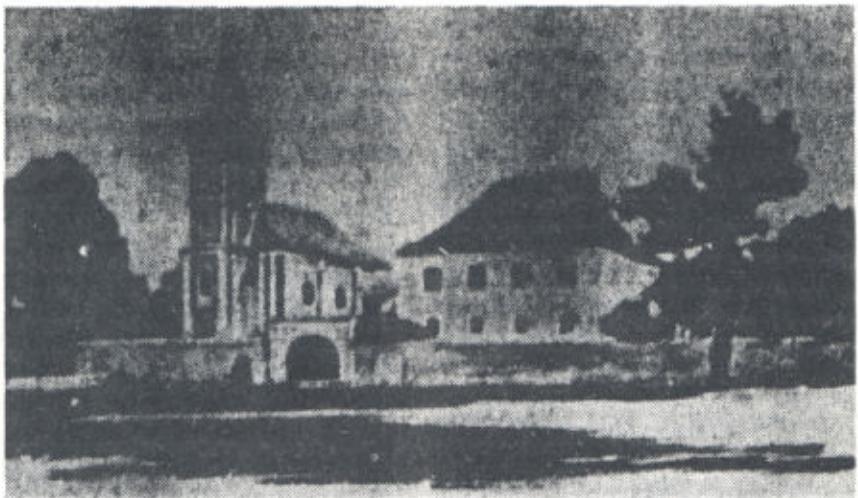
В біжуичум році припадають дві смутны річниці, події котры започаткували в народі розлам, поріжнююочы брата з братом. То: 400 років од введіння Брест-тійской церковной унії (6 жолтня 1596) і 350 річница унії в Ужгороді (24 квітня 1646). Оба туты історичны факты, як приповідковы кліщи, стиснули з двох сторін Лемковину і витиснули на ній пятно, котрого наступства покутуют в нашым народі уж штырі століття.

Моім заміром, пишучы тых пару стран, буде приближыня історичных фактів звязаных з часом запроваджыня унії в Ужгороді, як тіж проба погляданя причины вынікніня нездорової ситуації, котра през тот час вytворила ся медже нашима людми.

Положыня православного русиньского народа в Карпатах (котрий мешкал в границях державы Габсбургів), почынаюочы од XVII століття, поступні ся погіршат. Богаты февдалове выкористуют бідных хлопів, накла-

дають на них обовязок праці на своїх полях, податки і кары за непослушніст. Православне духовенство, якє даколи выкупило ся з підданства, тепер зас є зоблігуване до фізyczнай праці на паньськым полі і до плачыня податків. Нарід є зобовязаний oddавати оффіры за церковны послуги не своім, але римо-католицкым съвященнікам. Нашы съвященнікы мают заборонене свободніе порушання ся до інчых місцевости без специаль-наго позвоління, а не обовязує оно лем єпископа. Парафіальнім съвященнікам заберано підставовы права. Выштко тото мало єдну ціль: підламати духово православну церков, жебы потім мочы лідпорядкувати ю римскому престолові. Габсбургска держава веде прокато-лицу політыку, а інтересы Ри-му сут і сей інтересами.

Фердинанд Габсбург і його наступці католичат понад 30 протестантских родин угорской шляхты. Медже нима є граф Юрий Другет, котрий - спрагненій власти і силы - підступом позбавлят ся свого брата Валентина і його сына Штефана, а сам остає владцем Ужгородско-го паньства. Вдячний представи-

Краснобродський монастир, стан сперед / сьогодні війни. Фотоєпр. Ю.Вашко

тельству католицької церкви і ці-
сареви, вшыткима можливими
способами прібус притягнути
своїх підданых до унії з Римом.
Для досягніня того, за свої
піннязі організує в Гуменнім єзу-
їтську колегію, яка має му в тым
сьвятим ділі допомочы.

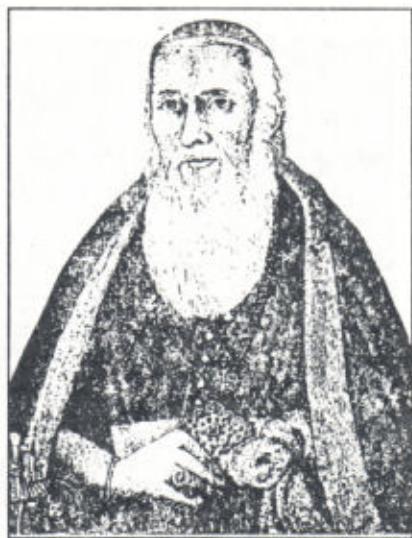
О поміч при запроваджнію
унії Юрій Другет просить уніят-
ського єпископа з Перемышля
Афанасія Крупецького. Першы
уніоністычны пробы в православного мукачівскаго єпископа
Сергія (1601-1623) ся ім не подарили, зато проголошыня унії
рыхтували зробіти підступом в Краснобродським монастырю,
в ден Русаль і при нагоді посьвячыня новай церкви - в 1614
році. По одправліню Службы
Божой єпископ Крупецькій высту-

пує з промовом до народу о ко-
нечности підпорядкування ся
римському престолови і корыс-
тях, якы з того выплывають. Не-
гатывні реагуючий на таку
проповід, православний народ,
в обороні старой віры высту-
пупе против Крупецькому. Ранено-
го ратуют го з небезпечной си-
туациі Другетовы гайдуки. Опи-
сує тото уніятскій єп. Василий
Гопко в свой брошурі: "Когда
перемышльский єпископ Кру-
пецкий посітил нашу сторону,
то в Краснобродском монастыре,
послі єго проповіди о
унію, майже забили єго, ёдва
спас свою жизнь" (Dr. Vasilij
Horko "Greko-katoličeskaja cerkov
1646-1946", Prjašev 1946, с. 31-32)

Католицкы єпископы і шля-
хта, знаочы уж же унію даст ся

завести лем підступом, зачинають нагварювати православне духовенство, обіцювати же по переході на сторону Риму будуть мати матеріальні вигоди на рівні з католицьким съященством.

До унії, як перший, пристає мукачівський єпископ Василий Тарасович (1634-1640), якій своїм діяльністю доказал же був чловеком взагалі неодповіднім на єпископске службыня. Переходячи раз до унії (1640) і пізніші повертуючи до православія (1642), врешті находит своє місце в рядах служебників "Петрового намістника". Тепер о собі гварит: "... є для мене съмішне, кед собі припомну, же dakoli єм міг вірити в дашто таке. Ци том нарід може быти носителем Божої правды? Том темний нарід, котро-го може вести хоц-якій кламар кади і як хоче? Съмію ся гнеска над власном несьвідомістю і шліпотом... Конец блуджыню, конец моім вантливостям. Єм щесливий же стал єм ся покірним слугом Петрового намістника" (V.N., K otazke pravoslavia a upie na Vychodnom Slovensku, »Pravoslavny Teologicky Sbornik« I, Praha 1967, стор. 28). Кед є позбавлений православной кафедры, а на його місце уж є поставлений єпископ Софоній (1642-1648), tot дволицьовий достойник, виголошууючи "щирой покуты" за своє заблуджыня, зас-

Єпископ Василий Тарасович

хоче перейти на православну віру, лем же його зли заміри прудко суд одгаднены і "владыка є остаточні выгнаний з Мукачева. Єден з уніятських істориків - Іриней Кондратович - так оціняє діяльність єп. Тарасовича: "Остаточном цілю його повороту до схізми було потримання єпископства для такого наступці, котрий бы горливо шыріл унію. Зверху был він схізматыком, але в душы правдивым і горлившим католиком" (джерело - як вище).

Проби запроваджыня унії в Карпатах ішли далі. Православний мукачівський єпископ, в звязку з його незгідним становиском што до унії, був замкнений до вязниці, де оставал аж до своєї смерти в 1648 р.

В тым часі Анна Друг'єт, вдова по Юрию, сестра католицько-ягірського єпископа Якушыча, як владыкиння Ужгородського панства, насильно змушуват 63 православних священників до приняття унії з Римом.

При помочи досьвідчених і вченых отців з єзуїтського закону - Парфенія Ростошянського і Гавриїла Косовича, Анна Друг'єт скликує 24 квітня 1646 р. на ужгородському замку зъїзд, на которым сут виголошено мовы о "спасительным значыню съятої унії", одправлена є Служба Божа, під час якой "Вірую" є съпіване з латинським додатком *Filioque*, а участники зобовязують ся додержувати догма-

ты і правила католицької церкви, як тіж послушніст взглядом "pontifex maximus" - найвекшого архієрея, римского папы.

Єпископ Софропий, находячи ся во вязниці, не підписує жадного акту затверджаючого унію, з чого выпливат велими важний факт - же православне єпископство в Мукачеві не згаджало ся з тым што мало місце на замку в Ужгороді і же до "єдности з Римом" приступило лем 63-ох духовных з цілого числа 800 православных съященників. Векша част парафій не принимат унії і остає вірна православний церкви. Протестантський історик Корабіньський в своєму лексиконі з другої полов-

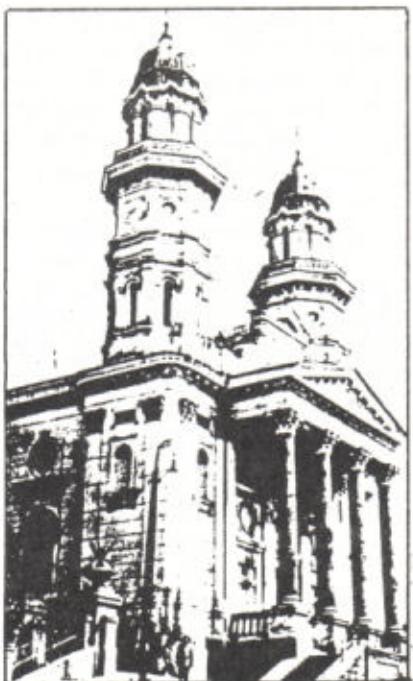
Ужгородський замок - тут заключено унію в 1646 р.

вины XVIII ст. пише же в Угорщні было 851 православных, а лем 134 уніятських парафій.

Ужгородска унія не находит попертя в народі, котрий в духу остає вірний своїй старий вірі і твердо хоронить свою традицію, старий календар і церковнославянський язык. Од унії поступні одходять декотри священники і разом з народом борються за релігійну незалежність і прадідивську віру. Така ситуація буде тырвала понад сто років. Іщи в 1760-61 роках во східній часті мукачівської єпархії розгоріє повстання против унії. Спомнений історик Іриней Кондратович так пише о тих подіях: "Русини прогнали своїх уніятських духовників, заперли церкви, не дали крестити новороджених і погребати мертвих. Містами діло прийшло до открытого повстання. Поміщики не могли ані військовою силою задавити явний бунт" (Істория Подкарпатской Руси для народа", стор. 63).

Ситуацію опанує аж цисярьова Марія Тереза, горлива католичка, котра в 1773 році видаст декрет на мочы якого маєтки православной церкви перейдуть во власництво уніятів.

Православний народ, котрий з примусу тепер ся стане уніятським, в глубині серця дале буде вірний своїм переконаням. Церков і богослужіжня будуть для него єдином школом, котра

Кафедральний собор в Ужгороді, побудуваний в 1644 р., як монастир езуїтів. По касації закону (1775) через австрійські власти стала резиденцією грекокатолицьких єпископів.

окремового головного поспланництва уможлиєт і заховання народної тожсамості тепер і пізнійше, коли то однародненен уніятське духовенство буде вести мадяризацію і латинізацію.

З поваже приведеных історичных фактів тиснутся слова глубокої рефлексії. Отже чом унійни тенденції ідути з Риму не привели гу єдності, а на одворіт - нашим прадідам принесли братобічні війни і вічні конфлікти, котри іщи до днес

не выгасли? Чом римо-католицькій модель повороту до єдності през унію ся не подарил? Одповідю на то можуть быти высловы декотрых римо-католицьких теоліогів, котры гнеска признают уж же унія николи не была ани не є дорожом ведучом її єдності Церкви, а всяди, де была запроваджана, присвічувала ій думка підпорядкування православных верховній власти римського папы. Николи в історії унійним тендециям Риму не товаришали щыры заміри поєднання на ґрунті Христової науки і християнської любови. Зато тіж totы проби николи не могли ся автентичні подарити.

На конец - іщи єдна думка. Пересувідчений єм же не без причyny totы дві річниці зышли ся того рока з іщи єдним

ювілейом, ославлюючым 110 років од дня народжynia мученика за православну віру - отця Максима Сандовича. Хто знає жыття съятого - думам же внет зrozуміe o што в tym вшyткym іde i справедливо oцінит минуліст.

Любомир Воргач

ВЫКОРЫСТАНЫ ДЖЕРЕЛА:

1. V.N., *K otázke pravoslavia a únie na Východnom Slovensku*, Pravoslavný Teologický Sborník I, Praha 1967.
2. Prof. Pavel Aleš, *Pravoslavná cirkev u nás*, Brno 1993.
3. Mgr. P. Tkač, *Dve neslávne výročia*, Православный Календарь 1996 Presov 1995.
4. И. Ф. Оксюк, Уния - исторический очерк, Киев 1990.
5. Dr. Vasilijs Horko, *Greko-katoličeskaja cerkov 1646 - 1946*, Rigašev 1946.
6. о. Ириней Кондратович, *История Подкарпатской Руси - для народа*, Ужгород 1924.

АЛЕКСАНДЕР ПАВЛОВИЧ

Новий год - част III

*Новий год днес зачинасм
Мы всі православны,
Которы крілко храняне
Віры правды давны.*

*Старой правді будьме вірны
И в том новом годі,
Православность задержуйме
В нашем руском роді.*

*Ко востоку духа, сердца
Щиро обертайме,
На невірность, что западат
Мы не позерайме.*

*Востоку ся и бездушины
Цвіточки кланяют,
Пред западом ся лякают,
До купки стуляют.*

Як відоме, Александер Павлович (1819 - 1900) быв греко-католицьким съященником

КНЯЗЬ ЦЕРКВИ - ТОМА ПОЛЯНЬСКІЙ

По Томі Полянським, перемышльським єпископі не осталося такої ниякє писане слово, єдиний шлід, який в однесіню до видатних люди не вмерат враз з іх одходом з того сьвіта. Долгій час рідкі біографи, котри вертали до життя Томи Полянського, приписували му авторство голосної в половині XIX століття брошури: "Slowo jedno w celu wzajemnego porozumienia się" (Перемышль 1848). Писане по польськи "Slowo" піднимало м.ін. важний проблем польонізації, домінанції польського языка серед освічених галицьких Русинів. Нотен отеп - видане по польськи, в великій мірі виконило свою місію, задум автора... Томы Полянського. Як ся єднак выявлят, не було то Тома Полянський - єпископ, а съященник, тіж Лемко і єдноіменник єпископа. Такє тверджыня виносить остатньо Олена Дуць-Файфер, я зас не мам ниякых підстав не вірити основній молодій лемківській науковій силі. Отже, одобравши єпископови приписуване му "Слово" (його галицьке тлумачыня видано аж в 1886 р.), не лишат ся при ним такоїнич писаного,нич, што остає тырвалым шлідом. Але - цижбы доправди ниякнич? Кед

бы так было - який был бы сенс піднимати голос, писати о кымси, хоць был аж і єпископом, і хоць припадат округла - двохсотна річниця його народжыня?

По кождым жытю штоси остає, а што речы, по жытю єпископа, який - хтіл, не хтіл - провадил наше, не лем релігійне, жыття в tym дост горячым часі родимой історії. А Тома Полянський акуратні хтіл, провадил тото жыття барз щыро і глубоко патріотычні. Нераз тихо, нешлідно, нераз лем акцептацийом, але акцептацийом вождя. А то штоси значыт.

Вродил ся Тома Полянський 1796 рока в Бортнім, в старий съященничий лемківській родині. Так як кождий, мал своє дітиńство, але мы о нимнич не знаме, мал свою молодість, о котрий знаме барз мало. Кед бы ю - тоту молодість - зачынати од 23-літнього віку, то акуратні товды, в 1819 р. закінчыл науки і принял съященство. Мусіл быти барз здібний, бо висъявил ся безженным. Такы припадкы не были товды часты, а кед были, найчастійше вязало ся то з приготовлюваньом кандидата до сполніння більших ціли, вчислюючы в тото і евентуальний єпископскій сан.

Копія кафедральна церкви Св. Йова на Крестителя в Перемишлі.
Днес предмет голосного спору.

О дальших праві 30-х роках Томи Поляньского біографы вперто молчат. Знам де треба глядати, жебы выполнити туту прогалину, та джерел тых не мам під руком, а час нагліт. В 1847 році видиме Поляньского в Перемышлі уж як крылошанина Капітулы. Товды, будучы доктором богословія, обнимат становиско завідуючого фільозофічным ліцеем, якій приготавлювал молодіж до університетських студий. Керувал ним до 1851 рока, то значыт - до остаточнай реформы австрійско-

го шкільництва. Своє становиско выкористувал з великим хісном для Лемковини, стігаючи до Перемышля на науку лемківську молодіж, м.ін і свою сестре-ницию Кладию Алексович, пізнійшу писменницю і видатну діячу, ведучу серед галицького жіноцтва.

Іщи більшим меценасом для Лемковини стал ся Поляньскій занимаючи по Григорию Яхимовичу єпископску кафедру в Перемышлі (1859). В 1863 р. в четвертій клясі Пере-мышльской духовной семінариї половина была Лемками. Стан tot не могли завдячувати никому інчому, як свому єпископови. І ту додати ся годит - першому галицькому єпископови Лемкови (на Мукачівским і Пряшівским єпископствах переважні завсе єпископами были "свої"). То од єпископа Томы Поляньского зачал ся "златий час", аж до кінця століття Лемки рядили на галицьких церковных княжых стільцях, в тым двох на становиску галицького митрополиты.

Вертаючи зас до єп. Томы Поляньского, час його - хоц недолгого, бо 10-літнього - панування одзначыл ся великыма змінами, одновом духа, вертальнем до джерел, борбом з поступуючом од давна латинізаційом обряду. Жебы сой крашше представіти образ тамтых часів, вартат обширно зачитувати фрагменты споминів ко-

лишнього перемышльського семінаристи Анатоля Вахнянина. Пише він: "Виучившись, як повинна правитися Служба Божа, я з Мохнацьким (тіж очивидні Лемко) зважилися остаточно на це, що в часі Служби Божої, яку правив тод. єп. Тома Полянський, ми не лише не дзвонили, але замикали навіть царські врати і засували завісу червону на цих вратах." (А. Вахнянин «Спомини з життя», Львів 1908, цит. за: Степан Шах «Між Сяном і Дунайцем», Мюнхен 1960, с. 108).

Не одмавляючи ничего Вахнянинові, а і його приятельові Мохнацькому, трудно сой вьюбразити же двох семінаристів рядит Службом Божом під носом служачого єпископа. Кед не була бы то його воля, взял бы выторгал прислужників за уха і на тым скінчыло бы ся іх "очищування обряду". Але oddайме іщи голос Вахнянинові, бо варта:

"Як під той час богослуження по церквах здеправовано, скажу що в багато церквах священники правили Службу Божу майже на лад латинян. По »Благословенно царство« співали дяки сейчас »Єдинородний«, а священник читав собі тихо Єктенію. Відтак слідувала по »Амінь« - пісня »Святий Боже«, потім читали Апостола і Евангеліє. Єктенії опять опускали аж до »Херувимської

пісні« (без обходу з дарами), потім слідувало »Вірую«, освячення Дарів і сейчас по »Тебе поєм« і »Достойно« слідувало »Отче наш« і т.д. (...) Реформа нашого обряду була проте оправданім домаганням" (С.Шах..., стор. 109).

"Цей о. Йосиф Мохнацький пише дале, уж од себе, Степан Шах - став відтак промотором руху за чистотою обряду й опанував через свою образованість, меткість і родинні зв'язки цілу Лемківщину. Він очищуває не лише богослуження від усяких занедбань, з минулих літ чи століть, але й разпочав боротьбу проти всяких «новшеств», які «з гори» до церковних богослужень впроваджувано, як прим. проти клякання при св. Причастію, проти введення суплікації до церков, проти маєвих богослужень, проти органів, проти поширювання культу в 1867 р. канонізованого св. свящм. Йосафата Кунцевича" (С.Шах, стор. 109 - 110).

Ту на хвильку треба ся затримати над спомненом "гором". На самым сїй вершку был очивидні Рим, на родимым подвірци - галицькій митрополита. За єпископування Поляньского не был то іщи Лемко. Аж од 1870 на галицькій митрополичий столец сіл кир Йосиф Сембратович. Він то, як єдиний в історії, не дотримал того становис-

Бурса Св. Миколая в Перемышли, прибуток єдноіменного Братства, переорганізованого на статутове за єпископування Томи Поляньського.

ка досмертні. Мусіл абдыкувати і в силі віку піти на зослання до... Риму. За що?.. За акцептацію очищування обряду. Товді та уж була такої отверта борба, і не на днешній ден тема.

Але то акуратні за владики Томи Поляньського зaczало ся добре діяти. То в великій мірі йому завдячують Галичане (Лемків то дотyчyло в меншyй ступени), же затримала ся добровільна - в кінці - польонізація. Так, так! Был час в Галичині же iғомості з імостями при кавусі tylko po polsku mówili.

Неєдно добре зділal іщи, не лем для Лемків, єпископ Тома Поляньській, Лемко з Борт-

ного. Добрым словом споминало го неєдно покоління перемышльських бурсаків. То за него переорганізовано на статутове Братство Св. Миколая (занепале при вводжyнu унії, одновлене за єп. Снігурского), барз помічne бурсакам. Вмер єп. Тома Поляньський 15 мая 1869 р.

За єп. Поляньського вyшла друком цінна, хоц невелика праця: »Начертаніe народных училищ і учительських лиц под управлением russкои Перемышльскои Консисторіи на год 1863«. Част праці, яка дотyчыт Лемковини, приводиме в »ЛК«.

Петро Трохановский

СПИСОК НАРОДНЫХ ШКІЛ і учительських лиц під управлінью руской Перемышльской Консисторії на рік 1863

(В списку перша позиція означат число діти які повинни ходити до школы, друга - фактичне число діти до школы учащаочых. Позиція з правой страны - то високіст учительского зарібку в австрійскій валюти - злоты, крейцарі)

В ПОВІТІ ДУКЛЯНЬСКИМ:

Школы тривіяльны

161 — 51	Граб, основана 1818, Андрий Малаховский,	
	помічник учителя	118,44
79 — 30	Чорне, осн. 1818, Душпастыр вчыт	106,69

Школы парафіяльны правильны

48 — 19	Вільховец з Вільшњом, осн. 1858, Йоан	
	Париловский, дяк	42,00
59 — 20	Радоцина, осн. 1858, Йоан Пилат, пом. учыт.	50,90

Школы парафіяльны неуправильнены

108 — 51	Воля Цеклинська, Душпастыр вчыт	22,50
77 — 13	Гырова, Душпастыр вчыт	10,50
64 — 34	Дошниця, Йоан Чухронь, дяк	52,50
36 — 15	Жыдівскє, Василий Стех, дяк	13,44
105 —	Зындранова,	25,20
123 — 25	Крампна, Ілия Процко, дяк	22,75
80 — 37	Мшана, Петро Постик, дяк	15,00
122 — 47	Мысцова, Йоакым Догода, помічник учителя	52,50
111 — 26	Перегримка, Лука Драган, дяк	72,10
78 — 34	Поляны, Петро Головач, дяк	65,10
28 — 18	Ростайне, Василий Квочка, дяк	12,81
91 — 30	Тылява, Йоан Гавриляк, дяк	55,23
31 — 10	Тиханя, Петро Либа, дяк	5,25

В ПОВІТІ САНОЦЬКИМ:

Школы парафіяльны правильны

118 — 65	Боско, осн. 1857, Йоан Черкес, пом. учыт.	76,50
147 — 84	Вороблик, осн. 1859, Юлиян Яминський, помічник учитеља	126,00
148 — 30	Одрехова, осн. 1860, Йоан Сивинь, пом. уч.	105,00
162 — 69	Пельня, осн. 1850, Михаїл Плищ, пом. уч.	42,00
119 — 41	Чертеж, осн. 1859, Яков Дохняк, пом. учыт. Грабовець, осн. 1862,	100,00 118,00

В ПОВІТІ ЯСЛИСЬКИМ:

Школы парафіяльны правильны

179 — 10	Вислок, осн. 1859, Душпаstryр вчыт	145,00
147 — 9	Завадка, осн. 1859, Йоан Голова, пом. уч.	120,00
179 — 68	Манів, осн. 1860, Душпаstryр вчыт	136,50

Школы парафіяльны неуправильненны

96 — 15	Дошно, Йоан Скымбович, дяк	44,40
168 — 18	Команча, Василий Гырик, учитељ	100,00
68 — 29	Лупків, Петро Жентичка, дяк	20,00
47 — 30	Прелукы, Теодор Василишин, дяк	23,31
73 — 25	П, лавы, Симеон Тулай, дяк	50,62
119 — 24	Смольник, Тимофій Фечич, дяк	14,70
119 — 5	Щавне, Йоан Гарасимяк, дяк	

В ПОВІТІ БІЦЬКИМ:

Школы тривіяльны

96 — 14	Ганчова, осн. 1858, Димитрий Демянчык помічник учитеља	163,45
122 — 40	Ждуня, осн. 1856, Михаїл Хованський, учыт.	173,40
144 — 35	Маластив, осн. 1856, Філемон Кобан, пом. уч.	168,00
121 — 25	Святкова, осн. 1858, Алексій Гутыра, помічник учитеља	138,60

Школы парафіяльны правильны

57 — 18	Бортне , осн. 1860, Григорий Пелеш, пом. уч.	115,00
138 — 77	Высова з Блихнарком , осн. 1858, Антоний Вандиляк, дяко-учытель	107,00
71 — 30	Климківка , осн. 1858, Йоан Хованський, помічник учителя	63,00
100 — 35	Лосе , осн. 1858, Душпастьр вчыт	126,00
100 — 38	Ліщыны , осн. 1858, Стефан Обшарскій, п. уч.	126,00
144 — 46	Мацина , осн. 1858, Константин Высоцкій д-уч.	121,80
101 — 18	Новиця , осн. 1860, Йоан Янчак, пом. учыт.	80,00
29 — 15	Перегонина і Бодакы , осн. 1858, душп. вчыт	89,72
89 — 32	Рыхвалд , осн. 1858, Василий Войтович, уч.	105,00
91 — 44	Смерековець , осн. 1859, Асафат Петришак, помічник учителя	104,00
62 — 12	Устя Руске , осн. 1856, Димитрий Хованський учытель	126,00

Школы парафіяльны неуправильнены

50 — 42	Боднарка , Василий Юрковскій, дяк	12,35
13 — 2	Долины , Йоан Рыдзай, дяк	23,00
22 — 14	Гладышів , Симеон Ясиньскій, дяк	52,10
88 — 20	Крива , Гаврил Карпяк, дяк	42,00
28 — 16	Регетів , Димитрий Станьчак, дяк	37,80

В ПОВІТІ МУШЫНЬСКИМ:

Школы тривіяльны

75 — 64	Берест	60,00
132 — 70	Брунари , осн. 1860, Григорий Чичила, п. уч.	145,00
72 — 60	Королева Руска , осн. 1851, Петро Греняк п.у.	105,00
114 — 85	Криниця , осн. 1847, Яков Федина, пом. уч.	105,77
150 — 70	Лабова , осн. 1858, Михаїл Гомик, учитель	180,00
130 — 62	Мохначка , осн. 1850, Онуфрій Яценик, п.уч.	105,00
76 — 58	Мушынка , осн. 1856, Йоан Демай, пом. уч.	180,00
70 — 65	Поворозник , осн. 1847, Афанасій Пирог, п.у.	105,00
170 — 114	Тылич , осн. 1856, Петро Дудрик, учитель	217,00
160 — 110	Явірки , осн. 1858, Йоан Гнаткович, учитель	180,00

Школы парафіяльны правильны

120 — 65	Верхомля , осн. 1854, Петро Савчак, учитель	100,00
51 — 35	Вікова , осн. 1858, Йоан Тиханьскій, учитель	60,00
98 — 44	Жегестів , осн. 1856, Алексий Гнаткович, уч.	60,00
71 — 40	Лелюхів , осн. 1855, Василий Цідило, дяк	72,00
77 — 55	Матійова , осн. 1858, Михаїл Бреян, учитель	94,00
94 — 50	Милик , осн. 1857, Порфірий Дутка, дяк	84,00
120 — 66	Нова Вес , осн. 1858, Василий Таллаш, уч.	136,00
50 — 36	Ростока Велика , осн 1854, Йоан Прокопчак, дяк	66,00
110 — 45	Фльоринка , осн. 1859, Лев Криницкій, п. уч.	130,00
62 — 42	Чырна , осн. 1858,	100,00
96 — 46	Шляхтова , осн. 1858, Павел Богускій, уч.	60,00

Школы парафіяльны неуправильнены

37 — 30	Андріївка , Стефан Ваврик, дяк	80,00
67 — 54	Баниця , Йоан Жерилік, дяк	80,00
70 — 40	Богуша , Андрій Кобан, дяк	25,00
60 — 50	Білцарева , Симеон Трохановський, дяк	25,00
58 — 32	Злоцкє ,	65,00
98 — 61	Ізбы , Мойсей Цимбаляк, дяк	120,00
52 — 32	Камяна , Петро Прислопський, дяк	25,00
40 — 32	Перунка , Антоній Цідило, дяк	80,00
62 — 38	Снітниця ,	40,00
32 — 28	Солотвины , Йоан Криницкій, дяк	60,00
60 — 34	Ставиша , Онуфрій Басалига, дяк	25,00
45 — 36	Чарна , Тадей Дзядик, дяк	80,00
65 — 40	Щавник , Алексий Копистяньский, дяк	50,00

ПОВІТ КОРОСТЕНЬСКІЙ:

Школа тривіальна

137   **Ріпник з Петрушом вольном**, осн. 1860,
наука іщи ся не розпочала

Школа парафіяльна правильна

98 — 3	Ванівка , Душпастьр вчыт	67,20
--------	---------------------------------	-------

О тих подіях оповідали інци мої мама. — Як хлопи різали панів, пилами, наполовину. З Білцаревої ходил на панів неякій Гресь, подібно його родина на Каверах інци в молодості мамы жила за пінзі зрабувани на панах. Гресь був Поляком, в Білцаревій, на Каверах живло іх пару родин. Наши Руснаки, спокійни, богобійни люди, не ходили різати панів. Ми, бодрому Русначкови, було шкода, же акуратні його предки були аж так богобійни. Мал см надію же даколи найду в історії потвердження - що мама ся милили. Але см не нашол, Руснаки не брали участі в повстанні Якуба Шелі 1846 рока - бо о не ходит.

Чом-же товді о ним писати, кед то не наша історія? Не наша, але діяла ся попри нас, будила і наши непокої, пристрасти. О них бесібус ся в «Споминах з 1846 року» Василя Чернецького.

Василь Чернецький (1837-1900) виходив в Волі Цеклинській, де його дідо був священиком. Рік 1846 застал го в школі в Яслі і посередньо звязал з тыровожними подіями. Школяр Василь ходил за своїм паном, в котрого мешкал, до ясельського циркулу. Там вязнено польську шляхту, інтелігенцію, недошлых учасників польського народового повстання, котрих - що за парадокс - доставили там польські хлопи. Для них панчишина, утиск родимых панів, был боліснійший як австрійска зверхність. Даю тих пару слів поясніння, бо в споминах Чернецького пише ся о тым в міру незрозуміло.

Події 1846 рока були для Чернецького основом до зачыпління важнішої для нас теми, з чого може на здавал сой справы сам автор. При нагоді описал він школу, до якої ходили і інчи наши Руснаки. О тым преці маме днес такої зелене поняття, і зато бодай жменька однісних відомости є для нас незмірні цінна.

В третьій часті своїх споминів описує Чернецький події тамтого часу, що розограли ся в нашим лемківським селі - Воля Цеклинська. Все см мал надію, що дотру до джерел і заспокою своє незнання, викликане коротком ляконічном відомістю з »Нашої Книжки«: "Воля Цеклинська узброяла ся від водительством дяка Пеляка" (»Наша Книжка« Юнкерс 1945, стор. 486). Нашол см по роках, заспокоїл см незнання, але не повім жебы мі принесло тotto велику сatisфакцию. Не буду попереджуват фактів, бо товді лектура стала бы ся мало інтересуюча, повім лем... Ні,нич більше не повім.

Треба взяти до уваги тotto, що автор, а радше його дідо (о родах неє ніяких відомості), був хъбаль в наших сторонах пришельцем. При тым, смотріл на окружуючий близній сьвіт з позиції виїжшої, освіченої верстви, без вантажності - дакус скептыні. Але - як смотріл, так смотріл, - добре же описал.

»Спомини з 1846 року« опублікуваны были в выходячий во Львові газеті »Діло«, ч. 174, 176, 177, з 1892 р. Чернецкій писал сучасным галицким писменным языком, же приведу кавальчык ортіналу: «Рок 1846-й записаный кровавыми буквами в красвой истории Галичини...». Не трудне то до зрозумлія, але переводиме текст на нашу лемківську беніду, адже поміщаме го в »Лемківским Календарік«. Текст дакус скороcheno, але дотычнит то лем описів деяких об'єктів в Яслі, для нас направду мало важных. Окрем того... приемного читання.

(пп)

ВАСИЛЬ ЧЕРНЕЦЬКІЙ

СПОМИНИ З 1846 РОКА

ЯСЛО

Рік 1846 записаний кирвавыма буквами в крайовій історії Галичини задля різні, яку вправили селяне Мазуры на польській шляхті в декотрих місцевостях в округах тарнівським і ясельським (сандецьким тіж - ред. »ЛК«). Не думам подрібні описувати той різні, ани входити в єй причини. З моих споминів з 1846 рока я розповім лем о тым, што єм наочні виділ, што чул, та што мі з того, уж давно проминувшого часу лишыло ся в памяті.

Рік 1846-ий застал мене малым школярьом в народных школах в Яслі, в невеликим але гардым підкарпатським місті, де сходили ся штырі муруваны дороги: од Коросна, Пільз-на, Змигорода і Біча. Не подаю найстаршої історії, што односит ся до основання спомненого міста, бо того не входить до про-

грами моего писма, повім лем, што про часты велікы пожары в Яслі, про военны напады і контрибуции Матвія Корвина, короля угорского, Шведів, Ракочых, ітд. на Ясло, не могло того місто розвинути ся як належало, і аж в нівших часах зачало ся оно розвивати.

В 1846 році выглядало Ясло інакше,нич представляют ся тепер. Не было там гімназії, ни розширеных дівочых шкіл, не было желізной дороги з телеграфічными стопами, не было інчых урядів окрем так званого "уряду циркулярного", перенесеного до Ясла з Дуклі. Місто Ясло, положене в кітлині над ріком Вислоком, котру засиляють три горські рікы: Ясілка, Дембівка і Ропа, окружено горбками, а з єдной страны сосновыма лісами, мало квадратовий, нерівним каміньом выложений рынок, окружений муруваныма домами, переплітаныма єдно-

поверховыми каменицами. З рынку розходилися бічні улици, утримувані чисто, замешкані урядниками і міщенами. Міщене занималися господарством і ремеслами, іх бути матеріальний був добрий. Місто було оточене садами і орніма полями. Посеред ринку не було ратуша, сояла лем глубока мурувана студня під деревяним накриттям. За студні черпала ся вода величким колесом двома ведрами полученими з собом довгим, грубим ланцюхом. Студню оточували продавці з хлібом, овочами, омастом. Ту був великий рух. При тій студні мож було видіти медже селянами Мазурами і Русинів - Лемків, котрих чугані барз ріжнилися од мазурської одягу. В ринку були іщи два великих заїздні дому, три склепи, алтыка, цукерня, пошта з трафіком містила ся в обширенім домі при деревяним над Вислоком мості. За містом при дорозі Біцькій стояв великий дім шпитальний; в ним містила ся і заклад для психічніх хворих. окрім єдної жыдівської родини Штеінгавів, котра посідала жілізний склеп в ринку і тримала в посесії поза містом мито, не було в Яслі більше Жыдів. В ринку звертала на себе увагу велика наріжна камениця, крыта сама єдна червоном бляхом. То був так званий "циркул" і вязниці при ним. На місці другої, близко ринку стоячої камениці прозвана

ной "старым циркулом", стоял костел Кармелітів. При великому пожарі 1785 року, коли згоріла більша частина міста, пал і він жертвою огня. По тим пожарі зарядил тодішній уряд циркулярний (з причини що Кармелітів в Яслі скасовано) розобрati колишні мури з костела, а на тим місці вимурувано каменицю і в ний містил ся хвильово циркулярний уряд.

Місто Ясло украсив обширний костел, вимуруваний, як съвідчить напис, 1440 рока. За костелом розташувався на низині передмістя, - тади іде ся на цмунтір. Тото передмістя з цмунтарськом заливалася водою. В часі великої повені 1845 рока заляла вода того передмістя несподівано вночі і наростила великої шкоди. Я там товдь мешкал. Пробудил нас зо сну великий шум води, котра зачала втикати ся до сіни а потім до кімнати. В величким перестраху зачали мы студенты з господарями втікати з плачом по драбині на під і ту живили мя ся два дни зелеными ябками, зрывуючи іх довгими жердками в прилігаючим саді через дымник дому. З дымника представляла ся околиця як широке море. Вода в кімнаті заляла нашу постелі, куфери з одягом і книжками, при тим опустошила комору наших господарів різників і забрала зо собом стайню, де було дуже телят і баранів предназначених для різні.

Яспо. Видок од північного сходу. Рис. з натури Б.М.Стенчинські, 1846

В південної стороні ринку стоял войсковий одвах і ту невелика войскова залога три-мала варту. В описуваним часі одягало ся войско до білых коротких фраків з одповідніма полковыми вылогами; сині пантальоны запинали ся з переду великом квадратовом кляпом на три гудзики. Фельдфеблі носили при шаблях терстиновы, а капралі лісковы палиці з кутасиками. Тыма палицями припоминали они своім півладним регулямін войсковий і скорше втискали в головы рекрутів науку мушtry. Офіцери носили долги чорны сурдуги або такы самы фракы з вылогами, при боці мали долги шлады.

Близко войскового одваху стоял в саді обшырний партеровий дім з баньом над дахом і голосным дзвінком. Над вхід-

ныма дверми в tym домі вісіла округла таблиця з намалюваним орлом і підписом: "K. K. Kreishauptschule". То была наша штырклясова мужеска і триклясома женьська школа. Професорів з директором було пять осіб. Каждий професор мал свою клясу, вчыл всіх приписаних предметів і не провадил своіх студентів виже. В класі I-ий вчыл Конопнацкій, в II-ій Добряньскій (Русин), в III-ій Кропивницкій, в IV-ій директор Концкій. Для науки писма был помічник Станаш. В женьській школі вчыли професорки, медже нима пані Константиновичова, вдова по пароху в Ростайнах. Катихитом был кс. Поляковскій а по ним кс. др Пашиньскій, новоординуваний професор, пізнійше крылошанин капітулы Перемышльской.

Шкільны науки подавалися по польськи і переважні по німецькі. В німецьким языку приспособлювано нас до гімназії, де навіть релігії вчені по німецькі. В другим пілрічу IV-ої кляси вчені читали по латині. Кожного дня ходили ми до костела на службу Божу, которую одправляла наша католічка, і стояли парами за клясами. Студенти IV-ої кляси мусіли всі знати міністрантuru на пам'ять і за азбучним порядком служили при службі. Вчені нас релігійних пісень і ми співали під час літургії, особливі туті от німецькі: "Kommet, lobet ohne Ende", "Grosser Gott wir loben Dich", "Hier liegt vor Deiner Majestat", "Wir werfen uns darmieder", а в часі посту "Lass mich Deine Leiden singen". З польських пісень співали ми "Kiedy ranne wstaję zorze", - може були інші і інші, але не лишилися в моїй пам'яті. Раз на рік в часі Великоднього посту приїжджало до Яслі мій покійний діда, парох в Волі Цеклинській, сповідал Руцинів вояків та і нас студентів і літургізувал в костелі.

Почавши од першої кляси, називаної "штуба", ходили разом зі мною до школи в Яслі верховинці Русини: Пухир, Горбалевич, Зубрицький і Сильвестер Сембраторович, Високопреосв. митрополита. В вищих од моїх клясах були інші Русини, медже німа і наш вчений

Преосв. еп. др Юліян Пелеш. Школи в Яслі засиляли найбільше школяре з сільських шкіл в Грабі і Съєватковій.

Нич оддано мене до школ в Яслі, вчил мене сільський дяк читати по руські з Букваря через утяжливе силябізувања на старий лад (н.п. "мышлите азъ" вимавляється ма, "твірдо иже" вимавляється ти, разом складат ся мати ітд.). Mi, лихо підовченому дяком по руські, несвідомому польській мові ани єй абецадла, приходила шкільна наука в першій клясі незвичайно трудно, зато я пересідил з деякоїм товаришами більшу частину в самітній "ослячий" лавці під стіном. Я не міг на вчыти ся на пам'ять ани зрозуміти польській граматики, которой нас вчені, зачынаючи од слів: "Na poczatk u rozmawiali ludzie na migi, ruszając rękami, gębą, oczami", то і не обходилося без кар. Не легша справа була в другій клясі з польсько-німецьким Коменіюсом під острим професором Добрянським. Ми вчилися дуже німчыны з Коменіюса на пам'ять механічні, оно мішалося нам в голові. Трафлялося тіж барз часто, што на звідання професора наступували одповіди неодповідні, на примір такі: "Nowo narodzony człowiek jest dziecięciem - Der Hund und die Petze sind Wachter des Hause"... По таких одповідях одповідях одзвівал ся зза столика гнівний голос

професора: "Komm heraus in die Mitte!" - і уж була пуканина по-лучена з плачом. Ми так надоїл Коменіюс, що я носил ся з думком втечы зо школы і был бым втюк, жебым лем знал - де втікати.

Коли я по великих трудах дістал ся до третьої кляси, ме-не уміщено на станції в німецьким домі в Бергері, ц.к. лянс-драгона при циркулі. Зато же в домі была лем німецка роз-мова, бо господарі не знали ін-чай, я присвоїл собі німчыну і потім полегшало ся мі в шкіль-ных nauках і я уж в першым пілрічу зачал причислювати ся до ліпших студентів. Бергер, вислужений вахмайстер при ка-валерії, оженившы ся з Німком, постарал ся о посаду лянс-драгона при циркулі, побудував сой красний домик і тримал stu-дентів. Одягнений завсе в вой-сковий мундур, в синій фрак з жолтыма вылогами, при остро-гах і шабли, він розвозил nibы ординанс з поручыня уряду циркулярного урядовы писма по селах, маочы до ізди наданого йому ораріяльного коня. Бер-гер, людина чесна, терезва, по-важна, давал нам studentам за 60 злотых добру здорову пожы-ву, съвітло і праня, при чым надзерал аж за барз над нашом науком, над молитвами рано і вечером, над чистотом в оде-жы та порядками в скриптурах і книжках. Коли дахто з його stu-

дентів провинил в домовій або шкільній дисципліні, брал го за руку і, обертаючи ся з провини-нем млинком, аплікувал інчо-го роду дисципліну. Ми боялися Бергера і радували ся, коли його не було дома. Товды над-зерала над нами його жена, а коли муж вернул, здавала йому справу з нашого поведіння. Хоц часами не вшытко было в по-рядку, мы знали ходити коло добродушної невісты, та і скарг не бувало.

КУБА ШЕЛЯ

В другій половині лютого 1846 рока, коли мы студенты ждали кінця першого шкільного курсу, зачали розходити ся в Я-слі непокоячы вісти. Прислу-хуючи ся уважні розсіваным віс-тям, мы студенты, єдны другим, передавали іх в школі з додатками.

Раз розсівано в місті вісти, што в лісах організуют ся поль-ски повстанці, хотят несподіва-но напасти зо збройом на Ясло, забрати циркулярну грошову ка-су та зрабувати ясельських міщан. То зас бесідувано, што то не повстанці, але селяне Ма-зуры, узброены в косы, ціпи і желізны вилы, нападают на недалекій Тарнівщині на села, палят і рабуют дворы, мордуют сурдутовых люді, думают на-пасти і на Ясло, жебы місто зрабувати а потім спалити.

Што вісти не були без підстави, а міщане зачали направду обавляти о свою долю, сьвідчило того, що побільшено міщанську нічну сторожу, котра не уживаючи свиставок проходила ся од пізного вечера до рана по улицях міста, голосно накликуючи що піл години: "Mości panowie gospodarze! Pół do (pierwszej) na zegarze! Strzeźcie ognia i złodzieja, w Bogu ufność, w Niem nadzieja!" Пробуджуваны в ночы зо сну тыма накликами, мы всмотрювали ся до вікен, ци не палят Мазуры міста.

Немало дивувало нас студентів і того, що наш господар виїжджал з міста частіше ніч звичайні, а коли вернул, не знимал сідла з коня, а лишал в ден і в ночы осідланого в стайні. Наш господар знал добре що діє ся в сьвіті, - знал на кілько в розсіваних вістях было правди, але мы не мали съмлости його о то зъвідувати. Повернувшись з дороги, він съпішыл чымскорше до циркулу, а ледво вернул, сідал зас на коня і гнівний виїжджал з хъжы, маручачи під носом: "Hallunken Rebellen Polaken!" Так діяло ся пару дни.

Немалій пострах запанувал в Яслі, коли надышла небезпідставна віст, що в Пільзni замордувано бурмістра Меркля, а поза Пільзном зачали селяне Мазуры рабувати і палити двори, вязати і мордувати сурдую-

ву шляхту. Тот пострах збільшився, як Мазуры, узброєны в грубы костуры, зачали спроваджувати на возах до циркулу в Яслі шляхтичів і деяких латинських духовных, єдных жывых, інчых забityх. Што дня заїжджало перед циркулом в рынку по пару возів, окружених пьяными, крикливыма, одичавілыми Мазурами. Збігали ся міщане на тото смутне видовиско, не хъбувало і нас цѣкальных студентів з термінаторами. На єдных возах сідили нещесны, до выжшой суспільной клясы належачи люде, зо звязаными зо заду шнуром руками, з блідыми лицями, в купі з тяжко побитыми, покырвавлеными, смотрячими в смертній тырвозі мрачным оком на съвіт і люди. Страшний вид представлял ся, коли трафило пірти по других возах. Там лежали помордувани, в неладі нибы мерва, єдны на других, з розпростертими руками, звішеными ногами, з подертом одежом, без шапок, з отвореными очами, обрысканным кырвю лицом, а ту і там іщи капала з возів людска кров, лишаючи по собі червены шліды на білым сънігу, з чого кепкувала підпита гурма Мазурів.

Што чынено з забityма та тяжко і легше раненыма, того пояснити не знам, бо я лем на тілко призерал ся тому смутному видовиску, о кілько преходил ём попри циркул, вертаючи зо

школы, або викрал єм ся тих-циом з хъжы до рынку. Ліпшу нагоду мал я присмотрити ся вязници, до котрой по короткым протоколярным в циркулі шлідстві замыкано похваченых Мазурами і до Ясла доставленых. До той нагоды причынила ся обставина, што Бергерови повірене надзір над вязнями, а він брал мене часто до вязниці зо собом, - я носил за ним кінгы.

Вязница містила ся в каменици притыкаючий до деревяной торговиці. В обширных двох закратуваных поміщынях, де бывали вікна зо двору забиты дошками, сідили вязні, старши і молодши віком, кілкох навет в кайданах. Перед дверми на корытари та під вікнами вязниці на дворі стояла войскова варта. Підлога поміщиць была выстелена соломом, посередині стояли столы з коновками з водом, під стінами деревяны лавки.

Вязнів бывло дуже, сами мужчины. Хто они были, як долго сідили в вязници та что потім стало ся з ними - не знам. Знаємий был мі особисті лем кс. канонік Хшановський, парох в Дубовци, до котрого я з моїм дідом заїжджал під час подорожы до школы. Нераз, коли я з Бергером являл ся в вязници, замыканій підвладном службом на дві грубы колодки, просили мене вязні о купно та доставу чорного разового хліба. Бергер не спротивлял ся тому і я до-

ставлял вязням з міста жадного хліба. З того хліба вырабляли они барз красны табакерки, кошыки, пуделочка, таци ітп., украсили іх выробами з соломы, аж і соломяныма написами артыстычной роботы. Раз доставил я до вязниці тайний лист. Бергер не дізнал ся о tym, бо вязні барз просили мене о секрет.

Єдного дня розышла ся по місті віст, што з Мазурами приїхал до Ясла Куба Шеля. Зобрало ся дуже міщан в рынке, не хыбило і нас студентів. Вшытки бывали цекавы видіти человека, котрого імя шырило страх. Посеред купки люди стоял міцно збудуваний Мазур, не вызначаючий ся од товаришів, і провадил з нима оживлену розмову. Мазуры уважні прислухували ся. То был Шеля. Мы студенты, підмовлены міщанами, зачали враз з термінаторами, з початку несъміло, потім голосно накликувати: "Шеля розбійник! Шеля розбійник!" Надоїл тот крик Шелі, бо піднюс грубу палицу догоры, наклял голосно і зачал за нами бігчы. Не зімал никого, мы розлетілися по місті. Зобразивши ся в другым місци, накликували мы так само дальше,нич не явилися поліцаі та не нагнали нас до школы. По школі побігли мы до рынку, але Шелі там уж не было. В tym часі, коли я виділ Кубу Шелю, сивина покривала

де-не-де його голову, остри риси маркували його лиць.

Шеля, котрий одограл в мазурській різні таку ролю, походил зо села Смаржовы в окрузі тарнівським. Попри свої часты женячки провадил процесы з дворами і, як великий ворог шляхты, намавлял других до процесів. Не зражаючи ся частыма арештами та карами за підбурювання, він іздил до циркулів, до Львова та Відня, - і його ім'я стало ся голосним медже Мазурями. Од Ряшова, Ясла, Санока приїжджали селяне до него по пораду. Тото довело го до такої гордості, що без по-перднього мельдунку в його жени, не мож було дійти до послуху в него. При послухах Шеля навязувал мову о шляхти, економах, наставниках, о сервітузових справах, і повчувал Мазурів як мают одрабляти паньщыну, розуміє ся, на некорист дворів, і бунтувал селян против шляхты. Селяне слухали уважні што Шеля розповідал і кланяли ся му шапками до ніг. Розповідано всяди, не знам ци то правда, що Куба Шеля не знал ни читати, ни писати, але мал мати таку надзвичайну пам'ят, що раз йому прочитане міг такої дослівні повторити. Дальше повідають, що він не ужывал ніяких напитків, не ходил до корчем, мал аж і зложити присягу в костелі, що через ціле життя не буде пил.

Маючи в серци укрыту ненавист до дворів, він не кланял ся шляхті, а коли припадково стрітил ся з даяким шляхтичом на дорозі, одвертал ся на бік. Мазури смотріли на того, запалювали ся ненавистю до сурдутовців, завірюючи більше Шелінич своєму духовеньству, котре тримало ся з далека од люду. При таких обставинах надышол 1846 рік. Зачало організувати ся повстання польське. Шеля, як повіджене, великий ворог дворів і паньщыни, виступил на арену кирявої драми, - змачал свої руки в братній кирви, попровадивши Мазурів до різні. Скоро одичавілы Мазури раз засмакували в людській кирви, падали під іх ціпами, косами і вилами навет невинні матері, дівиці і діти. При пожарах дворів шырил ся пострах, - многи панські родини вкрылися тяжком жалобом.

СТРАШНА НІЧ

В часі споминаних непокоїв закінчыл ся курс шкільний. З огляду на пару свободніх дні од науки, я рад был дістати ся на село. Стрітивши в місті знаємого селянина з возом, мі повело ся дістати од господыні позвоління на виїзд. Єй мужа в тот час не було дома. Незважаючи на того, що Мазури по дорогах непокоят подорожніх, я сіл побіч селянина на возі, на вязанці

Церков Св. Великомученика Димитрия
в Волі Цеклинській

сіна, держачы в руці завязаний до бундзика провіяント і виїхал з міста.

Ліниво точыли ся по муруваній дорозі колеса воза запряженого волами. Ден был лагідний. Рідкій съніжок падал платками на землю. Селянин час од часу підганял батогом волы, щоби завчасу дістати ся до села.

При першій корчмі, пару кільометрів за Яслом, затримали нас Мазуры з костурами в руках. Зъвідавшы одкале і де ідеме, пустили нас дальше. При другій корчмі казано нам зыйти з воза і ввйти до корчмы. Там было полно Мазурів в веселым

гуморі. Єдны сідили на лавках, розмавляли голосно, други стояли при столі, на котрим не хувало напоів. Од файок було полно дыму і парно як в лазні, од задуху пот виступил нам на чела. Мазуры, вызъвідувавшы о ціль нашої подорожы і ци не веземе зо собом даякой зброй, почестували нас горілком і хлібом і покепкувавшы сой з Русина Лемка задля його чугані з тороками, выпустили нас з корчмы. Ми дістали ся без перешкоди до місточка Дубівця і в спокою поіхали до села Волі Цеклинської.

Село Воля Цеклинська, де я ся выховувал од наймолодших літ, лежыт в кітлині, під першими карпатскими горами. Оно стыкат ся з мазурском осадом Цеклин, де был двір з урядом мандатарським.

В Волі Цеклинській тягнут ся курны хыжы в простым ряді, гірский потічок передлює приходство од села. Невеликій садок з високым симетричні саженными тополями окружал приходство, а за садком стояла самітні близко цымантаря висока, деревяна, з п'ятьома банями мастерной будовы церков, о котрий повідано што не ма в гірской околици подібной собі сестрички. За цымантарем стояла самітна в полі хыжа зо стайнью. Там мешкала з численном родином вдова звана Млинарком, бо ёй предки были

млинарями. В цілому люде в Воли мали ся бідно, бо земля камениста і мало плодородна, при тым були они робітни і моральни, хоц забоненны. Мужчины одягали ся так як в горах до чугань і керпців, жінки до горсетів і жолтых скорен. В селі на було двору ани Жыда. Корчма стояла далеко за селом при публичній дорозі, котра ішы не була мурувана.

Приїхавши вечером на приходство я здивувал ся немало, коли взріл єм як сходили ся до кухні селяне узброєни в ціпти та остри косы набиты сторчом до кісят. Зьвідавши што то значыт, повіджено мі што то нічна варта для стереження церкви і села. Таку збройну варту заведеноproto, бо в часі різні на Мазурщині розышли ся медже людми вісти, што Мазуры задумают несподівано напасті на село, зрабувати церков і забрати селянам худобу. З огляду на таку небезпеку, рішено в громаді мати ся на бачності. З той причини побільшено нічну варту до десятьох узброєних люди і уложеню, што коли бы Мазуры приближували ся до села, мала варта задзвонити в церковны дзвоны, а хто почуче звук дзвонів, повинен збройні явити ся при церкви для одпору ворога. Команду над сторожом поручено місцевому дякови Миколайови Пелякови, а мій дідо доручыл my стару шаблю з воен На-

полеоньских. Миколай Пеляк був першим моим учительем руского чытаня з Букваря. Покликунаний в молодых роках до войска, укрывал ся долго перед бранком. Коли же його зімано і оддано мандаторови, з холдном кырвю одрубал сой вказуючий палец правой руки. За то был караний арештом та къями, але од войска ся выкрутил. Отже Миколай перевязавши сой через плечо шаблю на крайці, выживал ньом в кухни вечерами, вказуючи як то він буде одперал напад і стинал мазурски головы.

За порядком што вечер появляли ся на варті інчы люде. Єдна част вартовників пересіджувала по пару годин на приходстві в теплий кухни, по складавши свою зброю в куті; друга част ішла узброєна під церков і там, розложивши ся при огни, стерегла церкви і села од нападу Мазурів.

Перша ніч по моім приїзді перешла спокійні. Рано вартівники розышли ся по хыжах.

Другого дня зорвала ся на дворі велика курявица съніжна і не переставала, але під вечер все ся збільшала. Мимо курявиці появила ся на приходстві узброєна нічна варта. Як звичайні, поділивши ся, єдна част вартовників, на тот раз під проводом Миколая Пеляка одышла під церков і скрыла ся задля вітру в дзвінниці.

Неодолга при великом вітрі і незвичайній курявиці дал ся нараз чути тріск, як бы вистріл з моздря. Варта подумала ци не валит ся дзвінниця. Внет поновил ся тріск, а з тріском принюс ся з самітної хыжы вдовы Млинаркы плач і крик: "Люде ратуйте! Люде ратуйте!" Голосний плач і крик вдовиці з дітми, змішаний з шумом вітру і рыхом худобы, настрашыл вартовниковів і они подумали:нич інчого лем Мазуры напали на хыжу і мордуют люди. Зображені, без памяты, з місця забыли дзвонити, лишили свою зброю в дзвінниці і в великим перестраху втікали на приходство з криком "Мазуры мордуют!"

Варта впавши од церкви на приходство заалярмувала цілий дім. Вартівники з приходства, взрівши перестрашених товаришів, тіж зачали в неладі чым скорше втікати з кухні. За вартом повтікали тіж слуги і скръли ся в стайнях. Ми з дідом, почувши і зрозумівшы крик, не знали что з собом почати, трясли ся нам руки і ноги, вошлюся на голові стануло дубом. Заколот побільшили дві служниці што остали в кухні. Они, влізши до нашої кімнаты, зачали заламувати руки і голосно заводити, як бы уж были під ножами Мазурів. При помочы служниц збарыкадували мы столом двері в кімнаті, заступили вікно, жебы зо двора не вид-

но было съвітла. Кілко раз вітер потряс дверми або зашуміла съніжна задуява, нам ся здавало же Мазуры добивають ся до двері, і наш страх ся побільшал.

Тяжко міняли нам нічны години в непевности што буде дальше. На дворі безперестанні шуміл вітер, часами давало ся чути вытя псів, мы прикладали уха до двері і наслухували.

По тяжкій ночы настало рано. На дворі зачало ся розвиднювати. На приходстві було тихо як в гробі. Помалы усунено в кімнаті столову барыкаду, служниці самі отворили двері і вышли до сін. Там було полно сънігу, бо варта, втікаючи, не заперла вхідних двері. За служницями ввошли і мы з дідом до кухні. Цілы з косами лежали там в неладі на землі.

Уж ся добре розвиднювало, коли повыходили зо стаен паробки, а потім явили ся на приходстві деякы з вартівників, дізнати ся о причині нічного алярму. Мазурів не було нигде видно. Післано кілко люді до вдовы під церков і она пояснила справу. Міцний нічний вітер потряс ёй хыжом і завалил стайню. На рых худобы під тягаром падающей повалы, вдова з дітми вyleтіла на двір і зачала взывати варту на ратунок. Варта, перестрашена плачом, рыхом худобы, была певна же то мазурскій напад на хыжу. Не

мало насьміяли ся люди в селі з вартівників, а уж найбільше з Миколая, котрий втікаючи страстил дідову шаблю з крайком, аж потім нашол єй в сънігу.

По тій страшній ночы, котра осталася в моїй памяті назавсе, поіхал я по парох днях до Яслі, ревідуваний Мазурами при єдній корчмі.

В Яслі зашла зміна. Многих вязнівпущено на волю, інчых вивезено з міста, - де? - не знам. Неодолга зачата спроваджувати до Яслі Мазурів і замыкати. Бергер, котрому я дальше товаришил по арештах, бок-

сувал і обкладал плацом шаблі Мазурів, прозываючи іх "Кијонен Mazurani". На віст, що увязнено в Тарнові Кубу Шелю, як головного гершта мазурської різни, успокоїли ся ясельські міщане, котри долого заправди обавляли ся нападу Мазурів на Ясло, де укрывало ся в часі різни дуже шляхты.

Може були і інчы епізоды з 1846 рока придатни до оповідьжня, ане трудно, - не єдно стратило ся в памяті, давны бо то уж часы!..

Сілець Белжський, 1892

⌘ ⌘ ⌘

Приповідкы

Щестя за горами, а біда за плечами.

Кебы чловек віщий быт, та бы в біді не быт.

Біда не по лісах ходит, а по людьох.

Біда павчыт чловека і шыглом кашу істи.

Кажсде время свое несе бремя.

Добри товды бытло, коли нас не бытло.

Нес такого шаленьства, жэбы му конец не настал.

Панове ся гостят, а люде постят.

Попід лежачий камін вода не тече.

Ліпше раз видіти, як сім раз почуты.

Мішн меле — мука буде, язык меле — біда буде.

Што языком выповіши, мотыком не выкопаши.

Без вітру і листок ся не рушат.

Не слухай другого, лем ся тримай розума свого.

Домів не пізно ани о пітночы.

Дармо глядаши вчерашнього днія.

Священник і патріота

Ідея написання біографії свящ. Димитрія Хыляка зродила ся не лем з нагоди 130-ої річниці його народин. Зродила ся она передовицьким з того, що був він єдним з великих лемківської історії. Пого трудолюбив таїй 90-літнє життя выпало в часах важких і тяжких для Лемків. Свящ. Димитрій Хыляк не лем знал найти своє місце в змінюючих ся обставинах життя, але часто ставал на переді і въюл Лемків чесном і справедливом дорогом.

Гнеска живуть іцы люде, котры были парохінами свящ. Димитрія Хыляка. Зато важким было стрітити ся з тыма людми і побесідувати з нима о іх колишнім стомостю. Єдним з таких Хыляковых парохіян, уж на выгнаню, в Студзьонках, был в роках 1949-56 спільно автор того допису Адам Барна. Він не лем корыстал зо своіх споминів, але тіж дішол до парох осіб, котры розповіли о давным ізбіянським пароху. Меджже нима были:

1. Ізбіянка Параска Бреян з Гневомісжа к/Ліпшиці,
2. Ізбіянка-Перунчанка Юліяна Русинко зо Студзьонок,
3. Фльоринчан Іван Дзядик з родини Хыляків з Михалова, мешкаючий тепер в Златорії,
4. Фльоринчан Михал Романяк з Михалова,
5. Домініка Щыпта, дівка Клавдії Юрчышик, котра мешкала зо свящ. Димитріем Хыляком од своего дітиńства до 1955 рока. Гнеска мешкат в Рокитках.

Специальна подяка належить ся тіж внучці свящ. Димитрія Хыляка, з родини Басів, котра мешкат тепер в Золочеві, а з котром контакти навязал тіж Адам Барна.

До інформацій од тых виняткових люди, Богдан Горбаль додал пе-чатаны уж власніше в ріжких місцях спомини о свящ. Димитрію Хыляку і написаны через ньюго слова. В тют спосіб дішло до - в міру цілковитого - представління житьової дороги юного з передових лемківських священиків і політичных діячи.

(бг)

Австро-Угоры гнобили нас, але коли они впали - пришли іцы гіршы часы.

(о. Димитрій Хыляк)

ПРАВОСЛАВНИЙ СВЯЩЕННИК І ЛЕМКІВСКІЙ ПАТРІОТА

Димитрий Хыляк, сын Василя і Пеляїї, вродил ся 21.10. 1866 р. в Білцаревій. До школи ходил в Креници, Новим Санчы і Krakovі. На священника вчыл ся правдоподібні во Львові. Там тж оженил ся і по рукоположиню в 1890 році дістал парохію Ліщыны - Білянка - Кункова в Горлицьким Деканаті. Там провадил пастырську послугу што найменше до 1898 рока, маючи одповідно 369 + 435 + 336 вірних. Деси під конец XIX століття свящ. Димитрий Хыляк перешол на парохію Ізбы - Білична в Грибівським Деканаті. З том парохійом звязал ся аж до 1947 рока. В 1909 році жило там 1001 греко-католиків, 6 латинників і 32 Євеїв. Аж 250 Лемків з той парохії перебувало в тым часі в Америці. Існувала в Ізбах етатова школа в котрий двох учителі вчыло 136 діти.

Жена свящ. Димитрия Хыляка, видячы тяжки обставины жыття в гірським селі - лишила мужа і вернула до родичів до Львова. По парох роках свящ. Димитрий Хыляк зас ся оженил, тепер з Польком Катерином Врубель. Приняла она віру мужа і разом з ним жила і ґаздувала в Ізбах. Мали сына Іва-

на і три дівчата: Марию, Анну і Любку. Іван вивчыл ся на учителя і был перед II съвітовом війном директором гімназії в Сосновці. Пізнійше мешкал в Острові Свентокшиским, де і вмер. Дівкы свящ. Димитрия Хыляка, іщи перед II съвітовом війном нашли ся на терені України і там заложыли родини. Люба Бас мешкала в Золочові, Мария Герушыньска в Івано-Франківській області, а Анна Волошаньска во Львові.

Через ціле своє жыття свящ. Димитрий Хыляк рахувал себе твердым рускым і принадлежал

до русофільської партії. За свої переконання був арештований через Австріяків початком I-ої сьвітової війни. Початково вязнений в Грибові, пізніше перевезений до Кракова, був остаточні висланий до лягру в Талергофі, де був вязнений од 13 листопада 1914 рока. Життя в лягрі було барз тяжке. Бракувало ідження, порядного одягу і місця до спання. Ослаблены, вязнені там люди, мучени іщи до того через стражу, вмерали десятками. Тих, котри були фізичні міцнішими, мучено психічні - насымівяючи ся з іх національних і релігійних переконань. Свящ. Хыляк казано возити на тачках Єvreя. Для легшого знесіння страдань в лягрі, свящ. Димитрій Хыляк плянувал провадити якysу діяльніст на котру дало бы дозвоління австрійське зверхництво. Таком діяльністю выявило ся быти вчynia. Свящ. Димитрій Хыляк вчыл вязнених в Талергофі гімназистів. 29 січня 1915 рока зачал вчыти німецької мовы, маючи десятъох учеників. З лягру був звільнений в 1917 році.

По війні одраз влучил ся до лемківської освободительной діяльности. Дописувал до ріжных газет на народны темы, пишучи не лем о політыці, але тіж о географії і історії Карпатской Руси. Брал участ в стрічы в Пряшові (31 січня 1919 рока), де остал членом Карпато-Рус-

кой Народной Рады. За свою політьчу діяльніст був часто арештований через Поляків і вязнений в ріжних місцях. Другій раз запертий во вязници, 30 березня 1919 рока, був звільнений в червці 1919, по інтервенції американського капітана Меріна Г.Купера (1893-1973). Пізніше зас увязнений, в лягрі Домбъє і освобождений в вересні 1919 рока. Не смотрячи на totы перешлідування, свящ. Димитрій Хыляк писал: *Не лишайме надії! Три роки был єм в Талергофі а пізніше Поляки заперли мене в Домбъю. Тепер польськы жандармы находят мене в мої хыжы, в ден і в ночы.*

Од часу віче скликаного во Фльоринці 5 грудня 1818 рока, в церківних метриках новонароджених діти давал ім державну принадлежніст - «Руска Народна Республіка». Коли Поляки мучили його за тuto, зачал писати «Руска Земля». 23 березня 1920 рока жандарми перевели ревізию в його хыжы і забрали вшyтки метрики. Зас арештований, був перший раз переслухуваний в Грибові 16 квітня 1920 рока. Звільнений, продовжил свою народну діяльніст. В тым часі так описувал (в листі післаним до Америки) ситуацию на Лемковині: *Нищат нас Поляки, але підступом, бо такої съміlostи як Німci не мают. (...) По владінню Австро-Угрів - Поляки*

післали на Лемковину банды, што іх назвали легіонами, командуваны ополячеными Українцями. Нападали они на села, церкви, били і арештували люди. В звязку з тым вшытки автономічны руски органи розвязали ся, щоби не стигати нещестя на насеління. Террор єднак не лем не впал але і звекшил ся. Поляки зорганізували три посторунки жандармерії в Грибівським - Фльоринка, Сынітниця, Ізбы, з яких кождий має 50 люди. Іх кормити мають - сами голодуючы - Лемкы. Польска част повіту - 70 тисячи люди, напротив 15 тисячи Лемків в полудньовій часті - не має ани половины той кількости жандармів. (...)"

В інчим листі, писаним до своєго колишнього прихожанина, тіж перебываючого в Америці, свящ. Димитрий Хыляк писал веце о тяжкій економічній ситуації на Лемковині: "(...) Два роки барз планні ся родило, а в 1918 році літом іщи мороз приходил. Неє што істи. (...) З зерна яке приходить з Америки - Ізбам післали три метри на 800 осіб, а інчи села іщи менше дістали. Іспанка і оспа шаліют, єдна за другом падают іх жертвы. 22 серпня вмерла Ваша сестра, жена Стефана Юрощака, котра мала 23 роки. (...) В Росії революція і мы не мame што рахувати на

поміч одтамале - звертати ся лем можеме до Вас, до Америки. Пиште гын по рускы і по англійскы о тым, што гев Поляки роблят. Выштко списати не годен. Найліпше было бы, коли бы американська комісія приїхала на Лемковину і сама вшытко взріла. (...)"

Єдним з головних проблем в тым часі было заберання лемківських хлопців до польської армії. Свящ. Димитрий Хыляк протиставлял ся тому, медже інчимаг нагваряючы хлопців не іти до польської армії. За тото зас увязнений в січні 1921 рока і перетримуваний аж до 10 червця того самого рока, коли були суджений в Новим Санчы, разом з др Ярославом Качмарчыком (1885 - 19??) і Миколайом Громосяком (1847 - 1924) - головными лідерами «Лемківської Республіки». Обвинювано іх о то, што: " (...) Dnia 12 marca 1920 we Florynce jako sprawcy, podżegacze i przywódcy przez urządzenie zebrania, tworzenie związków, mowy publiczne, knowania, wzywania, pobudzanie i nakłanianie słowem i pismem tudzież przez poburzania przedstawiające, że ludność osiedlona na Łemkowszczyźnie integralną część Rzeczypospolitej Polski stanowiąca, jako suwerenny naród, zwierzchnictwu Polski nie podlega, że uważać się ma za jedną całość z Rosją i narodem rosyj-

skim - przedsięwzieli czynność do oderwania się części od jednolitego Związku Państwa polskiego, do wprowadzenia niebezpieczeństwa dla Państwa na zewnątrz oraz do zaburzeń i wojny domowej wewnętrz zmierzającą. - Czy ten stanowi zbrodnię zdrady głównej z paragrafu 58 lit. C [i] karze z paragrafu 59 b. uk. ulegającą (...)".

Дальше в обвиняющим акти
писано:

"(...) Na podstawie tłumaczenia się obwinionych, pism i protokołów do odczytania zawnioskowanych oraz wyników śledztwa wstępniego ustalonym został następujący stan sprawy:

Dnia 5/12 1918 r. po upadku Państw centralnych odbyło się za inicjatywą i staraniem obwinionych we Florynce pow-Grybów zebranie, na którym uchwalono rezolucję między innymi niżej podanej treści: Zebranie oświadcza się, że jedną naturalną, rozumną i korzystną orientacyją ruskiego narodu było i jest zdenczenie **wszystkich obszarów russkich w jeden polityczny organizm.**" Ruski naród zamieszkujący obszar Galicy do Sanu, Popradu i Dunajca, południowy spad Karpat na Węgrzech i Bukowinę na Północ od Seretu wyraża uroczyście swoją wolę należenia do wspólnego **politycznego organizmu**, a protestuje przeciwko **roszczeniom Polaków**

i Madziarów do nazwanych terytoriów a nawet części tychże i wykonywania suwerennych praw nad russkim narodem.-

Dnia 12/3 odbyło się we Florynce również za inicjatywą i współdziałaniem obwinionych po raz drugi zgromadzenie a zebrani znowu stanęli na stanowisku uchwał z dnia 5/12 1918 r. Blższe znaczenia i treść powyższych uchwał objaśnił przesłuchany w toku śledztwa obw. ks. Dymitr Chylak jak następuje: Łemkowszczyzna ma się uważać za jedną całość z Rosją a raczej z resztą ruskiego narodu (підкр. ред. «ЛК» з просьбом о выбачыння Авторів); na Łemkowszczyźnie suwerenem jest tylko naród ruski, który nie podlega Zwierzchnictwu Polski, ponieważ Łemkowszczyzny nie należy uznawać za ziemię polską, lecz russką, że Rusini Łemkowie niczem nie różnią się się od Rosjan, bo Ruś (Łemkowska) a Rosja są identyczne i nie ma między niemi żadnej różnicy. W tym duchu przemawiał na zebraniu we Florynce obwiniony ks. Dymitr Chylak i podniósł w swej agitacyjnej przemowie wszystkie poyzsze (powyższe - B.H.) momenty, chcąc w ten sposób utwierdzić uczestników zebrania, że akcja do oderwania od Rzeczypospolitej Polski obszaru Łemkowszczyzny (...) jest jednym realnym postulatem ludności. -

W celu wprowadzenia w czyn i urzeczywistnienia tego postulatu utworzono na tych zebraniach a w szczególności na zebraniu w dniu 12/3 1920 r. we Florynce "Rząd ruski w skład którego weszli ks. Dymitr Chylak, Dr. Jarosław Kaczmarczyk i Mikołaj Gro-mosiak. Rząd ruski sprawował faktycznie przywłaszczoną sobie bezprawnie władzę na Łemkowszczyźnie, nakazując dla siebie wśród ludności posłuch, zakazując nauczycielom narodowości ruskiej składać służbowego Ślubowania na rzecz Państwa Polskiego.

(...) Opisana propaganda obwinionych niebezpieczna dla państwa nie tylko ze względu na cel oderwania części obszaru Państwa Polskiego, ale także mogła wywołać wojnę domową i zawiązać Rzeczpospolitą Polską w wojnę z ościeniem Państwami. - Wobec tego czyny obwinionych mieszczą w sobie wszelkie znamiona zbrodni zdrady głównej z paragrafu 58 lit. c. uk.

Obwinieni przyznając w zupełności, że na zgromadzeniu w dniu 12/3 1920 oświadczyli się za rezolucją z dnia 5 grudnia 1918 r., którą to rezolucję w aktach się znajdującą uznają za autentyczną - nie poczuwając się do winy - tłumacząc się, że obie uchwały we Florynce powzięto w myśl traktatu Wersalskiego, stosownie do zasad Wilsona o samostanowieniu

narodów o sobie, że tem samem obie uchwały były legalne i prawne. - (...)".

Окрем того обвиняючого акту, інтересуючим є тіж перепечатання хоць частини переслухання свящ. Димитрия Хыляка в часі судового процесу:

ПРОКУРАТОР: Были сте на стрічы во Фльринці 5 грудня 1918 рока?

СВЯЩ. Д. ХЫЛЯК: Был єм.

ПР: Брали в нїй участ Українці?

Д.Х: Брали.

ПР: Але преці медже вами є велика борба! Єдни хотят прилучыти ся до України, інчи до Росії. Прошу обяснити нам тоту справу.

Д.Х: То сут нашы внутрішны справы.

ПР: В 1918 Лемковина створила свій уряд?

Д.Х: Формальни ураду не створили сме, але зо взгляду на тото, што влада цісаря перестала існувати, оголошено новым, назначеным через Рускы Рады війтам, што они будут служыти рускому народу. Такого роду присягу складали они.

ПР: Ци на спомненій стрічы во Фльринці заряджено не признасти польської республіки?

Д.Х: На стрічы били голосы за прилучыньем до Росії, за зорганізуваньем свойой республікы, а навет за зъедна-
ния з Чешком Республіком,

**та не было ани єдного голо-
су за злучыньем з Польшом!**
ПР: Як мала бы по вашому вы-
глядати границя медже Поль-
щом а Лемковином?

**Д.Х: Згідні з Вільсоном тре-
ба рахувати што старых
границ неє, а на іх місци по-
являють ся національны гра-
ниці.**

ПР: Руских (люди - Б.Г.) є в но-
восандецьким 10 %, в грибів-
ським 20 %, в горлицьким 30 %,
ітд. Як то тога меншына має
стати ся сувереном над поль-
ским векштю?

**Д.Х: Ани єдной польской хы-
жы не хочеме. Мы гев жысме
оддільні од вас, компактном
масом. (...)**

ПР: Ци є правдом, што руски
(люде - Б.Г.) не мають ту пол-
ноправья, што Поляки перешлідуют іх?

**Д.Х: Так! В мушынськым уїз-
ді, де Поляків праві неє, суд
не признає руского языка.**

ПР: Признавали сте зверхни-
цтво австрійского цисяря?

Д.Х: Так, признавал см.

ПР: А тепер признаєте зверх-
ництво Польши?

**Д.Х: Такого зьвідання не мож
тепер ставляти, бо справа
границ Польщи іщи не рі-
шена. (...)**

Обвиненных лемківських ді-
ячи боронило трьох адвокатів.
Єден з них Лев Ганкевич (1881-
1962), кінчачы свою промову

звернул ся до Поляків тыма
словами: "(...) ЗАСУДТЕ IX I
ВЕРНУВШИ ДОМІВ, ПОВІДЖ-
ТЕ СВОЙОМУ НАРОДОВІ,
ШТО ЛЕМКИ ХОТИЛИ ТОГО,
ШТО ВЫ УЖ MATE!" (підкр.
ред. »ЛК«) Суд признал вшыт-
ких невинуватыми.

Хоц медже Лемками існували
ріжны погляди на справу
державной принадлежности Лем-
ковины по І-ий съвітовій війні -
была она рішена так, як никто
з них не хотіл. Свящ. Димитрий
Хыляк не был тіж захоплений
тым, яка доля стрітила Русинів
по полу涓ьовій стороні Карпат.
Писал він о тым так: "(...) Угор-
ски Русини прилучены уж до
Чехо-Словакії, але комітаты:
Шариш, Спиш і Земплін влучено
до Словакії, а преці іх част
чысто руска. (...) Зашибарти
мусиме Чехам, што одмовили
нам помочы, што Спиш, Шарыш
і Земплін прилучыли до
Словакії і забороняют вчыти
руского языка, там де нашых
люди є 97%. Спасіня лем в Аме-
риканській Русі." Надіял він ся
на поміч і зато часто звертал ся
до той Американської Руси, ко-
тра теоретичні мала велику
 силу. Практичні, внутрішні стра-
шечні посварена, не могла про-
водити ниякой вплывовой полі-
тыки.

Свящ. Димитрий Хыляк был
заявляем обронцом східного
обряду перед латинізацией.

Продолжал він подібну діяльність іншого лемківського священника Йосифа Мохнацького (1842-19??), пароха Шляхтови. Свящ. Димитрій Хыляк студіювал Святе Писмо в грецьким оригіналі і вказувал на блуди в старо-церковно-славянським перекладі. О своїх заувагах писал цілий час до ріжких священиків по обох странах Карпат і до Перемишльського єпископа Константина Чеховича, жадаючи поправлення найденых через себе блудів. Звязок з тима людми свящ. Димитрій Хыляк утримувал користаючи зо специального посланця, "бортака" Амроза Ковача. Знаний вшытком (не лем Лемкам) як нерозумний чоловек - Амроз був правдиві барз добрым агітатором і николи не дал ся зімати жандармам. Бесідувал він о собі: "жандармы мене стократ ловили, але николи не зімали.". Іван Русенко (1860-1960) в драмі »Вертел в Карпатах« впровадил Амроза на добре до лемківської культури.

По I сьвітовій війні свящ. Димитрій Хыляк на міг найти спільнога языка з Перемишльським єпископом Йосафатом Коциловським (1876-1947), посылаючым українських священиків на Лемковину і з підперуючым його політыку Львівським Архиєпископом Андрийом Шептицьким (1865-1944). До того доходила справа оборони схід-

нього обряду і національних переконань. В 1922р. писал він: "(...) Австро-Угри гнобили нас, але коли они впали, пришли іщи гірши часы. Єзуїти і Шептицькі становят против нас. Кајут нам по українськы бесідувати і Йосафата Кунцевича барже величати як св. Николая, ци св. Василия (...)".

До великої сварні медже свящ. Димитрійом Хыляком а єпископом Йосафатом Коциловським дішло в вересні 1928 рока. В 1929 році свящ. Димитрій Хыляк перешол разом зо своїм парохійом на православія і стал ся великим прихильником вертаня до віри предків. Поворот не був легкій, бо парох і вірни мусіли лишыти церков і плебанію, котры в католицкій церкви належат до єпископа. Свящ. Димитрій Хыляк пішол мешкати до єдного з ғаздів. Першы православны службы одправлял він літом на загороді в того ғазды. Пізнійше Теодор Фрицкій прирхтувал поміщыня на каплицю в своїх хыжы. Вірни скоро побудували деревяну часовню, до котрой хотіли перенести деякы річы зо старой муруваной церкви. Рахували они тоты річы як належачы до них - то значыт до тых, котры іх до церкви дали або купили. Зверхицтво Греко-Католицкой Церкви не хотіло єднак на тото дозволити. Зато три величезны дзвоны, з которых кождий важыл

Церков Св. Єв. Луки в Ізбах з 1888 р.

по двіста кільограмів - парохіяне перенесли до нової церкви ночом. Коли сънітницькій греко-католицькій священник Артемович дізнал ся о тым, одраз приїхал до Ізб з жандармами і граничными фінансами, щоби одобрati дзвоны. Конечні хотіл він дістати ся до православной часовні, ал селяне не допустили до того. Закрутили ним так, што реверенда лишыла ся без гудзиків. Справа пішла до суду в Горлицях. Там розберано ей через два дни, аж судовы власти задумали подзвонити до Варшавы за радом. Одтамале пришло заряджыня, што жандармы і граничны фінансынич до той справы не мают, а лем сами парохіяне мают децидувати до якой віры належат і што з іх церківним маєтком зроблят.

Як ся здає, завдяки діяню свящ. Димитрия Хыляка в січні 1930 рока 225 осіб з сіл Андриївка і Милик звернуло ся до Староства в Грибові о признання урядом зміни віроісповідання з греко-католицького на православне. В 1936 році на 1000 Лемків в Хыляковій парохії (800 в Ізбах і 200 в Біличні) не було ани єдного греко-католика. Сам парох купил в селі четвертину ґрунту (пізнійше мал 10 гектарів, з того 5 орного). Побудувал приходство і ґаздівські поміщчя, тримал худобу, коні і інчу жывину, як кождий ґазда в селі.

В часі II съвітової війни вмерла жена свящ. Димитрия Хыляка. Він сам, знаючи німецку мову, помогал як перекладач. По закінчыню війни вешист ізбяньських родин (деси 600 осіб) переселило ся на Україну, а решта (208 осіб) остала в селі. В сусідніх селах бракувало православных священників для тых Лемків, котры не переселили ся на Схід. Зато свящ. Димитрий Хыляк, хоць был уж 80-літнім старцем, доїжджал до них і провадил пастырську послугу. Православний свящ. Володимир Бежанський, котрий в 1946 візитувал православны парохії на Лемковині, одвиджжал свящ. Димитрия Хыляка в Ізбах. В рапорті для варшавского митрополити так писал: "(...) 22 i 23 мая одбыл ся піше дорогу до села Ізы,

з цілю навязаня контактів зо свящ. Димитрием Хыляком і одвиджиня церков в Перунці, Баниці і Чирній. (...) Свящ. Д. Хыляк, хоц в старшим віку є дост жавий. Обслугує він Сынітницю і Чирну і прирюк, што в міру сил і можливости буде опікувати ся полуудьовом частю повіту Горлиці і осироченим повітом Новий Санч."

В часі виселення на Захід, Ізбян заладувано в Ґорлицях на транспорт номер Р-214 і повезено до Лігніці. Свящ. Димитрий Хыляк остал в селі лем зо своїм прибаном родином: Клавдійом Юрчышак, єй дітми (Домініка і Штефан) і трьома інчими селянами. Тых трьох селян, по двох тижнях вивезено до Ґожівського. Самого свящ. Димитрія Хыляка з Клавдійом Юрчышак і єй дітми в тым самим часі долучено до переселенців з Перунки і вивезено до Пшечлава коло Шпротави, де доіхали 10 липця 1947 рока. За своїй десятектарової ґаздівки свящ. Димитрій Хыляк міг взяти тільки, кілько помістил на єдним возі (разом зо штырьома особами). З жывины привоз на Захід два коні, дві коровы і дві ялівки.

Пару дні пізніше свящ. Димитрія Хыляка і Юрчышаків перевезено до Дольної Олесяніцы. Гын нагнано іх (окрем Хыляка) до роботи при бураках. Свящ. Димитрій Хыляк зачал

одправляти службы в колишнім євангелицьким костелі. Провадил він там регулярну пастырську послугу, а медже дітми приходячими товды до його церкви нашол ся теперішній декан, парох любінський, отець митрат Михаїл Жук. Пізніше свящ. Димитрій Хыляк дістал парохію в Студзьонках к/ Хобиені, де ціле село заселено людми з Перунки і Ясюнки. Доїдждал там, затримуючи ся часто на нічліг в хыжы Русинка або Ґомулкы.

В марци 1950 рока свящ. Д. Хыляк враз з родином Юрчышаків перенюс ся до Рокиток к/ Хойнова. Одтамале іздил потягом до Лігніці, пересідал ся на потяг до Ґвізданова. Там стрічал го даякій ґазда з возом і вуз шіст кільометрів до Студзьонок. На стациі в Ґвізданові свящ. Д. Хыляк николи не перестерігал обовязку перехожиня торів мостом. Все ішол просто через торы на другу страну і іщи грозил палицьом колеярям што ся з ним сварили.

Парохіяне свящ. Димитрія Хыляка згідні оповідають, што хоц він був уж старий і фізичні слабий, але коли приходило до гваріння проповіди, якби нова сила і енергія в него вступлювали. Міцно і з натиском голосил він свої погляди і науки і то не лем на релігійны темы. О політყу тіж любил завадити, криктикуючи несправедливість на сьві-

ті, гнобленя народів і війни. Часто споминал він свої пережиття в Талергофі. І хоц під конец життя мусіл одправляти служби на сідячы (не мал силы стояти) - то люди николи в його церкви не забракло. Мал він повагу медже людми, бо був для них добрым прикладом і іх оборонцем. Коли в Михалові втопився хлопец Григорія Юнака, прошено свящ. Димитрія Хыляка похоронити нещасника. На цымантарі єднак дішло до заторту, бо латинський священник не хотіл там допустити "схізматyків". Свящ. Димитрій Хыляк зъвідял ся його: "Хочете тово місце для себе затримати?" і крикнувши: "Пущай!", перепровадил процесію з тілом. Такого роду річі трафляли ся товдь і, на жаль, іщи мають місце. Завдяки таким людям як свящ. Димитрій Хыляк, Лемки могли оборонити ся і зберечи свою національну і релігійну одрубніст.

Доғматичны справы православной віры все стояли в свящ. Димитрія Хыляка на першим місци, а іх неперестерігання приводило його до острой критики. Дітям николи не давал на крестинах інчого імена як лем таке, яке випадало в календарі в ден вроджyня. Парохіянів цілий час вчыл і нагварял тримати ся своєї віри і традиції східной церкви. Сам остро перестерігал посты. Нераз в часі посту был

барз міцно ослаблений. Протягом Страстного Тыжня іл лем хліб і пил воду.

Свящ. Димитрій Хыляк часто іздил до Михалова, де мал дуже родины, а і часом одправлял Службу Божу. Іздил там возом, запрігаючи до него пару своїх сивых кони, котры люде жартібліви называли "єгомостями". В 1954 році, перед подорожем на Україну, коні тоты дарувал родині мешкаючій в Михалові, Михалові і Параскевії Дзядикам.

Літом 1954 рока свящ. Димитрій Хыляк дістал запрошення одвидіти родину на Україні. Поїхал там іщи того самого рока і затримал ся в Золочові, в своїй дівки Любы. Од якого часу мучыла го препуклина. Його внучка Ірина, котра была лікарком во Львові, нагварювала діда зробити операцію. Він не барз охочо, але згодил ся на того. Здоровля мал уж товдь пересічне, але цілковито ясний розум. Николи не корыстал з окулярів (газеты читал кожного дня), мал здоровы зубы, добре чул і до остатніх дні житя мал барз добру памят.

Операцію зробила сама внучка Ірина. Вшyтко пішло добре. Свящ. Димитрій Хыляк вернул до Золочова. Там пережыл іщи веце як рік і вмер 22 жовтня 1955 рока. Похоронено його на цымантарі в Золочові. Лишил по собі съвітлу памят серед внуків,

котри в 1995 році одзначили сорокову річницю його смерті. Серед них є двох лікарів, двох учитець, доцент і професор. В 1995 році жила тіж іща 91-річна дівка свящ. Димитрія Хыляка - Люба Бас.

Православни Лемки, котрим свящ. Димитрій Хыляк служив як вір і добрий пастыр в іх тяж-

ких, перших роках на вигнаню, завдяки його помочи і своїй впертості існують і зберігають свою національну і релігійну традицію. Михалівяне побудували крас церков і організують Ватру. Студзьонки то єдна з кращих лемківських православних парохій на Заході. Труд свящ. Димитрія Хыляка не пішол марні.

БІБЛІОГРАФІЯ:

- Akt oskarżenia. Prokurator przy Sądzie okręgowym w Nowym Sączu oskarża...;*
Вальницій Кирил, Лемковская Республика перед судом, «Пропом», Р:3, Нр 20-21, New York, July-August, 1921, с. 1-7;
- Галицкая Голофа. Военные Преступления Габсбургской Монархии 1914-1917 гг.,* Trumbull, CT: Издатель Peter S. Hardy, книга I, с. 185, 190, 196, книга III, с. 37, 39, 47, 61, 64, 68, 84, 92, 105, книга IV, с. 144;
- Гладик В.П., Польські органи влади піднімають політичний процес проти русським патріотам Лемковської Русі, «Світ», Р: 19, Нр: 26, Wilkes-Barre, PA, July 29, 1920, с. 3; о. Квока Андрій, Білянка, «Церковний Календар» 1992, Сянік: Перемисько-Новосанчівська Епархія, 1992, с. 189;
- Лемкін И.Ф., *История Лемковины*, Yonkers, NY: The Lemko Association, 1969, с. 163; Misilo Eugeniusz, *Akcja "Wisła"*, Warszawa: Archiwum Ukraińskie, 1993, с. 405;
- Nowakowski Z.Krzysztof, *Sytuacja polityczna na Łemkowszczyźnie w latach 1918-1939. w:Łemkowie w historii i kulturze Karpat*, Rzeszów, 1992, с.325,328.
- Польські звіrstва над русским населением в Галичине, «Правда», Р: 17, Нр: 40, Philadelphia, PA, June 3, 1919, с. 2;
- Фрицкій Й.Ст., *Мое родне село*, в: «Карпаторусский Календар Лемко-Союза» 1958, Yonkers 1957, с. 89-91;
- Священник изъ Лемковщины (Д.Хыляк з Ізб - Б.Г.), *Письма изъ Лемковщины*. «Правда», Р: 17, Нр: 82, Philadelphia, PA, October 28, 1919, с. 3;
- Хыляк Димитрій, *Лемковска Русь на южных склонах Карпат*, в: «Ілюстрований Русско-Американський Календарь О.Р.Б. на 1921», Olyphant, PA., 1920, с. 12-18;
- Хыляк Д., Польский террор, «Правда», Р:18, Нр 49, Philadelphia, PA, July 2, 1920, с. 2;
- Шах Степан, *Між Сяном а Дунайцем*, Munchen: Видавництво «Християнський Голос», 1960, с. 110-11;
- Ізби, в: *Шематизм Всего Клира Греко-Католического Епархий Соединенных Пере-миской, Самборской и Саноцкой на рок 1909*, Перешиль, 1909, с. 257;
- Ізби, в: *Шематизм Греко-Католицкого Духовенства Апостольской Администрации Лемковщины 1936*, Львів: Накладом Апостольської Адміністрації Лемковщини, 1936, друге видання Stamford, CT: Ukrainian Museum and Library, 1970, с. 38;

ДУМА НА 60-ЛІТНЮ ПАМЯТ

Літа мої молоденькы,
Вы щесливы літа,
Вы мі были так миленькы,
А не вжили съвіта!
Вы убігли без радости,
Як раном буйны сны,
Сchezли вы без веселости,
До правічной безздны.
Юніст моя веселая —
Де ты ся поділа?
Як ласточка крылатая —
Де ты полетіла?
Полетіла не чужий край,
Не в теплу отчыну,
Не достигла блаженний рай,
В щесливу родину.
Ластовочка одлітаєт
Осіню в теплий съвіт,
Але весном повертаєт
А моіх літ уж ніт!
Ластовочка повертаєт
І запоєт знову,
Юніст моя не вертаєт
На сиву голову.

Зышлого рока минула 130-а річниця смерти
Александра Духновича, але влоны календаря
мы не выдали. «Думу» - лірьичну рефлексию
написал Духнович на два роки перед смертю.

СЫН ДОЛІ ЛЕМКІВСКОЙ

На бані церкви Апостола Йоана Богослова в Мушынці сідал уж зимовий змерк. Припікал січнівський мороз, але на душу було дивні тепло. Може зато дивні же дакус смутно. Адже на цмунтері, серед якого стояли мы з паном Владимирем Нестераком, трудно ся інакше чути. Він оповідал, оповідал... і на душу було дивні тепло. Може зато, напевно зато тепло - же съвідоміст підшептувала: "О, видиши, на шлідах давності котрой глядаш причинила ся нова, дрібна, але богата жменя відомости."

Стойме перед гробом Онуфрія Нестерака (1850-1926), народного учителя. Ту спочиває і його жена (1856-1914) якій при таїнстві крещення, що мало місце аж перед шлюбом, надано ім'я Марія. При них покоїт ся і син Петро (1880-1965), єдиний з тринадцетерих дітей яких вивели на съвіт. Іх могилы, за винятком троїх що вмерли в дітічному віку, находит ся далеко, барз далеко одтale, в більшості в Америці. Єдну зас могилу, наймолодшого, улюблениго сына Михала, по котрій може уж і шліду ніт, скрывают земля Карпітийських Альп. Його життя, ледво 22-літнє, є предметом

найбільшого заінтересування остатніх років і причиною для котрой нашол єм ся в тот зимовий ден на маленььким цмунтері при мушынчанській церкви. І якоже не може душа одчувати дивного тепла, кедстою перед гробом родичів великого поета моего народу, кед клоню голову перед прахом матері для котрой, як вязень Талергофу, складал totы рядки:

Уж Тебе *nіt*, о моя мати!
Я правду тому розумію,
Ta, Боже мій, я все не съмію
Істині гіркій віру дати.
(...)

Коли єм Тобі раз остатній
Зо слезом гварил - въбач мамо,
Хоц жаль безмірний слово
затмил,
Ты голубила мя очами.

Не знаме днес, не будеме, і не мусиме знати, чом то просил в своїй матері въбачення Михаїл Нестерак. Остатня стрічка приведеного верша -

*Товды то ледво чутий голос
Годен - мі злому - был пращати,
Што нераз я Твій сивий волос
Не знал належні вшанувати.*

- підповідат що не было тонич величного, така дрібничка лем, а вразлива душа поета і сына піднесла totо до ступені вини.

Дітхннул єм тепер, на вступі, малом жменьком слів памя-ти матері Михала Нестерака, бо не буду уж ширше до ней вертал, хоць о тым жытю мож бы написати повіст, зас в самій біо-графії Поеты было бы оно прекрасним квіточком якій выплекала щыра земля Лемковини. Не буду вертал до того жыття, хоць нес на ним найменьшого пятна. Штож, быват часом, же найбарже благородны перлинки доручено нам скрыти, не вказати ани в музею - жебы не выкликали приземных человечых пристрасти. ...Кыршынки нашой історії, ююче вас позбрати, замкненыма устами - ююче лишыты грядучым поколіням...

Перед парома роками щесливо трафил до нашої редакції виданий в Америці - в 1925 році - «Календар Общества Русских Братств». В ним, гу великий радости, найдено пару верши і поему нияк дотепер незнаного Михала Нестерака. Уж першы стопчыкы чытанай поезіі вказували на непересічний в нашай лемківскій реальности талант автора. Двостраничкова біографія, пера скрываючого ся під ініціалами П.С. Симеона Пыжа повідала дост дуже, як на жытія человека, але о дуже за мало як на жытія однайденого на ново - а так направду першыраз - Михала Нестерака. В реченні біографії подано рік 1896 як рік народжыня поеты. Зато і пригото-

влювали мы ся в біжучым році одзначати сотну річницю. До Уряду Стану Цивільного в Креніци пішли мы з надійом, же поведе ся однайти ден і місяць народжыня. Повело ся, але і выявило ся што рік не тот.

Михал Нестерак, вродился в Мушынці 24 марта 1894 рока як дванадцета дітина Онуфрія і Марії. Перед Михалом вродили ся: Зиновія (1874), Йоанна (1877), Марія (1878), Петро (1880), Олена (1882), близці Йоан і Владімір (1884) - перший вмер по народжыню, другій не дожыл рока; потім вродилися дівкы Анна (1885) і Меланія та хлопці, котрым надано імена помершых близнят - Владімір (1890) і Йоан (1892). По Михалі вродила ся іщи Штефанія (1896), котра пережыла дакус понад два рокы. З десятерых діти лем трьох хлопців - Петро, Владімір і Михал остали в Краю, решта пішла за хлібом до Америки. Петро оженил ся (з Меланійом Балуц) і газдувал в Мушынці. Владімір і Михала післал Онуфрий до школі в Санчи. Владімір скінчыл гімназию в 1911 році і зачал учите-лювати.

Михал Нестерак вступил до гімназии в 1907 році і, як пише Др Симеон Пыж: «Вчыл ся добры і уж од першої молодості проявлял спосібності і склонність до поезіі. Была то деликатна, чутливая душа, отзываюча ся на

вшытко прекрасне і добре. Од перших років гімназії зачал писати верши, в котрих давав вираження своїм почуттям." (П.С. Жертва світової війни, Календар Общества Русских Братств на 1925 р., Америка, ст. 31). Выховувал ся очевидні в сандецькій Руській Бурсі, де додополяв свої відомості потрібні до народного, духового функціонування. В 1914 році встигнув закінчти гімназію, і наступний шкільний рік, згідні з товдышнім гімназіальним програмом, мал бути часом на приготовлення ся до матури. Для здібного ученика була то лем прогулька, релякс за сім років труду, час щесливий, радісної молодості перед підняттям вызвання дорослого житя.

Та Михалови Нестеракови не судженым было пережити такого часу. Наступила апокаліптична для Лемків осін 1914 рока. Найкращий квіт нашого народу погнали жандарми до Талергофу. Не оминули і села Мушинка, передовшытким хъжы Нестераків, з котрой взяли няня Онуфрия і двох його вчених синів, Владимира і Михала. В хъжы, самітна, остала матір. Вродила тринадцетро діти і осталася сама. Того болю не годна была пережити. "Жаль безмірний слово затмил" і одышла, тиха, до предків Авраама і Ісаака - той страшной, болячої осені 1914 рока. Не знаме дня.

В парохіяльній книзі померших не однотувано того факту. Не знаме чом.

Вернійме до жывых, іщи жывых. Учытеле, Онуфрий Нестерак зо сынам Владимирем перебыли, здає ся, в Талергофі аж до 1917 рока, до кінця існування лягру. Михалови, "лем" студентови гімназії, по округлим році талергофской каторги австрійскы власти дали можливіст "реабілітації" і послужыня в потребі найяснішому цисарю. В серпні 1915 рока одіхали з Талергофу перши групы вязненых, прикликаных до австрійской армії. Щесливо для Нестерака і його лягрового приятеля Симеона Пыжа приділяно іх до військовых формаций в недалекым од Лемковини Тарнові. За час військового перешкоління, котре тырвало два місяці, встигнул (зас - як і закінчти гімназію) "за пят дванадцета" здати матуру в сандецькій гімназії. Потім уж була маршкомпанія 20 полку піхоты і італіяньській фронт. В кінці грудня 1915 рока уж бил ся Нестерак за цисаря в перших окопах на горі Высокій Паль в Каринтії.

"Тяжке то было житя - споминат в біографії Нестерака Симеон Пыж. - Окружений чужими людми - Поляками і старым австрійскым служаками підофіцерами - котры виділи в ним неблагонадійного "Русина", молодий Нестерак

L 4

L.K. Gimnazyum pierwotne w Nowym Sączu.

Świadectwo dojrzałości.

Nesterak Michał

urodzony dnia 27 marca 1894 w Nowym Sączu

w Galicji religii grecko-katolickiej ukończył studia gimnazjalne w roku 1914 w c. k. I gimnazjum w Nowym Sączu a to w latach 1907/8 - 1913/14 przepuszczony do egzaminu dojrzałości na mocy rozkazu c. k. Zarządu Szkół Krajoznawczych z dnia 26 kwietnia 1915 L. 30. 16. 9/2.

zdawał egzamin dojrzałości w myśl rozporządzenia ministeryjnego z dnia 29 lutego 1908.

z numerem i datą 6 lutego 1914 r. A. 2887 N. 2. M.

L. 10.051 (Dz. t. m. Nr. 18) po raz pierwszy.

Na podstawie tego egzaminu uznano go dojrzałym

do studiów w Uniwersytecie.

Nowy Sącz, dnia 15 grudnia 1915.

J. Rępiński,

Przewodniczący komisji egzaminacyjnej.

Michał Pilarz,
litteratus
Dyrektor gimnazjum.

Jan Gottlieb
Ospodar klasy.

замыкал ся в собі і з резигнацією нюс свій тяжкій крест. (...) Офіцери знали о тым, що він сідил в Талергофі, і односилися до него, як до ізмінника вітчизни. Зато, хоць з закінченом середньом освітом, він мусів служити як простий вояк. До офіцерської школи його не післали, хоць других посыпали по скінчених 5 ци б клясах гімназії." (джерело як вижше, ст. 32).

В кінці лютого 1916 року компанія, в котрій служили Нестерак і Пыж була змінена на передових позиціях інчом і вернула ся на одпочинок. Прібуєме, маючи перед собом дост докладну малу Австрії (1:600000), окріслити терен інтересуючих нас подій. Найзагальнійше, хоць дост уж заужено, мож вказати на долину ріки Гайл (Gail), правой притоки Драви, впливаючої до ней під містом Вільлях (Villach). Од півдня границю долгой на бл. 100 км і узкой, простораючої ся такої в простий лені долини сут Карнійські Альпи. Деси в тым гірським хребті находит ся спомнена скорше, незідентифікувана гора Високій Паль, зас в половині реченой долины находит ся Маутен (Mauthen), єдине знане з назвы, споминане через Пыжа при інчий нагоді місточко. Быти може до Маутен вернули ся на спочинок вояки 20-го реїменту.

По двох тижнях одпочинку післано їх зас на фронт, але тепер в інчим місци. Мож судити що было оно недалеко од попереднього, бо в джерелі з котрого черпаме відомості (С. Пыж, *Горлицкий бурсак*, ч. III, в: «Карпаторусский Календар - 1955») нич не споминається о даякій дальший подорожі, марші від долини ріки Гайл, лем що "Мы выходили долго на высочезну гору".

О приближеній ідентифікації місця мож судити і з ситуації, котру за Пыжом зацитуєме даусь ширше:

"Вечером того же дня пришла нова несподіванка. Оберлейтенант казал закликати до своєї канцелярії мене і Нестерака і гварит нам:

— Ту є розказ для вас з баталіону: ви поїхате до Клягенфурту до асенетрунку.

Мы барс ся зачудували на тоту новіст. Были мы уж асентеруваны до войска в Талергофі, то чого же тепер наново з фронту кличут нас до асенетрунку? Оберлейтенант не хотіл ничего обясняти, лем повіл, що то барз добра новина для нас, бо тепер напевно пошлють нас до офіцерської школи. (...)

На другій ден рано ми пустити ся в дорогу. Перешили високе пасмо гір і на тій самій жілезнодорожній стаци, де наша компанія була виладувана з ва-

гопів, ми сіли до потягу і поїхали до Клягенфурту." (»Карпаторусский Календар - 1955«, стор. 79)

Високе пасмо гір, яке перешли Пыж і Нестерак то Гайльтальські Альпи, розтігаючи ся на пілніч од долини ріки Гайл. За нима, уж в рівнолеглій долині Драви, веде жілізна дорога. Станція, на якій висідали приїхавши з Тарнова і тепер всідали до Клягенфурту Нестерак і Пыж, то правдоподібні Обердраубург (Oberdrauburg).

Приятелі мали в дорозі до Клягенфурту і назад дост часу жебы побесідувати о тым і о сесым, але єдна мысель була основном. Пыж од давна думал о дезерції з австрійської армії. Того мож було зробити уж не раз, але оставати дезертером в границях дост іщи міцної товды Австрої не було безпечним. Труднішым до виконання, але в консеквенції безпечнішим був перехід до "ворога" за леніом фронту.

Нестерак не барз акцептувал думку Пыжа. Не хтіл допустити мысли же Русина може дахто узнати за боязливого. Поперал тіж своє переконання цілком прозаічном стороном, що: "в горах сьніги тепер ся обвалиють, і лавини засыпують цілі компанії войска", і кед уж ся на того децидувати, то "ліпше почекати до весни" (як виже, стор. 79/80).

До альпійської весни було іщи далеко, хоц в календарі она уж надходила. "Остатній раз - пише по девятьох роках др Пыж - я виділ ся з Нестераком 21 марта 1916 рока в перший бойовій лені на італіанським фронтом. Того дня він був в резерві і пришол одвидіти мене враз з єдним нашим добрым знаємым і приятельом, вільноокрілюючим ся, Чехом Розсипальом, тіж політычні «неблагонадійним».

— Я іду днес до Італії, если охота, зберайте ся, підеме разом — повіл я ім.

Нестерак одмовил, заявляючи, що дезертером не хоче быти. «А зрештом, в Італії жлі односят ся до воєнноплінних» — повіл він. Вказуючи на съніжні маси што вісили на одлогих схилах альпійських гір, додал: «Кед ты рішыл іти, то щесливій ти дороги, але смотр, чтобы холодны Альпи не похоронили тебе нач взиши квитучи долини Італії». (Жертва съвітової войны, »Календ. Общ. Рус. Братств«, ст. 32-33)

Пыж щесливо перешол за съніжені верхи Альп. По війні вернул домів, але перешлідуваний, як вшытка наша інтелігенція, через польські власти - "взял" наступну границю і нашол ся в Чехословачці. В Празі скінчыл Карльовий Університет, пак виїхал до Америки, де цілу решту життя oddal для лемків-

ской справы. В десяту річницю описаних ту подій посвятил дорогому приятельови Михалови драгоцінны рядки, захоронил і опубликувал його прекрасну поезию.

Вернійме іщи на хвилю до календарьової весни 1916 рока, на білі верхи Карнійських Альп, вобразме сой час пращаня Михала зо Семаном. Ка же ся нам застановити над том хвильом факт посідання через Семана Михалових талергофских верши.

То дивне. Михал одгварял Семанови тяжку і смертельні небезпечну дорогу через Альпи. Сам не здецидувал ся іти. Ци боял ся? Думам же ні. Адже в тот час пращаня вынял зо сердечной кышінки найбільшу свою драгоцінніст - душу записану в вершах, і повіл:

— **Воз тото**, Семан, перенес, захорон...

Так, або подібні мусіл поступити, повісти. Бо як інакше його верши нашли бы ся в посіданю Семана? І - чом оддал іх приятельови? Ци передчувал што сам іх не захоронит, не донесе до ліпших часів? Знал же в разі чого його особисты ріchy, документы, съвідоцтво, докладна як прецизийний механізм австронімецка адміністрация перешле родині. Але верши? Они кричали, плювали на Австроїю! Іх, на випадок чого, треба било oddати в добры руки. Семан

— то была братня душа, одчуваюча долю власну і долю народу так як він. Семан был як рідний брат, а може і більше...

Так. Але тому-ж Семанови одрадждал Михал іти в небезпечну дорогу, "бо лем попереднього дня напіво од нас лавина присыпала в бараку oddіл наших войск, што і нашу компанію кликали одкопувати іх". Та вшытко єдно, oddal Семанови своі верши, свою драгоцінніст. Значыт - барже вірил в поводжyня його дороги як в захованя власного житя. Чом не пішол зо Семаном? Остає лем перший аргумент — його особовіст, його власне виджyня моральности єдиниці, як члена народу. В якym бы війску не служыл, до якого пана, вольом ци не вольом не належал, не хтіл жебы на його русинську душу легла яканебуд тін, не хтіл быти дезертером... Хтіл остати Поетом. Остал. Захоронил верши, хоц не захоронил молодого житя.

"О судьбі Нестерака — пише в своїх споминах Dr Семан Пыж — я довідал ся аж по войні. Я перешол до Італіянців 16 марта 1916 (в давнішым тексті подане 21 марта) — і тата дата писана за съвіжшою памяти здає ся быти барже правдивом), а він згинул на італіянським фронти в серпні (4-го) того самого рока. До офіцерської школи його не післали, лем на фронти

Церковь Св. Иоана Богосл. в Мушынци

зробили його кадетом-фельдфеблем. Перемітували іх там на італіяньському фронті з єдного місяця на друге. Як мі передавали потім, Нестерак був забитий артилерійським снарядом, котрий вдарив му в голову і розорвал дочиста, так што похоронили лем тіло без голови, там на фронті, і поставили му якисий памятник. То був барз спосібний, талантливий молодий чоловек, писатель, поета. Зато тяжко його забыти." (як виїжде, «Карпато-русский Календарь», стор. 85).

Так! Тяжко його забыти! Не чудую ся словам Симеона Пыжа. Адже я, потомок тамтого, далекого уж часу, я — котрому пощестило ввойти "лем" до Нестеракових верши, не можу ся погодити з його передчасном смертю.

Стою при церкви в Мушынці, при місці вічного спочинку Родичів. Поеты і думам: чом не лежить спокійним сном ту, при них, ту — на Лемковині? Чом oddal молоде життя, чом не дожыл до наших часів — разом з Гунянком, разом з Русенком, старшими приятелями зо сандецької бурси? Як дуже годен був створити, якоже wysoko піднести писане лемківське слово.

Михал Нестерак творил в великоруским языку (такій был час), але неє найменьшої вантплівости же кед бы пережыл війну, враз з реченыма — Русенком і Гунянком, враз з Пыжом двигал бы з руїни лемківське життя. По лемківски.

Та по лемківски жыл буде Михал Нестерак в своїх вершах. Тым крашше, чым вірнійше будут переведены на нашу бесіду. Я зробил того, на кілько старчыло мі душы. А на мої душы съвіт ся преці не кінчыт.

Петро Трохановський

Як эже я прагнул лет там, з верхів тых высочезных, чудных гір звернути до вітчызны зір, де сны мя несут, душа перхат.

(Михал Нестерац)

Збіженіст

Природы красом захоплений
В осінній предвечирній час,
Плечми до шатер одвернений,
Як бым ся стыдал, братя, вас —
Стоял єм смутний, німий, сам,
Далеко барз од щестя брам.
Так было тихо, як в могилі...
Повірте! Жаль мі, што-м не в силі
Природы красы передати,
Одмалювати вірно вам;
Як же прагнул походжати
По горах, лісах — тамтых там,
Што недалеко передомном
Пнут ся wysoko і достойно!
Як же я прагнул гет там, з верхів
Тых высочезных, чудных гір
Звернути до вітчизни зір,
Де сny мя несуть, душа перхат.
На біlyх скалах гордых Альп
Хтіл єм почути своїх ніг,
Жебым вітчизну цілу міг
Обняти оком вишyr і вдаль,
Вidіти рідны мої горы,
Лісy, поляны, даль-просторы.

* * *

Сонце червене, аж кирававе
Сідат на темний, чорний ліс,
Штораз смутніше, уж ся з нами
Пращат на цілу долгу ніч.

Медже конарьом, лем-же-лем,
Промінці нам остатні шле
На сон грядущий, сон пакісний.
Іщи остатком злата блісне,
Іщи раз пізрит на торт съвіт
І скрье ся. І уж го ніт.
І землю нічка оповила,
А я, боячы ся же дахто,
Дівиця — дайме на то — миша
Поетом може мя назвати,
Одраз єм вернул до бараку
Прагніням марным волю дати.

+ + +

Дорогы, може вы сте хтіли
Почути од мя як торт наш
Лягровий, мерзкій сходил час, —
Та мі уж так ся опрікріли
Бесіды, котрым кінця ніт,
Што я уж радше власний съвіт
На тій смердячий, узкій причы
Посередництвом снів прикличу.

Лежу, і скоро заснул я,
Хоц при мі такій шум і грявк.
О, як солодкій сон, чудесний
Мене колысал і полонил.
Та, раптом, што то за верескы?!

Кед єм отворил очы сонны,
Роздераючий серце крик
Потряс збудженым моім тілом,
Як бым в трепеті страшным конал.
Селянин ёден — што за гріх —
Підрізал гыртан, в кырви цілій,

В дыржачий руці ніж багряний,
А при ним сусідове, лікар,
Шамотанина, йойкы, крики.
З тым селянином мы ся знали
(Адже він з моих рідних сторін),
Чом же на себе двигнул руку? —
Може в уяві сонній, хворий
Взріл зраду своєї любої жени
І думка ползла чорним круком
До хвиль тых гірких, незбагненых,
Коли то она, стрічаючи,
З усьмішком ясном в уст кутиках
Облудне шмарит му піэріня
До щирых очи, не знаючи,
Як переживал в німым крику
Біль, стыд, погорду, понижня.
А быти може?.. Мысель страшна
Підползла гу мі, niby змый,
Та віры дати не ху ій, —
На осуджыня душы власной.

Пак зышло пару дни лягровых
І він уж почул ся міцнійший,
Та слово шептом лем промовил,
І стати з причини не міг іщи.
Мучыли го ночами мары,
Во сні, то плакал, то ся сварил,
Але бесіды той значыня
Поняты никто не был годен.
Де лежыт його мар причиня?
Про што, і кади сон го водит?

Колиси, в ден погідний, ясний,
Кед вязні вышли на двір з шатер,
З хворым єм хтіл бесідувати,

Але — што з того — так як завсе
Він тупо смотріл лем на мене.
Оповідати єм му зачал
О рідним селі, о неволі,
О наший незавидний долі,
Пак при сповіді тій горячий
Просип єм його передати —
Якій житьовий тяжкій крест
Казал му в тій долині слез
Руку на себе підвигати.
І, диво, такої ся ожывіш,
Зо смутком пізріл мі до очі
І свою повіст так розпочал:

»Был єм за війта — ачи зните —
Там в рідним селі, там в Карпатах,
І згідні жыл єм зо вшыткыма,
Мал жену, діти, добре імя,
І од народа быт люблений...
Зато в темниці єм іх загнан
Могилы приdbал ім студены,
Сам себе згубил, ступул в багно.
Днес виджу себе на тым съвіті
Медже душами страчеными,
Муки не годен єм стерпіти,
Оген мя палит, біль пронимат...

Был серпен. Деси о пілночы
В мене зъявили ся жандармы;
Не міг єм себе перемочы,
Як ід з уст ползли слова марны.
І выдал єм невинных люди,
Сусідів добрих. Дуже з них
Днес ту ся мучыт, здравля губит,
В нужді проводит свої дни.

А я ся звивам в смертним болю,
Не в силі того єм поняти
Як разом можу ту страдати
З людми, што в своїй твердій волі
Годни без страху життя дати.
Не можу з нима пребывать,
Все ся мі видит, што мій сусід —
Што біды тілко прейти мусіт,
Тот — дайме на то — з правой страны,
Што все ночами спит спокійні,
Так є од мене oddалений,
Як вершок од мочарної рівні,
Ци — як од праведи сны далеки.
Його Господня любов плекат,
Він чистий, — такій уж остане,
Я в чорній книзі записаний.
Я врагам служыт, але тото
Не вратувало мя од біды,
І неодолга уж ескорта
Мене, враз з тьми, штом іх видал,
Під багнетами в съвіт погнала.
Безсильний, як хробачок малий,
Шист тыжни в повітовій тюрмі
Сідил єм, злобу скрываючи,
І гнів, і жаль, і біль пекучий.
Про душу піdlу, rozум дурний
До Талергофу проклятого
Трафил єм, ту і терплю муки
Все більши — людське соторіна
Поняти не є в силі того.
О, кєбы-с знал, як чорним кружком
Мучат мя сонни привиджыня,
Як во дне, в ночы призрак смерти
Од мене чекат життя жертвы...

Ой, што ся діє? Ци не видиш?«
— Він шептом тихим дальше гварил:
»Воєнний зобрал ся там суд.
Жандарми ведут зас сусідів,
Штырьох... До кайдан іх сковали,
А стоят просто, німо ждуть.
Без страху смотрят в судців очи,
А на ззвіданя — єдним словом
Одповідають, тупо, обчо;
Горди — на вшытко уж готовы...
О, мати рідна! На улици
Жыди каміньом мечут в них,
Поляки розвстечены кричат:
"Na hak z zdrajcami, wieszać ich!"
А они ідуть. Ту — до мене.«

»Што же він — думам — навіджений,
Ци в сні, горячі може білій
Так бесідує?« Переміна
Обняла його в єдній хвили;
Страшенній, грізний вираз лица,
Двиг руки, падат на коліна
І благат Небесного Вітця:
»О Ты, природы Створителю,
Выслушай, прошу, той молитви,
Съвіта всемудрий правителю,
Ты «його» мукам конец прилкич.
Лежыт «він» хворий на соломі,
В горячі велькій шепче штоси
О своім селі, рідным домі,
І о діточках голых, босых.
О, якже «його» нужда зжерат,
Як марний, блідий... то уж конец...
Ты, Боже, мое життя понес,
Не чекай, забер... «він» уж вмерат,

А я, убийця, дальше горю.
Творче, Ты глухій на страданя,
Молитви мої і благаня!
Ты не хцеш мене?.. Товды зорву
Я з Тобом завіт, себе сам
Нечистым силам в руки дам.
Они поможут мі помстити
Діяння підліз злых Германів,
Нещесну долю і кайданы...
І я уж не хцу ся молити,
Я дух нечистий серед духів,
На вшытко, што попри мі, глухій.
Оставай, уж на вікы, друже!
Виджу, на дощі тебе несуть
В могилу — під сосновий ліс.
Ты уж спокійний... Тобі служат
Ангельськы чыны на небесах,
А я страчений, грішний біс!
Ід гет! Нич не гвар, не бесідуй!
Не слухам... Нé смотр-же на мене,
Зором престрашным... Я тіж іду...
Царинки, луги, зелен-лісы,
Мойой землички рідна красо —
Уж я ся вами не потішу,
Уж очы на вас на попасу?!

Якже далеко ты од мене
Сторінко рідна, милий краю,
Як ся заєдно в тя взерают
Сны душы мойой розжаленої.
О, не так страшны адски муки,
Як в серци пламін съвідомости,
Што неминуча уж розлука
З вітчызном милом до вічности.
Ци є на съвіті другій дахто,
Так підлій, яким я єм остал,

Жебы в ним боліст така росла,
Жебы так терпіл?.. Я ледашто,
Выродний, блудний сын народа...
Пращайте діти, жено люба!
Я більше жити уж не хочу.
Уж не для мене є свобода.
Предомном бездна, темна глубін;
Там мое місце, там і скочу,
Полечу в вічност, духів край.«

Перестал. Замолк. І широким,
Болісним зором круг заточил,
Якбы барз строгым уж выроком
На потупліня осуджений.
І пішол — як в темряву ночы —
Гу свому місцю, своїй тени.

* * *

Пребач, дорогій чытателю,
Што не почуєш уж од мене
Слів нещесника, його скарги.
Адже не винен я, ни перо,
Тому, што вмерат незбагненым.
Доповім тілько лем — він бідний
З розума зышол, страдаючи;
Іщи дни пару незавидных
Пожыл, і — вірте — вмераючи,
Благал, жебы му Творец простил.
Нещесна жертва збішености!

Талергоф, 1915

В остатнім виданым календарі помістили ми першу частину спомінів Симеона Пыжса, в яких автор розповів про репресії з початку І світової війни і дорогу до Талергофу. Як відомо, каторга Талергофу продовжувалася для більшості аж до 1917 рока. Отже дале останнє при тій сумній річниці і продовжуємо, заповіджену зрештом, публікацію.

СИМЕОН ПЫЖ

ГОРЛИЦКІЙ БУРСАК

ПЕРШІ ДНИ В ТАЛЕРГОФІ

Думал єм над нашим положыньем. Што буде тепер з на-
ми? Вчера мі было вшытко єдно,
але тепер tot проблем явил ся
передомном з новом силом.

Жебы розогнати неприємны
мысли, я підняс голову і зачал
єм ся роззерати. Ми були в
звичайним військовим піхідним
шатрі. На желеzним колику, вби-
тым посередині до землі, було
розвішене полотно і припяте до
паликів. В середині, на зеленій
траві, було розстелене дакус
соломы. В полотні були два
маленьки отворы, якби окенка,
в которых што хвиля поблизу-
вал штык жолніря ходячого роз-
міренням кроком попри шатрі.

Спосеред товаришів в ша-
трі никто уж не спал, але вшы-
тки лежали нерухомо і глухо,
якби ся бояли проречы слово.
Видно вшытых мучили тоты
самы думки: што буде з нами?

Мы не знали что робити, ци
ставати, ци лежати і ждати на
нову команду. Каждий затайл дыханя і ждал. Нихто не хотіл про-
явити даякой ініціативы, якбы
ся боял же найменьшим рухом
може стягнути даяку нову біду
на себе і на других. Тепер я ви-
діл в яким мы положыню. Деко-
тры не мали і соломы під со-
бом, лем лежали на голий траві.

Не знам як долго мы бы так
лежали, если бы не єден стар-
ший селянин, котрого притис-
нуло іти на сторону. Він стал і тихіцько звідал других, што
ту робити в такій ситуації. Рада
була така, што треба просити
жолніря, а же то може быти
даякій Німец, котрій не розуміє
славянської бесіди, то доради-
ли просити по німецькы і такої
повіли — якима словами. Селя-
нин повторил пару раз тоты
слова, жебы му добре вишло,
а так підышол потихіцько гу за-
навісці і одсунул ю. Та в тій са-

мій хвили мы почули наглий крик жолніря і взрілі як блиснуло через отвір цельты вістря штыка за одскакуючим нашим країном. Селянин так ся перестрашыл, що не міг слова пропечи, лем смотріл на нас тупым пізріньом, якби ждал одповіді, що він зле зробил. Кед дакус пришол до ся, прогварил тихо:

— Ой, уж бы мя заколол.

Не маючи съмлости одсувати другіраз занавіску, селянин лем зо середини через бічний отвір, так з далека просил:

— Herr Soldat, bitte schoen aus die Seite.

— Weg, Schwein — закричал сердито Німец і знял ґвер з раменя, якби замірял стріляти.

Не було інчого выходу, лем мусіл селянин взяти жмыт соломы і в середині одбыти свою натуральну потребу.

Та як долго мож буде ту потягнути в таких обставинах, при таких диких жолнірях, котры з найменьшого поводу готови робити ужыток зо зброї?

Зо сусіднього шатра доносил ся проятий, надрываний плач жінки. Плакала, як мы ся потім довідали, жена покійного о. Максима Сандовича, розстріляного в ғорлицькій вязниці. Нещесну жінку привезли з нашим транспортом і з єдном групом арештуваных загнали до сусіднього од нас шатра. Там она проспала ніч, єдна жінка в групі

40 мужчын, наших селян зо Ждыні і околичніх сіл. Добрі іщи што в тій групі били отец і брат ей покійного мужа. В ночы она была так змучена, як і мы вшытки, што не одчувала положыння, але рано, як ся пробудила і увиділа себе в такій мізерії, вдала ся до невтриманого плачу, якбы своіма слезами хотіла затопити тото горе.

Видячы такы безвыхіды обставины, я зачал зас переходити до вчерашнього настроіня тупой деревяности душы, коли в человека слабне заінтересування до того, што творит ся коло него і што з ним буде.

Нараз полотняна занавіска над входом одсунула ся і жолнір сердито закричал: "Гераус!" Каждий з нас скочыл моментально на ноги. Жолнір уставил нас по двох в ряды і прикикал з постерунку шестьюх інчых, котры одвели нас до "ляттрины". То значыло — "на сторону". Там была выкопана долга фоса і вздолж ней, крайом на чепірках, положений грубий деревяний друк. Таке дашто мы перший раз виділи.

Хоц не были іщи вшытки готовы, жолнір крикнул: "Фертик" і зо штыком шмарил ся підганяти тых, котры не скочыли скоро до ряду. І таким самым порядком як припровадили до той ляттрины, жолніре одвели нас назад до шатра, жебы о хвілю повторити тоту церемонію

з другом партійом вязнених.

Долго сідили мы так в своїм шатрі з можливі найглупшим виглядом, не знаючи що робити, що бесідувати, чим розвеселити єден другого.

Даїде о 11 годині жолнір зас одсунул полотно і крикнул: "Менаж". Мы мали зо собом маленьки горнятка іщи з ґорлицькою вязницею, і до тих горняток войсковий кухар зачерпнув кожному вариху зупы і шмарил іщи по половині хліба. Хліб був чорний, невипечений, що в руках мож було робити з него кульки, як з кіста. Та якоси в тым часі никто ани не думал о ідлі. Вшытки потреби тіла одступили на задній плян під пригнітаочим вражыньом пережитих остатніх дні. Зупа не була ліпша од хліба — вода замішана з кукурудзяном муком.

По такій "менажы" жолнір засунул полотно і мы остали на соломі в своїм шатрі. Перед вечером пришли зас жолніре і повели нас "на сторону", як і рано, а потім кухар принюс такої самой зупы як і на полуденок. (...)

Шлідуючы дни проходили подібні до першого, без нияких змін. Мы помаленьки привыкали до такого жыття і, лежачы на соломі цільма днями, розповідали свої історії, жартували, щоби даяк забити час.

Пришла лем, хоц не для вшыткых, єдна маленька зміна в тым нашим жытю. Уж

шлідуючого дня зачали брати до роботи — возити воду на кухню і до жолнірських касарен, замітати доріжки, копати новы пляттрины і гробы для померших. Мы молодшы вырывали ся наперед і мельдували ся як охотники до всякої роботи, коли приходил жолнір і потрібувал тілько а тілько люди. Каждий хотіл провітрити ся і подыхати съвіжым повітрем. Та на початках жолнір переважні не брал охотників, а сам зазерал до шатра і выбирал сой люди. Найчастійше брал съяценніків, старших, поважных інтелігентів.

— Du, popa, heraus!

Выкликал съяценніка, або двох і гнал іх перед собом під штыком до касарні замітати, або возити воду на зупу до кухні. Придумували іщи всякі насымішки над нима. Трафило до Талергофу і пару наших галицьких Жыдів — бородатых, пейсатых, то були таки припадкы, що жолніре посадили Жыда на тачки, а съяценнікови казали возити го ту і там. Потім съяценнік сідал до тачок, а Жыд го возил. Жолніре стояли і репогатали ся до потріску.

Тымчасом, що ден, все більше і більше народа привозили до Талергофу. Новы транспорты прибывали такої кожного дня. І то вшытко наши рускы люди зо всіх повітів Галичыны — селяне, съяценнікі, адвокаты, студенты. Было дуже і жі-

нок і діти. Широка рівнина коло Талергофу вкривала ся полотняними шатрами. Зачали будувати і велики, довгі полотняни бараки, в яких мож було помістити по 300 і більше люди.

Ступньово переводили люди з маленьких шатр до тих бараків. Єдного дня перенеслися до такого бараку і ми — цілій горлицькій транспорт. Ту порадували ми ся немало, коли увиділи себе вшyтки разом, бо за перебування в шатрах ми не сходили ся николи. Тепер ся нам здавало що ми дома, кде розмістили ми ся в єдним кінці такого бараку і зачали ділити ся своїма думками.

Окрем наших люди з горлицького транспорту, стрітили ми арештантів з інчих повітів Галичини. Зачали ся новы розмовы, новы знаемства. Бесідували ми

о тым що пережили oddільні транспорти по дорозі до Талергофу і дома, в Галичині. Было там і пару гімназистів зо Східної Галичини, то ми, горлицькі гімназисти, скоро познайомилися з ними і заприязнили. (...)

В нових бараках ми могли бесідувати свободніше і на польські теми і потішити ся австрійскими наповоджнями на фронті, бо жолніре не поблизували уж заєдно штыками коло двері. Ціле туте поле, на котрим стояли наши бараки і шатра, було огорожене дротом, а варта одятгена за тоты дроты, так що ми в середині мали більше свободы. Мож було вийти з бараку, коли хтотіл. Мож було сходити ся з людьми з других бараків.

В тутору памятну першу ніч, коли нас при зловіщим съвітлі

лучив і під тяжком ескортом наїжених штыків привезли до Талергофу, мал місце єден припадок, о котрим нам розповіли аж пізніше, як учасники ґорлицького транспорту поселилися разом в великим бараку.

В єдним шатрі нашлися самы селяне. Не було медже нима ани єдного съвященника ци студента. Вшытки они были переконаны что нас привезли ту на смерт, і той смерти сподівалися ішы товды вечером, як нас од стациі повели в пусте поле. Отримавши тілько ударів в голову, по хырбеті і де попало, наши селяне думали что то перед смертю, бо так бют лем цілком безправных, осуджених людей. Декотры з них не спали цілу ніч, хоць были так вимучені, як і мы вшытки. Рано они почули ішы плач жены покійного о. Сандовича. Єден встал, посмотріл через маленький отвір в цельті і прорюк тихим, зрезігнуваным голосом:

— Там уж вішають.

Тоты слова потрясли каждого. Вшытки зачали приготовлювати ся на смерт. Шептали молитви, обнималися і пращали остатній раз.

— Даруйте мі куме, як єм вас даколи съвідомо ци несьвідомо образил.

Потім другій пізріл украдком через tot сам отвір в цельті і увиділ як люди з першого шатра повели жолніре на бік. Він не

вытримал напятя і гірко ся розплакал:

— Ой, Боже, там наших ведут уж на шыбеницу.

Други присунули ся до віконця і виділи не лем туту группу, але і съвіжо вбиты до землі деревяны стопы, бо уж товды зачынали закладати велики бараки. Тепер уж вшытки знали, что смерт перед очами. Никто не мал силы посмотріти ішы раз до віконця, бо ся боял, что взріт уж повішеных люди. Котры мали молитовники, то чытали приготовительны молитвы на смерт. В шатрі царило уж торжество смерти. Был там єден Циган з наших сторін. Він ся не молил ани не робил ниякіх приготовлінь. Може і не знал як то робити. Але атмосфера потряслася го так, что ся розплакал. Інчы ся молили, а він пласал, крутил головом і приповідал, як бы ся скаржыл на Бога:

— Ей Боже, Боже, до чого ты нас допровадил.

Потім ся на хвилю заспокоїл, зачал надслухувати і барз переятир повіл:

— Ой, панове ғазды, я уж трупину чую.

Тоты розплачливы слова бідного Цигана страшно подіяли на вшыткіх. Люде замерли, аж і молити ся перестали. (...)

Съміяли мы ся потім над тыма страхами і жартували над Циганом, что так з далека трупину почул.

В ВЕЛИКИХ БАРАКАХ

До того великого бараку нгнали поверх 300 люди. Не звертали ниякой уваги, хто якій, мужчыня ци жінка, старець або дітина — вшытых загнали гуртом. Вшытко збило ся там докупы і потім за порядком єдно при другом выберало сой місце на спаня. Як долгій барак, так од єдного кінця до другого были штырі ряды, застелены соломом на голий траві: два ряды по боках, што треба было спати головами до стіни, а два ряды посередині, што люде спали головами єдны до других, а медже бічными рядами і тыма посередині были проходы. І не было місця надост, так треба ся было класти кісно єдно коло другого, кому як выпало. Старенький поважний съященник мусіл лігати при даякым чужым або і знаємым селянині, жінка коло даякого незнаємого хлопа.

Коли вы стали сой на єдним кінци бараку і посмотріли через вшытки тоты ряды до другого кінця, то вы виділи пестру гурму народа — єдны стояли, други лежали, а над нима густы хмары пороху. Вы виділи там найрозмаїтшу одежду — опанчы Подоляків, гуньки Лемків, кубані Бойків і Гуцулов віддяли ся виразні єдны од других. Чорны долги реверенды наших съященників перемішували ся з квітчастыми строями

жінок. Трафляли ся жінки одіты за актуальном модом і молоды кавалеры в модных костюмах, аж і з паличками в руках, а при ним даякій бідний селянин зо Східной Галичины в єдній брудній кошели куил ся од зимы і босий літал на сторону по траві вкрытій ранішнім приморозком. Был там єден селянин од Турки, котрого жандармы просто з поля, од роботы захватили і привезли до Талергофу. Ходил він так босий, без капелюха, в єдній кошели і ґачах, бо не дістал ниякого лаха. Барз скоро ся перехолодил і вмер.

Потім, як люде освоили ся уж з положыньом політчных вязненых і знали, же нас хотят тримати в ляг'ї до закінчыння війны, мы думали што власт, кед привезла нас до такого далекого краю, буде ся старала дати нам хоц того, што конечні потрібне до жыття. Кед уж не даст сінніків і постели до спаня, то штонайменьше даст деркы, або інче накрытия і одіння тым, котры без ничего были привезены до Талергофу. Але де там! Кого привезли в єдній кошели, то так в ній ходил і спал цільма місяцями,нич ся не подерла, а потім мусіл єї латати, або ходити як чистий обірванец.

Першим комендантам ляг'-ру в Талергофі был назначений якисий старший полковник — дика, немилосердна твар, такой

скотина, а не чловек. Жолнірям розказал за найменшу провину або непослух стріляти або колоти штыком. А нам дал прочитати "бефель", што за найменьше неповинування жолнірьови, аж і за молчаливе выражыння незадоволеня жде нас кара смерти. В середині лягру казал вбити до землі три стопы, на котрых підвішували людзі за меньшыя внутрішні непорозумління медже самыма інтернуваным. Напримір, вдарил ёден другога, вкрапл даць ітп. То было так зване "Анбінден", якэ практикувало ся в австрыйскай армії. На тых стопах такой завсёк віслі людзі. Коли повішений там чловек тратил притомніст, жолніре поливали го водом і чутили. Пару людзі вмерло по такій карі.

На початках было заборонене і курити. Жолніре мали право колоти на місцы тых, кого застали з закуреным папіросом. Потім давали за куріння лем "Анбінден", а ішы пізнійше перестали звертати на то увагу.

Жолніре мали свою кантыну, де мож было купіти всякого роду товар, але інтернуваных не пущали до той кантыны, і хоц дахто і мал гроши коло себе, не міг сой помочы.

Не дозволене было ани писати з Талергофу протягом першых пару місяца, так што мы были цілковітно одятаны ад сьвета. Декотры з інтэлігентів просили, штобы позвялена ім

написати лем до Грацу до бізнесовых фірм за даяком кошельком або інчым лахом, та комендант не позволил. Зато допустил до лягру якысого домовога крамаря з Грацу. Він здерал з інтернуваных невірогідны ціны, та людзі котры мали гроши платили і такы ціны за кошелі, сведры, деркы, бо зимно докучало штораз барже.

З той брудоты, в якій мы жыли, скоро вшытко заушавіло. Не было спасеня од той гыдоты яка присіла людзі. Всяди

мож было видіти як люсё знимали кошелі і били уши. Тото робили стары поважны съянщенники, жінкы і дівчата. Людзі прывыкли і никто не ганьбил ся глядати уш, як і молоды попіўскы дівчата не ганьбили ся спати при даякым простым хлопі.

І по тай менажы яку давали, видно было што власти цілком не дбали о жыті інтернуваных. Уж сам видок той зупы і хліба выкликувал колькы в жолудку. Притім і форма в якій подавало ся тото ідло, і сцены при выда-

ваню менажы, забивали охоту до іджыня. Чловек воліл терпіти голод, як іти по тоту зупу. Аж як добрі голод притис, мусіл іти.

На менажу до бараку приносили штырі велики цебрики зупы. Жолнір брал осмеро люди на кухню, там з величезных котлів наливали зупы до цебриків і казали нести до бараку. Ту жолнір - кухар наливав кожому до шелькы ци горнятка вариху зупы і давав раз на ден хліб. Люде не могли утримати порядку, бо декотры голодны старалися дістати дві, а то і три порції. Випил скоро, витер шельку і ставал другій раз до шору. Жолнір зачал носити зо собом грубу палицию, таке здорове поліно, і бил як худобу, кого підозрівал што другій раз приходять по зупу. Тяжко было смотріти на тоты сцены. За винятком парох соток всякой зберанины, були там нашы передовы чесны селяне - патріоты і передовы інтелігенты, і они вшыткы мусіли підставляти брудны шелькы по вариху той противной зупы, і іщи смотріти зо страхом до очі такому грубому швабови — ци не вдарит поліном. А були такы бідаки, особливі медже селянами зо Східньої Галичыны, што притиснены голодом пхали ся просто під тото жолнірське поліно. І дуже люди померло од тых ударів.

Смертельніст медже вязнема зрастала штораз більше.

Хворых з початку оставляли в бараках, нич не вмерли. Але потім появила ся дизентерія і тифус, та одгородили дротами три цельтовы шатра, і там сами наши люде переносили хворых. Хто трафил там за дроты, то такой николи не вертал. Менажу і воду приносили ім лем ғутым дротам, а одтамале брали сой сами хворы. Вмерлых они вымітували за дроты і потім приходили наши люде з бараків і несли іх на цмынтир під лісом. Закопували іх там так, як хто вмер — без труни і без всяких церемоній. Вмерлого клали на широку дошку і несли ғуту виритій ямі. Там метали з дошки до землі і загрібували.

Та найгірше пекло в Талергофі пережили не мы з ғорлицького транспорту, а перши два транспорти зо Східньої Галичыны. Коли іх пригнали на тоту Талергофску долину, не було там ничего — ни шатер, ни бараків, лем пусте місце. Комендант розказаць жолнірям зробити великий круг на чистым полі і нагнати до него привезеных люди. Там казали ім спати і жити під голым небом. Не було ани соломы, люде мусіли спати на мокрий траві, окружены жолнірями. Не вільно було перейти за означений більм вапном круг. Трос нещесных люди зараз в першу ніч были проколоты штыкими, бо непбачні переступили тот круг. Шлідуючого

дня забитих витягнули яких 20 метрів за круг і там закопали.

То були першы могилы наших Галичан в тій неприязній землі австрійского Шейермарку. Погибли так неождано, може ани не знали де ся находят. Од того часу скоро росли могилы в Талергофі. Не минуло іщи єдного рока, а там під соснами лежало уж поверх 1500 наших людів, і то не в одільних могилах, а в масових погребисках. Коли пришли хвороти і число вмерлих кожного дня зрастало, копали долгу глубоку фосу навшыр человека, і вмерлих клали рядом, кісно єдного коло другого, як і в бараках ми лежали. Пак посыпували негашеным вапном, прикрывали глином.

ІДЕ ІУ ЛІПШОМУ

Для тых што остали при житті діла помаленьки зачали іти іу ліпшому. То значить, ішло іу ліпшому в порівнянню з тим што было попередньо. Позволили нам ходити до кантини — купити молока, хліба. Хто мал гроши, міг жити ліпше. Мож було писати листи і отримувати пошту, аж і газету дістати, потаємні од жолніря.

Більша част Лемковини була занята рускими войсками, то писати домів мы з Горлицького не могли. Але мы з великим заинтересуваньом шлідили за воєнными операциями в Карпа-

тах. В офіційних комунікатах австрійского генерального штабу споминали ся часто нашы села і Горлиці. Ми знали што фронт переходить деси медже Горлицями і Трибовом. Коли газеты зачали писати о рускій офенсыві в Карпатах, мы ждали што рускы войска прорвутся на Мадярську низину і дійдуть до Будапешту і Відня. А то означало бы напевно капітуляцию Австрої і наше освобождження. Але тому не суджене было ся выполнити. Война приняла інчий оборот.

Тымчасом недалеко од нашого лягру, на тій самій Талергофській долині зачали будувати солідны деревяны бараки, обити дошками і крыты папом. До тих бараків ступньово переводили вязненых. Перед вступлінью до нових бараків треба было кожому перейти через "чистилище". В єдним старым будинку коло лягру урядили парову купальню-баню. До ней приводили по 20-30 вязнів для одушавлення. Брали іх так за порядком, як спали в старых бараках, мужчын і жінкы, і на дворі казали розберати. (...) Перед купаньем і по купаню треба было чекати на дворі, а то уж були холодны дни пізної осени. Часто треба было так чекати і під годину, покля з парowych котлів пришла одежда. А тото вшытко - і купання і чеканя - было на очах пильніочых нас жолнірів, котры

робили сой насымішки над тілесными недостатками, особливі жінок і старших мужчин.

Од такого купання дуже люди простуджувало ся і вмерало на запаління ключи.

В нових обставинах жінки з малым дітми отримали своє оддільне поміщення — жіночий барак. Ту були уж і кантини, склепики, де мож було купити всяку поживу і ріжни інчы продукти.

Талергофський лягер призначений був для галицьких русофілів, але трафляли там тіж Українці і Поляки. Процент іх був низкий, але на 6 тисячи вязнених вшытко єдно нашло ся іх пару соток. Українців було більше як Поляків. Як они трафили до Талергофу, трудно було вияснити. Сами они нарікали на фальшивы доноси своїх особистых неприятелів і на брак порядку, што царил при одступліні австрійських войск. Були і таки припадки, што пришол такій український панок ғу жандармам ци жолнірям юдити на "москофілів", а трафіл на даякого жандарма - Чеха. Товдыш tot нарком взял найперше самого доносителя і загнал го до талергофського транспорту, а там в Галичині і потім по дорозі не було можливости оправдувати ся, ани никто не хтіл слухати. Так дост дуже зажертьх австрійських Українців трафило до Талергофу, хоц они душом

були oddаны Австрої. Та в новых бараках, кед уж вільно было писати, они скоро установили звязок з українськими комітетами і українськими послами в Відні і зачали выходити на свободу. Покиль сидили з нами, то і в Талергофі занимали ся своїм привичним ділом — доносами на "москофілів". Підслухували што хто бесідує і писали доноси. Так зачали ся переслухання, стігання протоколів. Ми ся скоро навчали, што треба ся стеречи свободно висловідати свої мысли в присутності мало знаних люді.

Коли іх випущали на свободу, мы ся радували, што менше буде доносителі. Пізнійше totы што остали, отримали інструкці списувати вшыткіх "українців" в лягі. Хоц дахто і був перше "москофільом", міг тепер записати ся на українську листу і вийти на свободу. До того пришла іщи грошова запомога. Українці отримали гроши од своїх комітетів в Відні, котры, розуміє ся, були на утриманю австрійского правительства і давали поміч "українцям" в Талергофі, то значить вшытким, котры записали ся на українську листу.

Але така була завзятість наших люді і така ненавист до самостійників, што з нашого горлицького транспорту никто не дал себе записати на ту українську листу.(...)

ПРИШОЛ НОВИЙ ВОРОГ

Потім пришол найгірший ворог, котрий вирвал з нашого сeredoviska найбільше жертв, і то найціннішых люді, бо слабодухи уж давно позаписувалися на українські листи і вишли з Талергофу. З кінцем грудня вказалися прыхі поважні масові захворіння на тифус. В ля́ті була оголошена карантинна. Заборонене було входити з таких бараків де лежали тифусники, так само і входити до них. Жолніре, котрий попередньо тримали варту і в деяких місцях в середині ля́ті, тепер були перенесені за дроти, оставляючи вязням цілий внутрішній заряд в ля́ті. Так дочекалися ми ся своєї "автономії", бо так і називал тот новий режим єден священник, котому було поручене через коменданта ля́ті ру ходити по бараках і обяснюти, що мame робити, жебы затримати шыріння ся страшної епідемії і підтримати порядок в ля́ті. Жолніре лишили нічну варту, то вартувати мусіли сами вязнені. Було установлене, що кождий барак за порядком повинен приділяти люди на варту. То так, як і по наших селах труба і палиця нічної варти переходила з ху́ж до ху́ж.

Пару бараків, працьованих, було на шпильтель і ту переносили ми вшyткіх хворих. Там іх стерегли і обслугували наші

люде, котры добровільні зголосилися до той роботи. Лікарську поміч несли ім наші дохторе, бо медже вязненіма було шестьох лікарів, докторів медицини. Єден з них вмер на тифус, а других двох тіж ся заразили і пару тыжні бороли ся з смертю.

Епідемія тифусу бушувала цілу зиму. Лем з приближyнью горячих майових дні она ослагла і якосі перешла. Та за тот час на цымунтір Під Соснами ввезено пілтора тисяча люди.

Епідемія тифусу не мож було зломити перше, бо власти не дбали о то. I в новых бараках ідоло подавали дальше таке саме — воднисту зупу трираз дня і кавалец хліба. Та хліб був штораз гірший, впечений зо стухненої муки, котру присыпали з магазинів міста Грац коли уж ніхто не хотіл її брати, навет для худоби. До той муки додавали кавальці змерзнених і згнилих компері, аж і різовину. Тот хліб так ся крушыл, що треба го було брати до капелюха і так нести до бараку.

Од такого ідла хвортата приходила сама собом. До того треба було іщи цілу зиму спати на соломі, бо і в новых бараках обставини були такы самы: солома, розстелена на голий землі служыла за постіль. Під соломом од мокрої землі завелося скоро всяке хробацтво, не лем уши, але і якысы білы чер-

вакы. Накрытя дальше не выдавали. (...)

Виділ єм і таки припадки, што бідний селянин, хотячи охоронити ся од зимна, загрюбся з головом до соломы і вмерал так, або од холоду, або од тифусу. Коли уж трупа зачинало быти чути, сусід розгорнул солому і находил гмерця.

При кінці зими мало ся таких остало, котры не перешли бы через туту або інчу хвороту, головні через тифус. Выступлял він во всяких можливых видах. Та на диво, дуже люди вытрямувало туту хвороту і оставало ся при жытю. Інчых тифус якосі ся не чіплял, хоц ходили коло хворых і возили вмерlyх. Тоты што тифус перешли, ходили по хвороті як чловечы тени — іх одраз мож было познати.

З наступлінем весны пришли новы реформы. Може самы австрійськы власти перестрашили ся тых нелюдскых одношынь і зачали опікувати ся ліпше народом. Выдавали деркы, обутя, одежду, навет сінники, а потім дали робити в бараках і прычата. Побудували тіж парово баню. (...)

Выштыкі тоты новы стараня о люді пришли аж по тым, як найбільше преступство над народом было довершене, коли такой третина люді вымерла, а тоты што пережыли, остали ся з надірваным здоровльом на ціле жыття.

Деси в половині зими австрійськы власти звернули увагу і на то, што в християнській державі така маса народа жыє без релігійной опіки, а як бы оно не было, всі они крещены християне. В середині лягру зачали будувати "церков". Збили з дощок таку просту рудеру, а над тым піднесли штоси в роді церковной вежы і крест і назвали тото "церкво". Осьвятити ю зараз не мож было, бо в лягру бушувал тифус, то нияка выжша особа не одважыла бы ся вступити до того зараженого місця. Та єдного теплого дня на весну, коли уж горяче сонце выпекло заразу, приїхали до лягру высоки военны і церковны достойники з Відня на освячыня храму для греко-католицьких зрадників. А потім пришол і єден украінській съященник і назвал себе "парохом" для Талергофу. Він прикликувал люди молити ся і сповідати.

Та нашы люде не звертали увагы на того "пароха". За перешлых девят місяци никто не думал о тых талергофских вірниках греко-католицкой Церкви, так іх лишили несповіданым і без ничего закопували до землі тых котры померли, а тепер нараз захотіли іх сповідати і о Богу бесідувати. Глупо выглядало і того, што в самым лягру было вязненых близко двіста греко-католицьких съященників,

медже нима і поважних деканів і каноніків, але никому з них не поручили одправляти в тій церкви, лем прислали з Відня якого-сого молодого єзуїту.

В маю австрійські войска при помочы німецьких дивізий перервали рускій фронт під Горлицями і вышмарили руских та-кої з цілой Галичыны. До Талергофу зачали привозити новы групы арештантів, вязненых по одступлію руской армії. Тоты новы арештанты оповідали нам, як ся жыло там в Галичыні під руском окупацийом. Лягровы власти зас объявили нам што можеме писати до своіх рідных в Галичыні, "освободжений" од руских, але лем по німецькы, бо кажде писмо мусіло перейти через цензуру коменданта лягру, а він не знал інчого языка, лем німецкій. І так мы, котры пережыли зиму, могли тепер дати знати своім рідным, што жыєме, і написати хто вмер. Скоро зачали мы отримувати пакункы і гроши, бо кажда родина старала ся з пошліднього штобы помочы своім в Талергофі.

БЕРУТ ДО ВОЙСКА ОБОРОНЯТИ АВСТРИЮ

Та я уж не оставал долго в Талергофі. До лягру пришла войскова асентерункова комісія і зачали брати до войска молодшы річники. Для нас выгля-

дало тото дост съмішні же люди окрісленых зрадниками державы берут тепер на воєнну службу обороняти ту саму державу. Вшытки гварили што з нашом Австрійом мусіт быти барз зле, коли она в Талергофі глядат вояків для свой обороны.

Пришол і я перед войскову комісію. Войсковий дохтор обізвіл даус, поклепал по рамени і повіл: "Tauгlіх", значыт — може іти до войска. О пару дни зачали уж вывозити асентеруваных з лягру. Не пущали іх свободно, штобы сами іхали де были призначены, лем приходили жолніры і під штыкими везли іх аж на місце, і там передавали зо всіма документами під войскову команду.

Єдного дня выкликали і мене з групом молодых люді і повіли нам што поіхаме до Тарнова — до 20-го реіменту. Было нас в тій групі зо 30 люди. Місцевы жолніре вывели нас через ворота з лягру. Так на конец я вышол за дроты. В канцеляриі, за дротами раз іщи пересмотріли своі списки, выписали документы і вручыли сержантовичу сферевори, котрий з Тарнова приіхал по нас з парома жолнірями.

Повели нас том самом дорогом, котром мы пришли до Талергофу, і на ту саму маленьку стацию в чистым полі. Лем тепер вели нас в білий ден

і обходили са з нами мягко, не штуркали кольбами, ани не кричали, а гварили "проше пана". Ми чули ся не побіженными, а побідителями. Хоц мы були іщи під жолнірським багнетом, та міся здавало што я уж на свободі.

З той польової дороги я іщи раз візріл ся на бараки Талергофу і сплюнул погордливо. Не на тоты бараки, в которых остали іщи нашы люде, а на цілу Австрію. Я представлял собі ясно, што той Австрії я не можу і не буду боронил, а кед лем надарит ся добра нагода, з чистом совістю і радістю єй затоплю.

Іхали мы в пасажирським вагоні і нияк не стыдали ся тым, што над нами сут іщи жолніре зо штыкими. Хто посмотріл з боку, не повіл бы што они нас ведут під ескортом, а радше што мы іхаме, а жолніре присіли ґу нам. На стациях, коли

дахто повіл цу/сфірерови што хоче вийти з вагона купити да-што, він не противил ся тому.

Мы были не тоты люде, яких привезли до Талергофу. Талергоф нас міцно змінил. Ми не были такы боячы і потульны як в тых часах, коли нас арештували і по вязницях водили. Товды чловек так привык до установленого порядку і державной законности, што не міг і подумати же мож выступити против того. Тепер кождий знал, што правдивой законности ніт медже людми і справедливой власти ніт, а смерти никто за барз ся не боял, бо кождий прожил коло ней перешло десят місяци і все зазерал ій в очы. Тепер кождий был готовий глядати свойой законности і на насильство одповідати насильством.

В Талергофі численны з нас привыкли оставати спокійными і перед лицьом найгіршої провокациі. Давнійше чловек ся горячкувал і тратил голову при всякій дрібній справі, кед ішло не по його волі. Тепер чловек перестал ся чудувати кед стрітил ся з людском підлістю.

Нас везли на военну службу для Австрії. Але я смотріл на тых будучых австрійских вояків з Талергофу і знал наперед, што Австрія не буде мала з них великої потіхи.

◆ ◆ ◆

ДОМАШНІЙ ЛІКАР

З МІСЯЦОСЛОВА (1853) АЛЕКСАНДРА ДУХНОВИЧА

(продолження з попередніх календарів)

Чабрик польовий (Материна душка) барз помагат в ломоті (гостци, геїтма). Лікарство таким способом робит ся: Коло святого Яна назберат ся tot чабрик враз з цвітом і наливат ся на него кріпка паленка (*spiritus*); тото під прикрывком на тихим огни пражыт ся так, щоби витягнул ся вшыток сок, по чым выдусит ся і мож придати к нему дакус камфоры, і тым болестний уд (рука, нога - ред.) натерат ся. Гостовиты і до постелі заміст соломы берут то-то зіля, такоже не без корысти купель си з него чынят. Сок чабриковий з медом єст добре пити тым, що плюють кырью. Чабрик, в вині варений, в червінці і урві (*ruptura*), на слабы перси (груди) і затверділу слезинку тіж ся ужыват. Сок з медом добрий єст на промываня струпів. Дым з чабрика одганяят гадину і бlyхы. Додає ся го до винного оцту.

Горечка або цинтория по-дібні діє як благословенний осет (*cardus benedictus centaureae*); в воді або в вині варену добре пити од бrixоболести. В паленці мочена горечка, але не в великом числі, кріпит жолудок і в жолудковим корчам помагат.

Яловец на всяку потребу ся придає; особливі же в водичці занедужавшым барз корысний єст; таким яловец вручат (рекомендує - ред.) ся пити звичайні заміст кавы; на тугоу нагоду потрібно яловец пражыти так, як каву, потолчы, і так варити і пити; мож гу тому придать ярцю, то непротивний напій, і направду за час піл рока ужываючий цілком свободит ся од водной хвороты. Яловцовий вар обнижат горячку. На куріня обистя не лем приємний, але і хосенний єст, бо чистит повітря. Овцям і скотині давати єст здорово.

Липовий цвіт дає цілком добрий напій, його з цукром або медом смачні ужывати може і здоровий чловек заміст теі (чая), а іщи тым ліпше, що на шлідки приносит лічничы; особливі же: чистит груди рідит кров, утихомирят кашель і найбільше вручат ся гемороїдальним і очищающим ся женам, тіж положницям.

Синец прекрасно небосинно квитне медже зернами; вар з него корысно пити против жолтаки, добре і на запалены очи прикладати, бо витігат з них оген і очищат. На мадру за-

хворівшы жены дымом запаленого синця обкурюют ся. Синец дає смачне пиття і здоровому чловекови, слабым же на груди ест корысний. Мішат ся до дугану і приємно пахне.

Цвіт з жыта найліпше дає пиття (тэя) немічным і в горячі будучым, або перехолодившим ся, выкликує міций пот і кріпит жолудок, якоже і кров чистит.

Папорот. Корін на порох потертый і з медом пражений выганят глисты; тотже корін, во вині варений, лічыт гниліст слезинкы. Найліпше лікарство дає на вымываня давных ран, на тут спосіб: поріже ся в кускы корін папорота, намочыт ся до вина і по тым парит ся над горячым углем дотля, нич до половины не выкыпіт. Тым лугом промывають ся раны і струпы, і так присыпуют ся порошком з того же кореня.

Господарям, а особливі фуращыкам, ест барз корысний тот корін, бо коли кін з незнаной причыны верже собом і упаде, товды кусок сего кореня потрібно му під язык положыти, небавом стане, спустит урыну і, выпорожнившы ся, оздоровіє.

Мак прекрасно веселит ніви, квітне медже зернами, хіснує барз при кашлю.

Спышнід весном в горах, особливі же в Бескідах квітне, называют ся і дикым тулипаном;

ест то розвеселяючий цвіток, але і господарьови барз хосенний, особливі же ужыват ся в недугах скотини. Так коли скотина занедужат, очы і слезами закаправлюють і тяжко дыхат, товды на грудници чынит ся шылом дірочку під скором, і в туто дірочку вкладат ся кореник спышніда, котрий на тым місци вытігат міхыр, оберат ся і вытикат, такс діяння выкликує як в чловека везикатор (*vesicants cantaridum*).

Білпушки (*ferfarra*) корысно ужывають ся од кашлю, грудиболести, а найліпше вручат ся ужываня іх в сухій хвороті (*phthisis, hectica*). Приємно тіж і здорову грудям заміст дугану курити, але на тут ужыток повинны сухы, а не сувіжы быти.

На тым кінчат ся, опублікованы в "Місяцеслові" (календарі) на 1853 рік лікарськи порады. В календарях на інчы рокы тіж сут подібны матеріалы. І лікарські, і ғаздівські і ріжны. Коли щесливо дочекаме, будеме іх публікувати, бо - так як речене было на початку циклю (в «ЛК» на 1993 рік) - мож трактувати туту медицину з прижмуріньем ока, але не мож не зауважыти превеликого богацства нашого языка, слів давно нами забытых, або уж николи незнаных. Наши слова остали в наших горах, на розквітненых лугах горячого літа 1947.

(пт)

Чловек скінчыўши свій вік не чеше, але ожывівторят ся в своіх дітях.

(Александр Духнович)

Дітям малим і величким

А М А Л Й

Перерібка опери «Amal and the Night Visitors»
Дж. К. Менотті, опертой на італіянській легенді

Сцена розділена на дві частини: з правої страни — бідне, такий порожнє поміщення. Видно пеци, стіл, столець, на дивинах застелене місце до спання. З лівої страни — подворець перед домиком. Вечер, ясне, роззівідженнє небо. Амаль, вісемлітній хлопець, каліка кулявий на праву ногу, сідить перед порогом і грат на пищалці. При ним його куляга до підпераня ся.

Мати: Амаль! Амаль!

Амаль: Іду!

Мати: Под-же уж, скоро!

Амаль: Хвильочку, мамо, хвильочку...

(Пауза — Амаль зас грат на пищалці)

Мати: Амаль!

Амаль: Хвильочку!..

Мати: (підходить та дверям) Скараня боскє з тобом! Што за непослухняче хлопчишко!

Амаль: Іду уж, іду... (входить, операючи ся на кулягу). Даруйте мі, мамо.

Мати: Час спати.

Амаль: Мамо, можу іщи дакус остати на дворі?

Мати: Ніт, час уж!

Амаль: Мамо! Іщи не пізна ніч. Хвильочку сой іщи попискам.

Мати: Кед зараз не ляжеш спати, понесеш кару. Просідиши заран в хъжы цілий ден.

Амаль: Но, добрі уж, добрі! Іду...

Мати: Докликати ся тя не мож. Што тя на тым дворі тримат?

Амаль: Ой, мамо, який вечер! Вітер мі байки оповідат. Небо, як джерельце прозрачне. А на ним, на небі, звізда велика-преверлика. І така ясна! Я такий николи не виділ! А од ней по цілим небі золата дорога іде!

- Мати:** Ты зас за свої выдумкы ся хваташ! Што ты за хлопчык такій?! Єдно нещестя!
- Амаль:** Оле, попозерайте сами. Од звізды долга злата дорога — по цілым небі.
- Мати:** Ага, уж смотрю! Каждого дня маш свої выдумкы. То лев на тебе выскочыл з-за кущів, то пожар на небі ви-диш, то злату карыту. А тепер — ой, дивачку — злата дорога на небі!
- Амаль:** Там направду звізда — така oo! (*разводит широкими руками*).
- Мати:** Амаль...
- Амаль:** Но, може така (*вказує долонми*).
- Мати:** Ох, Амаль, все лем выдумуеш, заєдно в хмарах бро-диш... А ту дома така бідуся (*сидят на столець*). Робо-ты ніт, піняжків ніт, в хыжы порожнью. Чым-же я тя заран накормлю? Окрайчыка хліба, і того ніт! Бідны мы, бідны (*плачє*). Лем ся з хыжы забрати, по закуре-ных дорогах за прошеным хлібом піти! (*Молчаня*)
- Амаль:** Ой, мамо, давайте підеме. Весело буде. Будеме іти дорогами, полями, все далше і дальше. Кед зыйдеме ся з людми, я зачну грati, а вы будете съпівати. Люде ся заслухают, похвалят, дукатик шмарят. Купиме сой хліба, сыра, розпалиме ватру, курку впечеме...
- Мати:** Ой, так дітино, так, ты быс дораз пішол, ты быс лем ішол і ішол. Не знаш, дітинко, што то чуджий съвіт, прошений хліб... Спиймe ліпше. Дай, я ти поможу (*вкрыват го, отуляют*). Спий, мій дорогій, мрийнику, выдумчыку мій. Бог най з тобом буде.

(*Мати і Амаль кладут ся спати. За сценом з далека чути му-зыкы, одголос бубнів, приближаючых ся кроків. На подворец вхо-дят ЦАРІ зо службом*).

Царі: Змучены мы, а нічка кличе,
І звізда ясна веде нас.
Не скоро ся дорога скінчыт,
Уж оддыхнути пришол час.

Приймийте нас до свойой хыжкы,
Під соломяний, теплій дах,
Даруйте нам свій кут затишний,
А Бог вам щестя зато даст.

(І-й Цар підходить гу дверям і пукат).

- Мати: (будить ся) Амаль, Амаль, там хтоси дуркат. Пізрій до облачка: хто там.
- Амаль: Зараз, мамо. (*Вызера*). Мамо, мамо, оле попозерайте. Ви ліпше сами попозерайте...
- Мати: Хто там?
- Амаль: Што я виджу там? Ви бы лем посмотрили!
- Мати: Ой, не чудач, а повідж найпростійше, што там. І, прошу, не циган, бо ти доправди приложу!
- Амаль: Там цар стоїт, на голові має корону!
- Мати: (строго) Амаль...
- Амаль: Я так і знал, што ви не повірите.
- Мати: Не здумуй. Я не жартую, сам знаш што буде, кед зас мя оциганиш.
- Амаль: (іде гу дверям, смотрит) Мамо, я неправду повіл.
- Мати: Но, та пришол єс гу собі. Так ліпше.
- Амаль: (вертат ся) То неправда, же там єден цар стоїт, — там стоїт двох царів...
- Мати: Што за нещестя! Нес силы на того хлопчыска. Пізрій же і повідж, хто там дуркат.
- Амаль: (зас іде гу дверям) Мамо, ви ліпше сами подте ту. Кед вам повім, зас мі не повірите.
- Мати: А ты спрібуй правду повісти!
- Амаль: Там не дває царі стоят...
- Мати: Гей, царі быти ти ту стояли...
- Амаль: Там трьох царів стоїт, і єден з них чорний!
- Мати: Но, тепер уж я ся до тебе доберу! Негідник якысий, съмішки сой з матері робит. Дам я тобі! (іде гу дверям, отверат их. Входять три царі зо слугами).
- Царі: Добрий вечер!
- Амаль: (шептом) А што я вам гварил?
- Мати: Ш-ш-ш!
- I-й Цар: Ци можеме в вас дакус одпочнути, загріти ся?
- Мати: В наший бідний хыжці ани огня ніт. Не мам вас і чым погостити, але ради будеме, кед сядете в нас.
- Царі: Дякуєме, добра жінко.
- II-й Цар: Мир дому сему!
- Мати: Діждийте хвильку невельку, поскочу за даякым патычом, ани кырмачка при ватрі ніт. (*Выходит. Царі сідають на стільци, слуги кладут при стіні куфри*).

- Амаль:** (підходить до I-го Царя) Ви цар?
- I-ий Цар:** Так, я цар.
- Амаль:** Одкале вы?
- I-ий Цар:** З далекого східнього краю.
- Амаль:** А де вы ідете?
- I-ий Цар:** Поклонити ся Царьови вшыткых царів.
- Амаль:** А-а...
- I-ий Цар:** А ти хто?
- Амаль:** Я Амаль. Был єм колиси пастухом, а тепер не мame ни кіз, ни овець. Мама заєдно плачут, гварят што мы нуждаре. А я думам, не треба плакати — на дороги треба вийти, пісні съпівати, дукаты зберати. Ци то жлі?
- I-ий Цар:** Но, што ж? Съвітом ходити, добрых люди просити — то і царям і нуждарям не стыд.
- Амаль:** (звертаючи ся ту II-му Царьови) А што то вы мате за трубу?
- II-ій Цар:** Через туту трубу я на звізды смотрю.
- Амаль:** Ах, я тіж барз люблю на звізды смотрити!
- II-ій Цар:** Долгыма роками в тишині ночы на высокій своій вежы бадал єм таємниці небес. Але такой звізды як съвітит днес, не виділ єм николи. Такой звізды іщи нигда не бывало, она нас тепер веде.
- Амаль:** Я так і гварил мамі, а они мі не вірили. (звертаючи ся до III-го Царя) А што мате в тій скриночці?
- III-ій Цар:** Мам ту лікарства на дуже болізни. Долгыма роками зберал єм травы, жебы лічыти хвороты люди. Тыма травами мож лічыти і біль головы і збивати горячку, мож очышчати кров.
- Амаль:** А вшытки хвороты мож травами лічыти?
- III-ій Цар:** Дуже хворот.
- Амаль:** А не мате такой травы, жебы вылічыти... жебы поправити... куляву ногу... в хлопчыка...
- III-ій Цар:** (смотрит на хлопця смутно) Ніт, такой травы в моїй скриночці неє.
- Амаль:** Тонич, я лем так звідал...
- Мати:** (входить з нанаручом патыча, клячат перед пецом) Зараз я оген розпалю, буде теплійше.
- I-ий Цар:** Не старайте ся, добра жено, мы і так одпочнеме.

(Царі розсіджують ся на стілци, слуги лігають на дылины, Амаль зас кладе ся до свого леговиска. Мати, розпалившы в пе-

цу, смотрит на куфрик, двигает дакус вічко).

- Мати:** О яке багацтво! Пінязі, тілько пінязи! Кому они везут таки дары? (*Озерат ся. Вшыткы сплят*). Адже і сами хыбаль не знают, кілко ту того є. Та ци треба дакому тілько пінязи? Вшыткого не годен і вытратити! А нам з Амальом єдных пригорщи бы хватило... Пішла бы од нас нужда. Накормила бым го до сыта, оділа тепло. Козу бы ся придало. Ой, Амаль, Амаль, хлопчику мій. Адже никого я не скривджу. (*озерат ся, протігат руку, бере пару монет*).
- Слугове:** (пробуджують ся, гультають на ноги) Злодій! Злодій! (хватают ю; вшыткы ся будят)
- Царі:** Што ся стало?
- I-ий Слуга:** Смотрте, злодійка! Мы ю зімали!
- II-ий Слуга:** Пізрийте, має монеты в руках!
- Царі:** То ты зробила?
- Амаль:** (незgrabні лідпераючи ся кулязі, мече ся на слуг, б'є ix) Не съмійті дітхнути мою маму! Лиште ю! Я вас забью, кед руку двигнете на ню. Лем ся зважте, я вам руки, ноги погрухочу! (*куштыкат гу Царям*) Царі мої, добри! Не дайте скривдити мою маму! Она добра. Нихто на сьвіті такої мамы не ма. Она ничего злого зробити не годна! То я недобрий, то я циганю і краду! (зас мече ся на слуг) Не посьмійті дітхнути маму!
- I-ий Цар:** (до слуг) Пустте ю! (слуги лишають матір) Не бій ся. Воз сой златы динариі. Они не потрібны для Младенця-Царя, до котрого мы поспішаме.
- II-ий Цар:** Царство Його не багацтвом, не силом ся тримат. В руках Його діточых ніт державы, ніт златой короны на Його главі.
- III-ий Цар:** Царство Його — царство любови і милости. В царстві Його нес ни бідных, ни богатых.
- I-ий Цар:** Щестя принесе Він через своє страданя. За вшыткых проліє свою кров.
- II-ий Цар:** Час нам уж рушати дальше в дорогу, поклонити ся Йому. Оставайтє здрави! (слугове двигають куфрики).
- Мати:** (падат на коліна перед Царями) Ніт, ніт! Возте totы златы динариі, однесте іх для нашого Царя, Царя любови і милости, Царя бідных і богатых, Царя котрый несе наше горе і нужду. Кед бы не tota моя нужда,

- сама бым післала Йому дар.
- Амаль:** Мамо, мамо! Мам я для Младенця-Царя дарунок. Пішлеме Йому мою кулягу. Він маленький, придаст ся Йому кед ся буде вчыл ходити. Я сам ю зробил, я сой другу кляпачом выстругам. Возте Царі, занесте од нас дарунок. (Амаль протігат Царям кулягу, крок за кроком поступлює до переду. Вшытки смотрят лем на него, зачудуваны же іде о власных силах. Сам Амаль зауважат тото остатній).
- Амаль:** Я ходжу... Мамо, мамусь! Я ходжу...
- Царі:** Він ходит!
- Мати:** Він іде!.. Сам, без помочы!..
- I-ий Цар:** Стало ся чудо! Ангели на небесах, люде на земли, хвальте Новорожденного Царя! Пісні съпівайте Йому! Слава во вышніх Богу!
- Амаль:** Мамусь, позерайтэ, — я ходжу, я шугам як ёлень, я підскакую!
- Мати:** Амаль, сыночку мій, осторожні, не впад, не ошыбний ся!
- I-ий Цар:** Не бійте ся, добра жено, його Бог ізцілив! Бывайте! Боже вам заплат за теплий кут. Буд здрав, Амаль! І щесливий росний!
- Амаль:** Мамусь, кед можу уж ходити, кед взял добрий Босьо неміч од мене, пустте мя в дорогу з Царями. Я сам однесу мою кулягу для Младенця-Царя.
- II-ій Цар:** Так, добра жено, можете го з нами пустити, то уж не так далеко. Будеме ся ним добрі опікувати. Верне домів цілий і здоров.
- Мати:** Ты направду думаш іти?
- Амаль:** Так, мамо!
- Мати:** Ты переконаний, цілком переконаний?
- Амаль:** Так, мамо, цілком!
- Мати:** Може і твоя правда. Адже маш за што подякувати Богу-Младенцю. Ід-же, мій хлопчыку-видумчыку. І вертай скоро їу мамі.
- Амаль:** А не буде ся вам, мамо, цло за мном?
- Мати:** ...Зберай ся... Ту твоя гуньочка, воз, жебыс ся мі не перестудил.
- Амаль:** Обіцяям, мамо, не перестуджу ся.
- Мати:** І памятай, — все правду бесідуй.

- Амаль: Обіцюю, мамо! Я скоро ся верну. Не забудте моєго пташка накормити.
- Мати: Так, миленький, не забуду — обіцюю.
- Амаль: Не буду долго, мамо... Оставайте здрави з Богом. Не тужте за мном.
- Мати: Кусьцьок буду, синючку...
- Амаль: Мамо...
- I-ий Цар: Ідеме, Амаль!

(Царі, слуги і Амаль одходять. Чути бубників, верблів, пищалок і штораз барже oddаляючого ся съпіву:)

Глубока ніч, та час в дорогу.
Пречудна звіздо провад нас.
Вклонити ся підеме Богу,
До съвіта ся вернеме зас.

До съвіта, але до нового,
Де нужди і неправди ніт;
Щесливи звізды і дороги,
Так, як в діточым, теплым сні.

На лемківську бесіду перевьюол Петро Мурянка

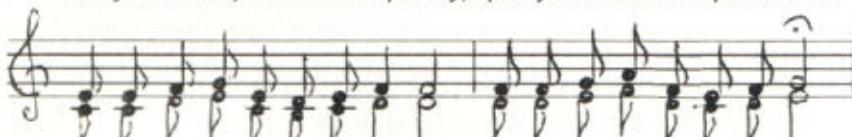

ПРОПОЗИЦІЇ І УВАГИ ДО ПРЕДСТАВЛІНЯ

Музика до текстів съпіваных:

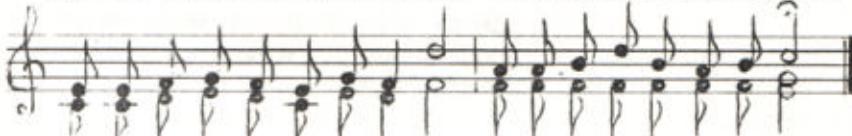
1. Зму-че-ны мы, а ніч-ка кли - че, зъвіз-да яс-на ве-де нас
2. Глу-бо-ка ніч, та час в до-ро - гу, пре-чуд-на зъвіз-до про-вад нас

1. Не ско-ро ся до-ро-га скін-чыт, уж од-дых-ну-ти при-шол час.
2. Вкло-ни-ти ся лі-де-ме Бо - гу, до съві-та ся вер-не - ме зас.

1. Приймійте нас до своєї хъж-ки, під со-ло-мя-ний, теп-лій дах,
2. До съві - та, а - ле до но - во - го, де нуж-ды і не - прав - ды ніт,

1. Даруйте нам саї кут затишний, А Бог вам ще-стї за-то даст.
2. Щесливи зъвіз-ды і до - ро - гы, так, як в ді-точым, теплым сні.

В разі трудності з виконаньом остатньої фрази (остатня ленійка нот), мож ю виконати так як першу.

В представлінню сім осіб має свої бесідуваны ролі, але Слуг треба взяти трьох, по єдному для кожного Царя, — то уж осмеро. Мож число Слуг подвоїти, жебы дати можливіст молодым акторам хоц в німых ролях виступувати на сцені. Мож і додати в тлі підсьпівуючий хор Ангеликів і...

Выкорыстати го в евентуальнym другим акті — з колядами в Вифлєємі. Мож... зробити дуже прекрасных справ, коли бьють іщи попри Вас молоды лемківски сердечка. Не марнійтe іх. А окрем того...

Щесливых Вам реалізаций —

уйко Петро

ДВА СЛОВА

Кінчу календар. Тішу ся. І мам в собі недосыт. В заложиню виділ єм го дакус обшырнійшим. Думал єм помістити допис о подіях в Тыличу з 1636 рока (см. Десятинны річниці), пасувало шырше зазначыты сотну річницю смерті выдатного нашого вченого Юлияна Пелеша. Выпадало... Дуже выпадало, але чловек може лем тілко, кілька може. І держыт ся надійом же дожыє наступных десят років, буде знал більше, а і часу шувнійше може на старіст притратит. І верне до того, што мал зробіти давно.

Не до вшыткого мож ся єднак вернути, хоц бы і жыття старчыло.

Жаль мі, што не повело ся продолжавати разпочатого в попереднім выданым календарі циклю *Одышли од нас*. Не повело ся мі переконати наших Лемків, же покоління выгнанців - найсмутнійше покоління нашей історії - заслужило сой на спомин в писаным слові. Бодай в двух словах. Якій тот календар ёст - такій ёст, але преці остане. Хоц мы ся минеме.

Жаль мі, але не гнівам ся на Вас жыючых. Може мате важнійши справы на голові. Може, як і я, жытє надійом што за рік мати будете більше часу. І товды пришлете мі выпомінкы до календаря. Помістиме одраз список з двух, трох років. Може вічна памят выявіт ся ціннійша по рефлексіях, як за сьвіжой памяти. Може...

Мам до Вас іщи юну просьбу. Зближат ся рік 1997, 50-та річница нашого ексадусу. Присылайте своі споміни. Дащто помістиме в *Лемкіескым Календарі*, дащто в *Бесіді*. Присылайте, нич жыєме. За пару, за парунадцет років уж направду не буде кому присылати *такых спомінів...*

І тоты зелены смерекы, на котры дал мі Бог щестя позерати через свій облачок, останут... Так! Они останут!

Редактор

З МІСТ

<i>По переступним році зас ся - на щестя - стрічаме .....</i>	3
Александер Павлович - <i>Новий Рік .....</i>	4
(пт) - <i>Рік 1996 єст;</i> , З чого виникають ріжниця даты Великодня? ..	8
<i>Скорочений календар на 1996 рік .....</i>	9
<i>Календарий, Історичны даты .....</i>	10-33
Гавриїл Костельник - 1764-го Божого року	21
Михал Нестерак - До приятеля	25
Миколай Буряк - <i>Кура і брылянты .....</i>	27
Володимир Гнатюк - <i>Анекдоты .....</i>	29
Іван Кызак - <i>Піснь о Отечестві .....</i>	33
<i>Скорочений календар на 1997 рік .....</i>	34
(ад) <i>Значыня імен, іх народны одповідники і культурое походжынья .....</i>	35
(пт) - <i>Десятинны річниці 1996 рока .....</i>	38
Anna Szopińska - "Powietrze tu rzeźwe i lekkie..."	44
Мирослав Воргач - <i>Брестыска Унія 1596 рока і інчы споміны з історії .....</i>	45
<i>Querella wójta, ławników i wszystkiej gromady (документ) .....</i>	52
Михаіл Андрелла - <i>Логос .....</i>	53
Любомир Воргач - <i>Ужгородска церковна унія .....</i>	54
Александер Павлович - <i>Новий Год - част III .....</i>	59
Петро Трохановскій - <i>Князь Церкви - Тома Поляньскій .....</i>	60
<i>Список народных школ (...) на рік 1863 .....</i>	64
(пт) (о тых подіях...)	68
Василь Чернецкій - <i>Споміни ж 1846 рока .....</i>	69
<i>Приповідкы .....</i>	80
(бг) <i>Священник і патріота .....</i>	81
Адам Барна, Богдан Горбаль - <i>Православний священник і лемківській патріота .....</i>	82
Александер Духнович - <i>Дума на 60-літню памят .....</i>	93
Петро Трохановский - <i>Сын долі лемківской .....</i>	94
Михал Нестерак - <i>Збіженіст .....</i>	102
Симеон Пыж - <i>Горлицкій бурсак .....</i>	110
<i>Домашній лікар з місяцеслова (1853) Александра Духнновича .....</i>	124
Амаль (перерібка опери Дж.К.Менотті)	126
(уйко Петро) <i>Пропозиції і уваги до представління .....</i>	133
(пт) - <i>Два слова .....</i>	134